



Igor DOLEA
Dumitru ROMAN

GHID

PRIVIND PROCEDURILE PRIETENOASE COPIILOR LA FAZA DE URMĂRIRE PENALĂ

Ghid pentru procurori

Autori:

Igor DOLEA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Catedra drept procesual penal și criminalistică, USM

Dumitru ROMAN, doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra drept procesual penal și criminalistică, USM

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Dolea, Igor

Ghid privind procedurile prietenoase copiilor la faza de urmărire penală: Ghid pentru procurori / Igor Dolea, Dumitru Roman; coord. ed.: Cristina Beldiga; Inst. de Reforme Penale (IRP). – Ch.: S. n., 2011 (Tipogr. "Bons Offices" SRL). – 120 p.

300 ex.

Publicația apare cu sprijinul financiar al UNICEF-Moldova și SIDA.



Textul lucrării nu reflectă neapărat opinia finanțatorilor.

Cuprins

Introducere	9
Capitolul 1	
ASPECTE INTERNAȚIONALE.....	11
1.1 Standardele internaționale.....	11
1.2 Jurisprudența CtEDO	17
1.3 Alte state.....	19
Capitolul 2	
ASPECTE PROCESUAL PENALE PRIVIND DEJUDICIARIZAREA	
PROCESULUI.....	22
2.1. Refuzul de a începe urmărirea penală în privința faptelor penale	
săvârșite de copii.	22
2.1.1. De ce este necesară soluția neînceperii urmăririi penale	
în privința faptelor penale săvârșite de copii.....	22
2.1.2. Temeiuri frecvente ce exclud urmărirea penală în privința	
faptelor săvârșite de copii	22
2.1.3. Verificarea sesizărilor privind faptele săvârșite de copii	23
2.1.4. Organul competent pentru verificarea sesizărilor privind faptele	
săvârșite de copii și pentru deciderea începerii sau neînceperii	
urmăririi penale	24
2.1.5. Acțiunile procurorului, ale organului de urmărire penală și ale	
organelor de constatare în cazul delictelor flagrante comise de copii	25

2.1.6. Termenul rezonabil la etapa începerii urmăririi penale în privința faptelor săvârșite de copii	27
2.1.7. Ordonanța de refuz de a începe urmărirea penală în privința unui copil.....	27
2.2. Scoaterea de sub urmărire penală a copilului bănuit sau învinuit.....	28
2.2.1. Reabilitarea procesuală penală a copilului prin scoaterea de sub urmărire penală. Condiții. Temeiuri. Caracterizare	28
2.2.2. Ordonanța de scoatere de sub urmărire penală a copilului	30
2.3. Dreptul de discreție al procurorului în raport cu procedurile de eliberare de răspundere penală a unui copil bănuit/învinuit.....	31
2.3.1. Principiul oportunității (discreției) în raport cu principiul legalității în activitatea procurorului.....	31
2.3.2. Baza juridică a dreptului discreționar al procurorului	32
2.3.3. Criterii ce pot fundamenta dezvoltarea dreptului de discreție al procurorului.....	32
2.4. Încetarea urmăririi penale de către procuror privind faptele penale săvârșite de copii	33
2.4.1. Cauzele penale privind faptele săvârșite de copii în competența procurorului.....	33
2.4.2. Verificarea de către procuror a existenței circumstanțelor de încetare a urmăririi penale în cauze penale cu copii	33
2.4.3. Acordul copilului și reprezentantului legal la adoptarea soluției încetării urmăririi penale	34
2.4.4. Temeiuri de încetare a urmăririi penale în privința unui copil. Clasificări	35
2.4.5. Concursul temeiurilor de încetare în cauze penale cu copii	36
2.4.6. Ordonanța de încetare a urmăririi penale în privința copilului	37
2.5. Suspendarea condiționată a urmăririi penale cu liberarea de răspundere penală a copilului.....	38
2.5.2. Condițiile suspendării condiționate a urmăririi penale în privința unui copil și liberarea de răspundere penală	39
2.5.3. Recunoașterea vinovăției de către copil	40
2.5.4. Copilul învinuit nu prezintă pericol pentru societate și poate fi reeducat fără aplicarea pedepsei penale.....	40

2.5.5. Aspecte procedurale la suspendarea condiționată a urmăririi penale	41
2.5.6. Ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale în privința unui copil	42
2.5.7. Ordonanța de încetare a urmăririi penale cu liberarea de răspundere penală	43
2.6. Încetarea urmăririi penale cu plasarea copilului într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, la demersul procurorului	44
2.6.1. Determinarea procedurii opționale de încetare a urmăririi penale în privința unui copil	44
2.6.2. Competența procurorului și judecătorului de instrucție în cazul încetării procesului penal cu plasarea copilului într-o instituție specială	44
2.7. Măsurile preventive neprivative de libertate și reținerea în cauze penale cu copii.....	46
2.7.1. Aplicarea prioritară a măsurii speciale preventive – transmiterea sub supraveghere a copilului	46
2.7.2. Aspecte organizaționale la aplicarea măsurii preventive – transmiterea sub supraveghere a copilului	47
2.7.3. Aplicarea obligării copilului de a nu părăsi localitatea.....	48
2.7.4. Garanția personală și garanția unei organizații în cauza penală a unui copil bănuț/învinuit	48
2.7.5. Comportamentul copilului bănuț/învinuit în cadrul măsurilor preventive – indice important la liberarea de răspundere penală, în condițiile legii	49
2.7.6. Reținerea copilului bănuț – măsură în cazuri excepționale.....	49
2.8. Aplicarea față de copilul bănuț/învinuit a măsurilor alternative arestării preventive	50
2.8.1. Condiții generale privind liberarea provizorie a copilului bănuț/învinuit.....	50
2.8.2. Condiții speciale privind liberarea provizorie pe cauțiune a copilului bănuț/învinuit.....	51
2.8.3. Rolul procurorului în procedura soluționării cererii de liberare provizorie a copilului bănuț/învinuit	51
2.8.4. Dificultăți instituționale la soluționarea cererii de liberare provizorie	52

2.9. Arestarea la domiciliu și arestarea preventivă a bănuțitului/învinuitului minor	52
2.9.1. Oportunitatea arestării la domiciliu a copilului bănuțit/învinuit în raport cu arestarea preventivă	52
2.9.2. Arestarea preventivă a copilului bănuțit/învinuit – măsură excepțioțială	53
2.9.3. Particularitățile procedurii de examinare a demersului privind arestarea la domiciliu, arestarea preventivă sau de prelungire a acestor măsuri față de bănuțitul/învinuitul minor	54
2.10. Plasarea copilului în Centrul Republican de Plasament al Copiilor ..	55
2.11. Acordul de recunoaștere a vinovăției în cauze penale cu copii învinuiți/inculpați	55
2.11.1. Oportunitatea și condițiile încheierii acordului de recunoaștere a vinovăției în cauzele penale cu copii învinuiți/inculpați	55
2.11.2. Rolul procurorului la încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției	56
2.11.3. Rolul părții apărării la încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției	58
2.11.4. Felurile sentenței în procedura privind acordul de recunoaștere a vinovăției	59

Capitolul 3

AUDIAREA COPILULUI	60
3.1. Aspecte generale	60
3.2. Posibilitatea copilului de a fi ascultat de unul singur, în absența reprezentanților legali	61
3.3. Ascultarea copiilor aflați în conflict cu legea penală	62
3.3.1. Aspecte generale	62
3.3.2. Ascultarea relatării libere	63
3.3.3. Anumite particularități la audierea copilului	64
3.3.4. Audierea repetată	65
3.4. Aprecierea declarației copilului	65

Capitolul 4

MEDIEREA PENALĂ.....	66
4.1. Particularitățile medierii penale.....	66
4.2. Instituțiile procesual penale conexe cu medierea penală.....	68
4.2.1. Precizări preliminare	68
4.2.2. Plângerea prealabilă.....	69
4.2.3. Împăcarea și retragerea plângerii prealabile	71
4.3. Procedura medierii	74
4.3.1. Subiecții procesuali	74
4.3.2. Informația prezentată mediatorului	75
4.3.3. Întrevederile cu părțile din proces.....	76
4.3.4. Obligațiile și incompatibilitățile mediatorului	76
4.3.5. Desemnarea mediatorului.....	77
4.3.6. Procesul de mediere	78

Capitolul 5

EXPERTIZA JUDICIARĂ ÎN CAUZELE PENALE CU IMPLICAREA COPIILOR.....	81
5.1. Aspecte procesuale pentru expertiza judiciară	81
5.1.1. Legislația internă și practica	82
5.2. Metodologia de efectuare a anumitor expertize	83
5.2.1. Expertiza medico-legală	83
5.2.2. Expertiza psihiatrică legală	87
5.2.3. Expertiza psihologică a copiilor	88

Capitolul 6

PROTECȚIA COPILULUI VICTIMĂ ȘI MARTOR.....	94
6.1. Copilul în sistemul protecției procesual penale	94
6.2. Programul de protecție	95
6.3. Curtea Europeană a Drepturilor Omului despre protecția martorului	95
6.4. Legislația națională	97

6.5. Dreptul comparat	99
6.6. Măsurile de protecție	101
6.7. Imunitățile și privilegiile martorului	103
6.8. Protecția victimelor violenței în familie	103

Capitolul 7

ACTORI COMUNITARI	105
7.1. Aspecte generale	105
7.2. Serviciul de probațiune	107
7.2.1. Principiile de activitate a serviciului de probațiune	107
7.2.2. Probațiunea prezentențială	108
7.2.3. Probațiunea sentențială	108
7.2.4. Probațiunea penitenciară	109
7.2.5. Probațiunea postpenitenciară	109
7.2.6. Particularitățile privind copiii	109
7.2.7. Competența organului de probațiune	111
7.2.8. Consilierul de probațiune	112
7.3. Administrația publică locală	113
7.3.1. Consiliul local	113
7.3.2. Primarul	115
7.3.3. Consiliul raional	116
7.4. Poliția	116
7.4.1. Sarcinile poliției	116
7.4.2. Obligațiile poliției	117
7.5. Organele de asistență socială	117
7.5.1. Misiunea asistenței sociale	117
7.5.2. Principiile asistenței sociale	118
7.5.3. Aspectul instituțional al asistenței sociale	118
7.6. Asociațiile obștești	119
7.7. Sistemul de învățământ	120

Introducere

Ghidul are ca obiectiv asigurarea procurorilor cu instrumente utile în procesarea cauzelor penale în care sunt implicați copiii. Chiar dacă accentul se pune pe dejudiciarizarea și pe aplicarea unor proceduri prietenoase copiilor în conflict cu legea, s-a decis abordarea și altor aspecte ale justiției penale ce au tangență cu problema de bază, fiind examinate și aspectele procesuale ce țin de copiii victime și martori.

Ghidul își propune, prin prisma instituțiilor prezentate, să promoveze o nouă abordare, centrată pe copil și pe familie, având în prim-plan nevoile copilului.

Copilul trebuie tratat, în primul rând, cu respect, cu demnitate, în mod nediscriminatoriu și corect. Copilul înțelege mai mult decât suntem noi obișnuiți să credem. Este extrem de important, pentru bunăstarea lui fizică și psihică, să ținem cont de acest fapt și să învățăm să ne comportăm față de copil în funcție de capacitățile lui în continuă dezvoltare.

Așadar, fiecare profesionist îl poate ajuta pe copil să devină mai bun și mai responsabil, iar beneficiile pe termen lung ale acestui demers sunt deosebite pentru societate.

Ghidul este elaborat în cadrul proiectului „Promovarea noilor elemente de justiție pentru copii în sistemul de justiție al Republicii Moldova” și apare cu sprijinul financiar al UNICEF-Moldova și SIDA.

La nivel internațional, abordarea problemei privind drepturile copilului a apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când a luat naștere prima mișcare preocupată de aspectele referitoare la dezvoltarea copilului. Această mișcare s-a impus prin deschiderea unui număr considerabil de instituții publice de ocrotire a copiilor, de școli și de instituții speciale pentru copiii delincvenți, precum și de tribunale pentru copii.

În secolul al XX-lea comunitatea internațională a continuat preocupările la această problemă. În anul 1924 Liga Națiunilor a adoptat Declarația de la Geneva, iar în 1959 Organizația Națiunilor Unite a adoptat Declarația drepturilor copilului. Ambele documente recunoșteau copiii ca membri fragili, slabi și vulnerabili ai societății.

La 20 noiembrie 1989 a fost adoptată Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, care a intrat în vigoare în septembrie 1991 și a fost ratificată de majoritatea țărilor lumii.

Organizația Națiunilor Unite a adoptat mai multe standarde privind protecția drepturilor copilului în situația în care acesta vine în contact cu instanța judecătorească.

Astfel, potrivit acestor norme, un copil aflat în contact cu sistemul juridic este subiect al drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și trebuie să se asigure ca toate acțiunile să fie călăuzite, în primul rând, de interesul suprem al copilului. Alături de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, au mai fost adoptate: Ansamblul regulilor minime ale ONU cu privire la administrarea justiției pentru copii (Regulile de la Beijing), 1985; Principiile ONU pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh), 1990; Regulile ONU pentru protecția copiilor privați de libertate, 1990.

Aceste documente sunt instrumentele esențiale pentru promovarea drepturilor copilului, în general, și pentru asigurarea respectării drepturilor copiilor afectați de sistemul de justiție penală, în special.

Îndeosebi, standardele internaționale au în vizorul lor copiii în conflict cu legea. Examinarea cauzelor cu acești copii impune cunoștințe speciale din partea profesioniștilor. Statele lumii sunt chemate să introducă și să dezvolte programe de formare pentru cei care instrumentează cauze cu implicarea copiilor.

Teoriile moderne despre comunicarea între profesioniști și copii se axează pe crearea unei relații bazate pe respect, încredere și apreciere.

Capitolul 1

ASPECTE INTERNAȚIONALE

1.1 Standardele internaționale

Standardele internaționale în domeniul justiției pentru copii sunt diverse prin scopul pe care îl urmăresc. Ideea de bază care se distinge în aceste norme se rezumă la faptul că justiția pentru copii are ca sarcină asigurarea, în orice situație, a intereselor copilului, chiar și în cazul privării de libertate ca măsură excepțională. Pornind de la volumul lor considerabil, vom insera unele spicuiuri din aceste documente.

Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru copii (Regulile de la Beijing)

În **paragraful 3** se menționează: „Se vor face eforturi pentru a stabili, în fiecare țară, o serie de legi, reguli și dispoziții aplicabile în mod expres la delincvenții juvenili și pentru a stabili instituțiile și organismele însărcinate cu aplicarea justiției privind copiii, fiind destinate:

- a) să răspundă nevoilor proprii ale delincvenților juvenili, protejându-le, în același timp, drepturile lor fundamentale;
- b) să răspundă nevoilor societății;
- c) să aplice efectiv și echitabil Ansamblul de reguli”.

Sistemul justiției pentru copii tinde să asigure bunăstarea copiilor și face în așa fel încât reacția față de delincvenții juvenili să fie întotdeauna corespunzătoare circumstanțelor delincvențelor și delictelor. Unul dintre

principiile fundamentale este cel al proporționalității, care se aplică la moderarea sancțiunilor punitive. Pentru delincvenții juvenili trebuie să se țină cont nu numai de gravitatea delictului, ci și de circumstanțele personale. Acestea din urmă (poziție socială, situație de familie, daune cauzate de delict sau de alți factori cu influență asupra circumstanțelor personale) trebuie să fie luate în considerare la proporționarea deciziei (de exemplu, ținând cont de efortul delincventului pentru despăgubirea victimei sau de dorința sa (a delincventului) de a reveni la o viață sănătoasă și utilă).

Reacțiile la delincvența juvenilă trebuie să poarte un caracter multidisciplinar și multistructural și să vizeze varietatea de factori care joacă un anumit rol la diferite niveluri ale societății: individual, familial, social și comunitar. Unele categorii de infractori copii, așa ca membrii comunităților etnice, femeile tinere și cei care comit infracțiuni în grup, pot avea nevoie de programe speciale de intervenție.

Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989 la New York, a intrat în vigoare la 20 septembrie 1990 (Republica Moldova a aderat la Convenție prin Hotărârea Parlamentului nr. 408-XII din 12.12.1990, fiind în vigoare din 25 februarie 1993). În articolul 3 Convenția prevede: „În toate deciziile care îi privesc pe copii, fie că sunt luat e de instituții publice sau private de ocrotire socială, de tribunale, de autorități administrative sau de organe legislative, *interesele copilului trebuie să fie luate în considerare cu prioritate...*”. Articolul 33 stipulează următoarele: „Statele părți vor lua măsuri corespunzătoare, inclusiv măsuri legislative, administrative, sociale și educative pentru a proteja copiii contra folosirii ilicite a stupefiantelor și a substanțelor psihotrope, așa cum sunt acestea definite de tratatele internaționale pertinente, și pentru a împiedica utilizarea copiilor la producția și traficul ilicit al acestor substanțe.”. Articolul 37 prevede: „...nici un copil nu va fi privat de libertate în mod ilegal sau arbitrar. *Arestarea, deținerea sau întemnițarea unui copil* trebuie să fie conformă cu legea și se va folosi numai ca *măsură extremă* și pentru cea mai scurtă posibil perioadă de timp...”.

Prevederi directe referitor la judecarea cauzelor cu implicarea copiilor în conflict cu legea se conțin în articolul 40: „Statele părți recunosc

oricăru copil suspectat, acuzat sau cu privire la care s-a dovedit că a comis o încălcare a legii penale, *dreptul la un tratament conform cu simțul demnității și al valorii personale, care să întărească respectul său pentru drepturile omului și libertățile fundamentale ale altora și care să țină seama de vârsta sa, precum și de necesitatea de a promova reintegrarea copilului în societate și asumarea de către acesta a unui rol constructiv în societate...* Orice copil suspectat sau acuzat de o încălcare a legii penale are cel puțin dreptul la următoarele garanții: să fie presupus nevinovat până când vinovăția sa va fi stabilită legal; să fie informat prompt și direct de acuzațiile care i se aduc sau, dacă este cazul, prin intermediul părinților săi sau al reprezentanților legali și să beneficieze de asistență juridică sau de orice altă asistență corespunzătoare pentru pregătirea și prezentarea apărării sale; cauza sa să fie examinată fără întârziere de către o autoritate sau o instanță judiciară competentă, independentă și imparțială, după o procedură echitabilă, conform prevederilor legii, în prezența asistenței legale sau a oricărei alte asistențe corespunzătoare și, dacă acest lucru nu este considerat contrar interesului superior al copilului, datorită, în special, vârstei și situației sale – în prezența părinților săi sau a reprezentanților legali; să nu fie constrâns să depună mărturie sau să marturisească că este vinovat; să interogheze sau să facă să fie interogați martori ai acuzării și să obțină aducerea și interogarea de martori ai apărării, în condiții de egalitate; dacă se dovedește că a încălcat legea penală, să poată face apel cu privire la decizie și la orice măsură luată în consecință, în fața unei autorități sau instanțe judecătorești superioare competente, independente și imparțiale, conform legii; să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba utilizată; viața sa personală să fie în mod deplin respectată în toate fazele procedurii. Statele părți se vor strădui să promoveze adoptarea de legi, proceduri, *crearea de autorități și instituții, special concepute pentru copiii suspectați, acuzați sau declarați că ar fi comis încălcări ale legii penale și, în special...* vor lua măsuri, de fiecare dată când este posibil și de dorit, pentru a trata acești copii fără a se recurge la procedura judiciară, cu condiția ca drepturile omului și garanțiile legale să fie deplin respectate.”

Potrivit Regulei a 11-a din Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru copii (Regulile

de la Beijing), în general se va încerca, pe cât posibil, să fie tratate cazurile delincvenților juvenili, evitându-se o procedură judiciară. În situația în care cazul unui tânăr delincvent n-a făcut obiectul unei proceduri extra-judiciare, el este examinat de autoritatea competentă (curte, tribunal, comisie, consiliu etc.), conform principiilor unui proces just și echitabil.

Conform paragrafului 14 din Recomandarea Rec (2003)20 a Comitetului de Miniștri al Statelor Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003, în continuare **Rec (2003) 20**, fiecare etapă procesual penală trebuie să se încadreze în limite stricte pentru a evita tergiversarea și pentru a asigura o reacție cât mai rapid posibilă față de infracțiunile comise de copii. În tot cazul, măsurile menite să grăbească înfăptuirea justiției și să mărească eficiența acesteia trebuie să fie echilibrate cu noțiunea de *termen rezonabil al procesului*.

Potrivit Regulei a 7-a (Regulile de la Beijing), garanțiile fundamentale ale procedurii, așa cum ar fi prezumția de nevinovăție, dreptul de a fi informat asupra învinuirii, dreptul de a tăcea, dreptul de a fi asistat, dreptul la prezența unui părinte sau tutore, dreptul de a interoga și de a confrunța martorii și dreptul la un grad dublu de jurisdicție, sunt asigurate la toate etapele procedurii.

Regula a 8-a stabilește că, în general, ședința de judecată este închisă. În principiu, nu trebuie publicată nici o informație care să poată duce la identificarea delincventului juvenil. Procedura respectivă are drept scop de a proteja cât mai bine interesele copilului în conflict cu legea.

Regula a 14-a menționează că procedura se va desfășura într-un climat de înțelegere, permițând delincventului să participe la procedură și să se exprime liber. În toate cazurile, cu excepția micilor infracțiuni, înainte ca autoritatea competentă să ia o decizie definitivă prealabilă condamnării, antecedentele minorului, condițiile în care el trăiește și circumstanțele în care a fost comisă fapta trebuie să fie cunoscute, astfel încât să fie ușurată sarcina autorității competente de a judeca chestiunea în cauză.

Regula a 16-a prevede că rapoartele de anchetă socială (rapoarte sociale sau rapoarte prealabile sentinței) constituie un ajutor indispensabil în cea mai mare parte din cazurile de urmărire judiciară a tinerilor delincvenți. Autoritatea competentă trebuie să fie informată asupra elementelor importante ce-l privesc pe minor, așa cum ar fi antecedentele sale sociale și familiale, situația școlară, experiențele sale în materie de educație etc.

Potrivit **Regulei a 17-a**, decizia autorității competente trebuie să se inspire din următoarele principii: decizia trebuie să fie întotdeauna direct proporțională nu numai circumstanțelor și gravității delictului, dar și circumstanțelor și nevoilor delincventului, ca și nevoilor societății; nu se vor aduce restricții libertății personale a minorului, iar limitarea lor la minim se va face după un examen minuțios; privarea de libertate individuală nu se va aplica decât în cazul în care minorul este considerat vinovat de săvârșirea unui delict împotriva unei alte persoane sau în recidivă ori dacă nu există o altă soluție convenabilă; bunăstarea minorului trebuie să fie criteriul determinant în examinarea cazului său. Autoritatea competentă are puterea de a întrerupe procedura în orice moment.

Conform **Regulei a 18-a**, se vor face, totodată, eforturi în vederea asigurării, la toate etapele și la toate nivelurile, a exercitării responsabile a acestei puteri discreționare. În scopul de a îndeplini în mod optim funcțiile lor, ofițerii de poliție care se ocupă frecvent sau exclusiv de copii aflați în conflict cu legea trebuie să primescă o instruire și o formație specială

Paragraful 10 din Rec (2003)20 cheamă statele să încurajeze părinții (tutorii și curatorii) să fie conștienți și să accepte responsabilitatea care o au în legătură cu comportamentul infracțional al copiilor lor. Se cere ca aceștia să ia parte la ședințele din cadrul instanței de judecată (cu excepția cazurilor în care acest lucru nu este productiv), iar, ori de câte ori este posibil, să le ofere ajutor, susținere și consiliere. Părinților și tutorilor trebuie să li se recomande frecventarea cursurilor de instruire și consiliere pentru a ajuta structurile oficiale să implementeze sancțiunile și măsurile comunitare.

Rec (2003) 20 mai stabilește că plasarea unui minor într-o instituție este întotdeauna o măsură de ultimă instanță, iar durata ei trebuie să fie cât mai scurtă cu putință. Ori de câte ori este posibil, în cazul bănuirilor copii

se vor aplica alternative la detenție, așa ca plasarea la rude și stimularea familiilor sau centrelor de plasament să ia copilul în îngrijire.

Privarea de libertate nu trebuie să fie niciodată utilizată în calitate de pedeapsă iminentă ori ca formă de intimidare, să servească drept substitut al protecției copilului sau al măsurilor de sănătate mintală.

Autoritatea competentă poate asigura desfășurarea procesului de judecată sub diverse forme și cu o mare flexibilitate pentru a se evita, pe cât posibil, plasarea copilului într-o instituție. Astfel de măsuri, din care mai multe pot fi combinate, sunt după cum urmează:

- a) orientarea și supravegherea în comunitate;
- b) acordarea serviciilor de probațiune;
- c) ordonarea intervenției serviciilor comunitare;
- d) aplicarea justiției restaurative;
- e) ordonarea plasării într-o familie sau într-un centru comunitar ori într-un alt mediu educațional;
- f) alte hotărâri pertinente.

Recomandarea Nr. R (87) 20 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre privind reacțiile sociale la delincvența juvenilă menționează că reacția la delincvența juvenilă poartă un caracter planificat și comprehensiv, coordonat și realizat de parteneriatele locale care cuprind autoritățile publice cheie: poliția, serviciul de probațiune, serviciile de asistență socială pentru tineri, autoritățile judiciare, oficiile de plasare în câmpul muncii, instituțiile de învățământ, de educație, de sănătate, de asigurare cu spațiu locativ, precum și sectorul de voluntariat și cel privat.

Paragraful 21 din Rec (2003) 20 stabilește că asemenea parteneriate trebuie să-și ia răspunderea pentru realizarea scopului clar definit și anume:

- oferirea instruirii inițiale și continue;
- planificarea, finanțarea și prestarea serviciilor;
- stabilirea standardelor și monitorizarea realizării lor;
- diseminarea informației (în conformitate cu cerințele juridice privitoare la protecția informației și secretul profesional, ținând cont de atribuțiile specifice ale structurilor respective); evaluarea eficienței și distribuirea informației referitoare la cele mai reușite practici.

Paragraful 60 din Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh) recomandă orientarea eforturilor și instituirea mecanismelor adecvate pentru promovarea, pe baze multidisciplinare și interdisciplinare, a interacțiunii și coordonării dintre agențiile și serviciile economice și sociale din învățământ și sănătate, sistemul de justiție, organizațiile de tineret, comunitate, agențiile de dezvoltare și alte instituții importante.

1.2 Jurisprudența CtEDO

Jurisprudența CtEDO este bogată în referințe cu privire la copii, abordând problema protecției drepturilor acestora sub diferite aspecte.

Cu referire la **articolul 2** al Convenției, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a avut ca obiect de discuție problemele ce țin de dreptul la viață al copilului nenăscut, protecția juridică a embrionului uman.

Interpretând prevederile **articolului 3** al Convenției, Curtea Europeană a menționat în mai multe cauze cu privire la aprecierea noțiunii de „minim de gravitate” faptul că această noțiune ține cont de ansamblul situației în care s-a aflat victima, în cazul de față – de durata și efectele fizice și psihice, precum și de sexul, vârsta, starea sănătății ei etc.

Articolului 4 protejează inclusiv dreptul copiilor de a nu fi supuși sclaviei și muncii forțate. Acest lucru a fost determinat în baza mai multor hotărâri prin care Curtea Europeană s-a expus asupra situațiilor în care copiii au fost cedați terților în vederea exploatarei lor.

Articolul 5 al Convenției, protejând dreptul fiecărei persoane la libertate și siguranță, garanție aplicată în mod evident și copiilor, conține o prevedere cu referință în exclusivitate la copii. **Paragraful 1 litera d)** conține o excepție atunci când se admite o lipsire de libertate legală a unui minor, hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere.

Formularea completă a textului pus în discuție are în vedere detenția unui minor care a fost dispusă pentru a-i asigura o „educație supravegheată” sau pentru a fi adus „în fața autorității competente”, ca în situațiile enunțate.

Prima situație de privare de libertate legală a unui minor are ca scop realizarea unei anumite educații a acestuia ce se impune datorită comportamentului său, care nu este neapărat nevoie să fie unul antisocial. Totuși, în cazul minorului respectiv, legislația națională trebuie să prevadă posibilitatea luării unor asemenea măsuri în scopul asigurării educației sale supravegheate. După cum a decis Curtea, plasarea unui minor într-o închisoare nu este contrară, prin ea însăși, dispozițiilor din **articolul 5 paragraful 1 litera d)**, chiar și atunci când ea nu este făcută pentru ca imediat să se asigure „educația supravegheată” a celui interesat.

Cea de-a doua situație prevăzută de text are în vedere posibila deținere a minorului pentru aducerea sa în fața unei autorități competente în vederea luării unei decizii, de regulă de ordin social, privitoare la persoana sa, potrivit dispozițiilor legii naționale în materie.

Articolul 6 al Convenției asigură echitatea procesului unui copil implicat în sistemul de justiție penală prin garanții procesuale generale.

Spre exemplu, în anumite cauze specifice, CEDO a arătat că trebuie să se țină seama de particularitățile procedurii penale asupra unor infracțiuni privitoare la viața sexuală, mai ales atunci când acestea implică un minor; în asemenea proceduri este necesară luarea unor măsuri speciale, de natură să protejeze victima, dar care, în același timp, să se concilieze cu exercițiul adecvat și efectiv al dreptului la apărare.

Cu referință la **articolul 8**, Curtea a analizat mai multe situații când era vorba de viața familială. Există anumite situații când în împrejurări deosebite, din diverse rațiuni dezvoltarea copilului alături de părinții săi să nu mai fie posibilă. În asemenea situații se poate întâmpla ca acești copii să fie încredințați unor instituții de ocrotire socială. Aceasta poate determina examinarea situației sub aspectul **articolului 8** al CEDO.

Curtea a menționat în jurisprudența sa că, în primul rând, pentru un copil faptul de a trăi împreună cu părinții reprezintă o componentă fundamentală a vieții familiale. Așadar, plasarea copilului într-o instituție de ocrotire socială reprezintă în sine o ingerință în viața familială.

În al doilea rând, CEDO a stabilit că percepția oportunității unei intervenții a autorităților publice diferă de la stat la stat, în funcție de diferiți

factori: tradiții, legislație, resurse materiale. Dar în toate cazurile măsurile care urmează a fi luate trebuie să corespundă intereselor copilului.

În al treilea rând, autoritățile naționale sunt îndreptățite în a decide ce măsuri să ia și care sunt etapele de urmat, deoarece acestea sunt în contact direct cu părțile interesate. Curtea nu se poate substitui autorităților pentru a determina ce măsuri trebuie întreprinse, fiind competentă să le aprecieze numai prin prisma dispozițiilor Convenției.

Curtea Europeană a examinat și probleme ce țin de interzicerea discriminării copiilor, ca în **articolul 14** al Convenției Europene.

1.3 Alte state

- **Australia** înregistrează o scădere considerabilă a numărului de cazuri judecate de instanțele pentru copii, ca efect al eforturilor de dejudiciarizare la fazele incipiente ale procedurii. Măsurile cele mai frecvent utilizate sunt: conferințele familiale; instanțele și programele pentru dependenții de droguri și alcool; echipele mobile în domeniul justiției juvenile; programele speciale pentru indigeni; programele asistenților sociali pentru familiile vulnerabile; programele desfășurate în mediul școlar și educațional; programele mentorilor (frate/soră mai mare) etc.
- **Canada** a adoptat în aprilie 2003 Actul privind justiția penală în privința tinerilor. Menirea acestui document este să reducă rata încarcerării tinerilor și să asigure reacții comunitare la infracțiuni și delikte. Se intenționează implicarea celor mai diverse servicii comunitare în tratamentul delincvenței.
- **Franța** a instituționalizat în 1945 instanțe specializate în cauzele copiilor, în tandem cu un serviciu specializat care avea grijă de copii pentru „educația supravegheată” și care, mai târziu, a devenit Serviciul de Protecție Judiciară a Tinerilor. Din 1958, măsurile de protecție specială și asistență educativă pot fi accesate și fără ca un copil să comită o infracțiune. Procurorul dispune de capacitate discreționară avansată. O atenție deosebită se acordă intereselor victimelor. Magistrații instanțelor pentru tineri au obligația legală

să solicite anchetă socială sau ancheta personalității înainte ca audierea cazului să înceapă.

- **Germania** cunoaște experiența de specializare a instanțelor. În 1923 a fost adoptat primul Act privind Justiția Juvenilă, care a fixat reguli specifice de procedură în cauzele copiilor și o serie de alternative la detenție. Un nou document a fost adoptat în 1953. La moment sistemul cunoaște o specializare a actorilor justiției penale. Este o exigență obligatorie ca judecătorul, procurorul să aibă experiență pedagogică și de educare a tinerilor.
- **Italia** încearcă să îmbine activitatea organelor de drept cu cea de asistență socială și cea pedagogică. Acest lucru se face posibil datorită existenței unui judecător desemnat constituțional să prezideze procedurile penale ad-hoc în cazurile copiilor. Magistratul juvenil este asistat de alți doi judecători, experți în psihologie, antropologie culturală, pedagogie etc. Abordarea încearcă a fi una educativă și mai puțin punitivă, represivă. Deciziile instanței sunt aduse la îndeplinire în contextul existenței unei game largi de servicii educaționale și sociale, suportive tinerilor și copiilor.
- **Noua Zeelandă** tratează problema din perspectiva justiției restaurative, utilizând o diversitate de metode, inclusiv conferințele familiale. Există instanțe specializate, curți pentru tineri, care au misiunea de a lua decizii pornind de la interesele victimei, dar și ale făptuitorului și comunității în ansamblu. Există grupuri multidisciplinare, compuse din servicii juridice, educaționale, de sănătate etc., numite echipe privind delincvența tinerilor, care au menirea să asigure coordonarea, între diferite agenții, a procesului de tratament al delincvenței.
- În **România**, conform Legii privind organizarea judiciară nr. 304/2004, urmează a fi formate instanțe specializate pentru copii și familie. În celelalte instanțe activează colegii specializate. De asemenea, angajații trec o specializare la parchet și în cadrul serviciului de probațiune. Personalul ce activează cu copiii, la fel, beneficiază de instruire specializată.
- **Portugalia** are instanțe specializate în cauzele copiilor în conflict cu legea, care sunt competente să decidă atunci când copilul are

între 12 și 16 ani, în următoarele situații: confruntarea cu unele situații dificile în adaptarea la viața socială normală; implicarea copilului în cerșit, vagabondaj, prostituție, abuz de alcool sau substanțe narcotice; comiterea unei infracțiuni sau contravenții. Instanțele specializate se implică în cauzele copiilor de până la 12 ani, doar dacă părinții sau reprezentanții legali nu doresc soluționarea cazului prin măsuri nejudiciare.

- În **SUA** există diverse modele de justiție pentru copii, subiecții federației fiind în drept să decidă propriul model.

Mai multe state nu au sisteme distincte de justiție pentru copii, spre exemplu Danemarca, Islanda, Finlanda, Norvegia, Suedia, dar au reguli speciale ce trebuie aplicate în sistemul general de justiție în cazul copiilor în conflict cu legea.

Capitolul 2

ASPECTE PROCESUAL PENALE PRIVIND DEJUDICIARIZAREA PROCESULUI

2.1. Refuzul de a începe urmărirea penală în privința faptelor penale săvârșite de copii

2.1.1. De ce este necesară soluția neînceperii urmăririi penale în privința faptelor penale săvârșite de copii

Deși art. 275 din C. proc. pen. prevede că urmărirea penală nu poate fi pornită, iar dacă a fost pornită nu poate fi efectuată și va fi încetată în cazurile prevăzute de lege, în situația unor fapte penale săvârșite de copii este oportună soluția neînceperii urmăririi penale din considerențele excluderii restricțiilor procesuale penale la care poate fi supus copilul în cadrul urmăririi penale. Soluția neînceperii urmăririi penale în privința faptelor penale săvârșite de copii este benefică și organelor procuraturii, economisindu-se resurse umane pentru realizarea justiției.

2.1.2. Temeiuri frecvente ce exclud urmărirea penală în privința faptelor săvârșite de copii

- copilul nu a atins vârsta la care poate fi tras la răspundere penală;
- nu există faptul infracțiunii;
- fapta nu este prevăzută de legea penală ca infracțiune;

- fapta nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii;
- copilul a săvârșit o acțiune care formal conține semnele unei fapte prevăzute de Codul penal, dar, fiind lipsită de importanță, nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni (art. 14 alin. (2) din C. pen.);
- a expirat termenul de prescripție;
- a intervenit un act de amnistie;
- lipsește plângerea victimei în cazurile în care urmărirea penală începe, conform art. 276 C. proc. pen., numai la plângerea acesteia;
- fapta copilului constituie o contravenție;
- copilul anterior a fost sancționat contravențional pentru aceeași faptă;
- exista cel puțin unul din cazurile prevăzute de art. 35 din C. pen. care înlătură caracterul penal al faptei;
- în privința copilului există o hotărâre judecătorească definitivă cu privire la aceeași faptă;
- în privința copilului există o hotărâre neanulată de neîncepere a urmăririi penale, de scoatere de sub urmărire penală sau de încetare a urmăririi penale cu privire la aceeași faptă;
- copilul a renunțat benevol la săvârșirea infracțiunii, în condițiile art. 56 din C. pen.;
- copilul a săvârșit o faptă prejudiciabilă în stare de iresponsabilitate și nu este necesară aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical;
- în cazurile prevăzute de Partea specială a Codului penal, în anumite condiții făptuitorul este eliberat de răspundere penală (de exemplu, predarea benevolă a substanțelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor, conform art. 217 alin. (4) C. pen.).

2.1.3. Verificarea sesizărilor privind faptele săvârșite de copii

Atragerea copilului la răspundere penală trebuie efectuată cu precauțiune, detaliere și minuțiozitate, cu explicarea motivelor faptelor anti-

sociale (ștrengărie, pozne și glume copilărești ale acestora). Sesizările privind faptele săvârșite de copii se verifică prin acumularea extraproce-suală a informației privind:

- vârsta copilului;
- dezvoltarea intelectuală, volitivă și psihologică a copilului;
- particularitățile caracterului și temperamentului lui;
- latura obiectivă și subiectivă a faptei copilului;
- condițiile în care trăiește și este educat copilul;
- cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea faptei sesi-zate;
- influența altor minori asupra copilului;
- influența adulților asupra copilului.

Datele privind verificarea sesizării referitor la fapta unui copil se face prin intermediul explicațiilor orale sau scrise ale copilului, părinților aces-tuia, tutorilor, curatorilor, profesorilor, educatorilor și ale altor persoane; a documentelor de la instituțiile școlare, organele administrației locale, inspectoratele pentru copii, comisiile pentru copii; a actelor organelor de constatare; a rapoartelor lucrătorilor organului de urmărire penală, în cazul depistării nemijlocite a unei fapte antisociale săvârșite de copii; a plângerilor victimei; a denunțurilor; a proceselor-verbale de cercetare la fața locului; a rapoartelor de constatare tehnico-științifică și medico-legală; a rezultatelor activității operative de investigații; a materialelor din alte cauze penale cu persoane adulte sau minore.

2.1.4. Organul competent pentru verificarea sesizărilor privind faptele săvârșite de copii și pentru deciderea începerii sau neînceperii urmăririi penale

Sesizările privind faptele săvârșite de copii pot fi verificate atât de către organele de urmărire penală, când nu se cunoaște faptul că sunt implicați copii, cât și de către procuror, conform art. 265 și art. 270 C. proc. pen. Potrivit art. 274 alin. (4) C. proc. pen., dacă din cuprinsul actului de sesizare rezultă vreo unul din cazurile care împiedică pornirea urmăririi penale, organul de urmărire penală înaintează procurorului actele întoc-mite cu propunerea de a nu porni urmărirea penală.

Dacă organul de urmărire penală examinând sesizarea constată că fapta este săvârșită de un copil dispune începerea urmăririi penale, iar ordonanța cu materialele cauzei se trimite imediat procurorului pentru confirmarea actului de inițiere și desfășurare a urmăririi penale potrivit competenței acordate (art. 270 (1) lit.h) C.proc.pen). Procurorul, primind materialele cauzei penale cu ordonanța de începere a urmăririi penale, verifică temeinicia începerii urmăririi penale sub toate aspectele, iar în cazul stabilirii unei circumstanțe ce exclude urmărirea penală dispune, potrivit art. 274 alin. (5) C. proc. pen., refuzul începerii urmăririi penale, anulând ordonanța de începere a urmăririi penale în privința faptei unui copil, dacă nu s-au efectuat acte de urmărire penală, sau va dispune încetarea urmăririi penale dacă asemenea acte au fost efectuate.

În cazul în care procurorul primește de la organul de urmărire penală actele cu propunerea de a nu începe urmărirea penală, se va analiza dacă s-au acumulat suficiente materiale ce permit adoptarea ordonanței de refuz de începere a urmăririi penale privind fapta unui copil. Dacă materialele nu sunt suficiente, procurorul de sine stătător va acumula cele necesare, fără să remită cauza organului de urmărire penală.

Prin urmare, reieșind din dispoziția art. 270 și 271 C. proc. pen., procurorul este organul competent să verifice sesizările privind faptele penale comise de copii și să soluționeze chestiunea neînceperii sau, după caz, a începerii urmăririi penale. Organele de urmărire penală, fiind sesizate despre faptele penale cu făptuitori copii identificați, trimit sesizarea imediat procurorului, conform art. 271 alin. (2) C. proc. pen., fără a efectua anumite acțiuni de verificare, cu excepția cazurilor urgente, în condițiile art. 272 C. proc. pen.

2.1.5. Acțiunile procurorului, ale organului de urmărire penală și ale organelor de constatare în cazul delictelor flagrante comise de copii

Se consideră delict flagrant infracțiunea descoperită în momentul săvârșirii ei sau înainte ca efectele ei să se fi consumat. Este de asemenea flagrantă și infracțiunea al cărei făptuitor, imediat după săvârșire, este urmărit de victimă, de martorul ocular sau de alte persoane ori este surprins aproape de locul comiterii infracțiunii cu arme, instrumente

sau orice alte obiecte care ar da temei de a-l presupune participant la infracțiune (art. 513 alin. (2) C. proc. pen.).

Organele de poliție (în calitate de organe de constatare), alte persoane oficiale sau particulare pot prinde în flagrant delict un copil și să-l aducă forțat la poliție sau la o altă autoritate publică, în conformitate cu art. 168 C. proc. pen. În cazul unui delict flagrant comis de un copil nu se aplică procedura specială prevăzută de art. 513-519 din C. proc. pen., dar se aplică procedura generală.

Astfel, în cazul în care copilul este adus forțat la poliție sau la o altă autoritate publică, organele de constatare, înainte de a efectua anumite acțiuni de constatare, anunță imediat procurorul și pot efectua următoarele acțiuni:

- ridicarea corpurilor delictive;
- solicitarea informațiilor și documentelor necesare;
- chemarea părinților, tutorilor, curatorilor copilului la organul de poliție;
- luarea explicațiilor scrise sau orale de la victime și persoanele care l-au prins în flagrant delict;
- cercetarea la fața locului;
- întocmirea raportului despre delictul flagrant, în cazul depistării nemijlocite a faptei penale;
- întocmirea procesului-verbal de reținere a bănuțului, dacă există condițiile prevăzute de art. 477 C. proc. pen.;
- dispunerea înregistrării infracțiunii.

Organul de urmărire penală, în cazul în care a fost sesizat despre delictul flagrant săvârșit de un copil, va proceda în modul indicat mai sus. În cazul reținerii persoanei de către organele de constatare, actele de constatare, mijloacele materiale de probă și persoana reținută vor fi predate imediat procurorului, dar nu mai târziu de 3 ore de la momentul reținerii *de facto* a acesteia, conform art. 273 alin. (4) C. proc. pen.

În cazul aducerii forțate la poliție, în condițiile art. 168 C. proc. pen., a unui copil în legătură cu săvârșirea unui delict flagrant, când legea (art. 477 C. proc. pen.) nu prevede posibilitatea reținerii, organul de constatare sau organul de urmărire penală, după identificarea acestuia,

efectuează actele de constatare fără aplicarea reținerii copilului, menționând acest fapt în raportul întocmit; în acest caz, actele de constatare cu mijloacele materiale de probă se predau în termen de 24 ore de către organele de constatare procurorului pentru soluționare, în temeiul art. 273 alin. (3) și art. 270 C. proc. pen.

2.1.6. Termenul rezonabil la etapa începerii urmăririi penale în privința faptelor săvârșite de copii

Pentru soluționarea chestiunii privind începerea sau neînceperea urmăririi penale procurorul este obligat să acumuleze informații suficiente atât în privința bănuielii rezonabile (faptei penale și făptuitorului minor), cât și în privința existenței sau lipsei temeiurilor ce exclud urmărirea penală în termen rezonabil, determinat de împrejurările cauzei. Aici noțiunea „termen rezonabil” presupune durata optimă și necesară procurorului pentru a strânge date pe cale extraprocesuală pentru soluționarea efectivă privind refuzul începerii urmăririi penale sau, în caz contrar, pentru declanșarea urmăririi penale.

2.1.7. Ordonanța de refuz de a începe urmărirea penală în privința unui copil

Ordonanța de refuz de începere a urmăririi penale trebuie să fie legală, temeinică și motivată cu următoarele mențiuni:

- data și locul întocmirii ordonanței, numele și gradul de clasificare al procurorului care o întocmește;
- descrierea faptei care a constituit obiectul sesizării, rezultatele verificării, constatarea unui temei prevăzut de art. 275 C. proc. pen., confirmat prin anumite date concludente;
- dispoziția de neîncepere a urmăririi penale cu indicarea temeiurilor și motivelor ce exclud urmărirea penală și a cadrului legal.

În cazul refuzului de începere a urmăririi penale în legătură cu expirarea termenului de prescripție sau a adoptării unui act de amnistie, în ordonanță se va menționa că copilul și unul din părinți sunt de acord cu soluția dată.

În caz de refuz de începere a urmăririi penale determinat de temeiul „fapta copilului constituie o contravenție”, în ordonanță se va menționa despre trimiterea materialelor întocmite instanței de judecată, conform art. 395 din Codul contravențional, pentru soluționarea chestiunii privind răspunderea contravențională a copilului.

2.2. Scoaterea de sub urmărire penală a copilului bănuț sau învinuit

2.2.1. Reabilitarea procesuală penală a copilului prin scoaterea de sub urmărire penală. Condiții. Temeiuri. Caracterizare

Condiții. *Scoaterea de sub urmărire penală a copilului constituie o hotărâre prin care se reabilitează această persoană dacă soluția se referă la toate capetele de acuzare (scoaterea integrală de sub urmărire penală). Scoaterea copilului de sub urmărire penală numai pentru anumite fapte sau episoade constituie o modalitate de schimbare a acuzării (scoaterea parțială de sub urmărire penală).*

Temeiuri. *Scoaterea de sub urmărire penală se dispune numai prin temeiurile expres prevăzute de lege (art. 284 C. proc. pen.):*

- a) fapta nu a fost săvârșită de bănuț sau învinuit;
- b) nu există faptul infracțiunii;
- c) fapta nu este prevăzută de legea penală ca infracțiune;
- d) fapta nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii;
- e) există cel puțin un caz prevăzut de art. 35 din C. pen.

Art. 284 alin. (5) C. proc. pen. prevede că „în cazul în care procurorul dispune scoaterea persoanei de sub urmărire penală, acesta urmează să restituie dosarul organului de urmărire penală cu indicația de a continua urmărirea penală, fixând termenele de efectuare a acesteia”. Prin aceasta „se prezumă că soluția scoaterii de sub urmărire penală este însoțită de soluția continuării urmăririi penale în privința altor făptuitori sau altor fapte. Dacă în cauza penală se stabilește unul dintre temeiurile menționate mai sus în punctele b), c), d), e) și nu este

necesară continuarea urmăririi penale, se dispune încetarea urmăririi penale pe temeiuri de reabilitare care produc aceleași efecte potrivit art. 6 din Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești.

Caracterizare. Constatarea circumstanței „fapta nu a fost săvârșită de bănuît sau învinuit” impune adoptarea numai a soluției privind scoaterea de sub urmărire penală și poate include două situații: prima când se stabilește că fapta penală este săvârșită de o altă persoană și se exclude faptul participării copilului la săvârșirea acestei infracțiuni; și a doua – când se exclude, prin anumite probe, faptul săvârșirii acestei infracțiuni de copil, dar făptuitorul adevărat nu este identificat. Eroarea judiciară comisă de procuror este determinată de circumstanțe obiective și subiective și, prin urmare, este permisivă.

Temeiul „nu există faptul infracțiunii” poate fi determinat de circumstanțe obiective (factori naturali, accident sau alte acțiuni din vina victimei) și subiective (sesizarea din eroare despre furtul unui bun), constatându-se, totodată, neimplicarea copilului sau a altei persoane în acest caz. Prin urmare, la efectuarea urmăririi penale de către procuror în privința faptelor săvârșite de copii se va verifica obligatoriu și versiunile existenței sau lipsei unei circumstanțe care determină temeiul caracterizat.

Temeiul „fapta nu este prevăzută de legea penală ca infracțiune” este determinat de voința legiuitorului de a renunța la incriminarea și sancționarea penală a unei fapte (*abolitio criminis*). La constatarea acestui temei de către procuror este necesar a delimita situația dezincriminării faptei fără sancționarea contravențională și dezincriminarea faptei cu stabilirea răspunderii contravenționale. În ultimul caz procurorul va dispune soluția încetării urmăririi penale cu trimiterea materialelor în instanța de judecată pentru aplicarea sancțiunii contravenționale.

Temeiul „fapta nu întrunește elemente constitutive ale infracțiunii” este situația în care fapta săvârșită nu include toate condițiile cerute de legea penală pentru încadrarea juridică respectivă. La constatarea acestui temei este necesar a delimita două situații care în practică pot duce la adoptarea unor soluții greșite: prima – când fapta nu întrunește elementele infracțiunii, dar întrunește elementele unei contravenții, și a

doua – când copilul nu a atins vârsta la care poate fi tras la răspundere penală. În ambele situații se dispune încetarea urmăririi penale pe temei de nereabilitare.

Situația în care procurorul apreciază fapta unui copil „ca fiind lipsită de importanță ce nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni” potrivit art. 14 alin. (1) din C. proc. pen. se încadrează în temeiul „fapta nu întrunește elemente constitutive ale infracțiunii”.

Temeiul „există cel puțin un caz prevăzut de art. 35 din C. pen.” include situații în care copilul a acționat în condițiile legitimei apărări, extremei necesități, reținerii infractorului și constrângerii fizice și psihice. La determinarea acestor circumstanțe legale de către procuror se va lua în considerare obligatoriu următoarele circumstanțe: a) gradul de dezvoltare fizică; b) gradul de dezvoltare intelectuală; c) capacitatea volitivă și psihologică a copilului. În cazul participării persoanelor adulte la săvârșirea faptelor de către copii, procurorul va verifica obligatoriu existența sau lipsa constrângerii fizice sau a amenințării copilului din partea altor persoane.

2.2.2. Ordonanța de scoatere de sub urmărire penală a copilului

Ordonanța de scoatere de sub urmărire penală trebuie să fie legală, temeinică și motivată cu următoarele mențiuni:

- a) data și locul întocmirii ordonanței, numele și gradul de clasificare al procurorului care o întocmește;
- b) confirmarea de către procurorul ierarhic superior;
- c) descrierea faptei ce a constituit obiectul urmăririi penale și a circumstanțelor ce stabilesc un temei prevăzut de art. 284 alin. (1) C. proc. pen.;
- d) motivele faptice și cadrul legislației procesual penale privind soluția adoptată;
- e) dispoziția de scoatere de sub urmărire penală (integrală sau parțială, cu indicarea temeiurilor prevăzute de lege);
- f) dispoziția de restituire a cauzei organului de urmărire penală pentru continuarea urmăririi penale sau de continuare a urmăririi penale;

- g) mențiunea încetării de drept a măsurii preventive care a fost aplicată față de copil;
- h) aducerea la cunoștința persoanelor interesate a hotărârii adoptate, a modului și a termenului de atac.

În cazul scoaterii integrale de sub urmărire penală a copilului, procurorul care a efectuat urmărirea penală va anexa la ordonanța de scoatere de sub urmărire penală un înscris prin care se aduc scuze oficiale, în numele statului, persoanei care a fost supusă neîntemeiat urmăririi penale, conform art. 12 din Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești din 25.02.1998.

Ordonanța de scoatere de sub urmărire penală se aduce la cunoștința copilului și reprezentantului legal, explicându-le dreptul la repararea prejudiciului material și moral prevăzut de legislație în cazul scoaterii integrale de sub urmărire penală.

2.3. Dreptul de discreție al procurorului în raport cu procedurile de eliberare de răspundere penală a unui copil bănuț/învinut

2.3.1. Principiul oportunității (discreției) în raport cu principiul legalității în activitatea procurorului

Două principii fundamentale prevăd temeiul juridic al deciziilor procurorului: principiul legalității și principiul oportunității. Ghidarea de principiul legalității în sens procedural înseamnă că serviciul procuraturii nu poate exercita nici o discreție asupra deciziei de a urmări penal; urmărirea penală trebuie să aibă loc în toate cauzele raportate în care există probe suficiente ale vinovăției bănuțului în care nici un impediment legal nu interzice urmărirea penală.

Principiul oportunității, pe de o altă parte, nu cere urmărirea penală obligatorie. În schimb, el permite procuraturii o discreție asupra deciziei de a urmări penal când există suficiente probe ale vinovăției infractorului și când nici un impediment legal nu încurcă urmărirea penală a cauzei.

Principiul oportunității sau așa-numitul principiu al puterilor discreționare conferă de fapt procurorului o împuternicire de stabilire a politicii penale. Motivul principal pentru adoptarea principiului oportunității (discreției) a fost dorința de a evita efectele secundare negative ale aplicării stricte a principiului legalității care, în anumite împrejurări, poate duce la in justiție. Scopul principiului oportunității este individualizarea justiției penale și acordarea posibilității de reabilitare a infractorului.

Odată cu promovarea principiului oportunității în activitatea procurorului, legea de una singură nu mai este considerată ca fiind suficientă pentru a începe procedura penală, dar se impune necesitatea unor criterii complementare: își va îmbunătăți oare bănuitul comportamentul ulterior dacă va fi pedepsit acum?; va fi oare mai des încălcată norma legală dacă se renunță la urmărirea penală?; vor apărea oare tulburări sociale în cazul neurmăririi penale a infracțiunii?

2.3.2. Baza juridică a dreptului discreționar al procurorului

Principiul oportunității în activitatea procurorului poate fi definit din art. 124 alin. (1) din Constituție: „procuratura reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept”. Acest principiu este expres definit în art. 10 din Legea cu privire la Procuratură: „În cadrul urmăririi penale, în condițiile Codului penal și Codului de procedură penală, procurorul poate decide liberarea de răspundere a persoanei care a săvârșit o faptă ce constituie elementele constitutive ale infracțiunii”. În dezvoltarea acestui drept de discreție al procurorului sunt prevăzute reglementările penale (art. 53-59 C. pen.) și procesuale penale (art. 285, 483, 510-512 C. proc. pen.).

2.3.3. Criterii ce pot fundamenta dezvoltarea dreptului de discreție al procurorului

La liberarea de răspundere penală a unui copil învinuit/bănuit pot concura următoarele criterii:

- a) reglementarea expresă a diverselor categorii de cauze discreționare;

- b) studierea eficienței aplicării stricte a principiului legalității pentru diferite categorii de cauze, precum și a comportamentului copilului după liberarea de răspundere penală;
- c) elaborarea de către Procuratura Generală a anumitor indicații privind circumstanțele aplicabile în procedurile discreționare;
- d) repararea de către făptuitor a prejudiciului cauzat victimei sau lichidarea prin alte forme a consecințelor faptei penale;
- e) folosirea raportului anchetei sociale;
- f) studierea opiniei publice privind oportunitatea procedurilor discreționare.

2.4. Încetarea urmăririi penale de către procuror privind faptele penale săvârșite de copii

2.4.1. Cauzele penale privind faptele săvârșite de copii în competența procurorului

Potrivit art. 270 alin. (1) lit. h) C. proc. pen., procurorul exercită urmărirea penală în cazurile infracțiunilor săvârșite de copii. Prin urmare, procurorul are în procedură cauze penale cu copii:

- a) declanșate de procuror, când făptuitorul este identificat la etapa începerii urmăririi penale;
- b) transmise de la organul de urmărire penală când bănuitul, învinuitul identificat este copil;
- c) disjuncte în privința făptuitorilor copii identificați din cauze penale cu făptuitori adulți.

2.4.2. Verificarea de către procuror a existenței circumstanțelor de încetare a urmăririi penale în cauze penale cu copii

Potrivit art. 20 alin. (3) C. proc. pen., urmărirea penală în cauzele în care sunt bănuțiți, învinuiți copii se face de urgență și în mod preferențial. Prin urmare, la constatarea anumitor circumstanțe de încetare a urmă-

ririi penale obligă procurorul să adopte imediat soluția respectivă. Datorită faptului că procurorul este organul care exercită urmărirea penală în cauze cu copii, soluția încetării urmăririi penale în privința acestuia se dispune din oficiu de către procuror. În asemenea cazuri, responsabilitatea deplină privind respectarea termenului rezonabil la urmărirea penală în cauze cu copii îi revine procurorului. Totodată, pot exista cazuri în care cauza penală în privința copiilor a fost disjunsă și transmisă procurorului pentru exercitare, iar cauza penală cu persoane adulte să fie în procedura altor organe de urmărire penală. În asemenea situații, ofițerul de urmărire penală, constatând temeiuri de încetare referitoare la cauza copilului, va informa fără întârziere procurorul.

2.4.3. Acordul copilului și reprezentantului legal la adoptarea soluției încetării urmăririi penale

Acordul copilului și reprezentantului legal la adoptarea soluției de încetare a urmăririi penale era o condiție obligatorie în legătură cu anumite temeiuri: expirarea termenului de prescripție, adoptarea unui act de amnistie, liberarea de răspundere penală în baza art. 53 din C. pen. Acordul bănuțului, învinutului minor și reprezentantului legal se prezumă și în cazul împăcării părților, care este un temei de încetare a urmăririi penale.

Potrivit art. 285 alin. (6/1) din Codul de procedură penală, completat prin Legea nr. 292-XVI din 21.12.2007, „încetarea urmăririi penale și liberarea persoanelor de răspundere penală nu pot avea loc contrar voinței acestora”. Prin urmare, acordul persoanei față de care se dispune încetarea urmăririi penale, indiferent de temeiul invocat, a devenit o condiție generală. Evident, realizarea acestei condiții este necesară în primul rând pentru temeiurile de nereabilitare și cele de liberare de răspundere penală, în care persoana interesată se poate împotrivi acestui fapt, solicitând încetarea urmăririi penale pe temei de reabilitare.

Așadar, în ordonanța de încetare a urmăririi penale sunt necesare semnăturile copilului, reprezentantului legal și apărătorului.

2.4.4. Temeiuri de încetare a urmăririi penale în privința unui copil. Clasificări

Temeiurile de reabilitare sunt:

- a) nu există faptul infracțiunii;
- b) fapta nu este prevăzută de legea penală ca infracțiune;
- c) fapta nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii;
- d) copilul a săvârșit o acțiune care, deși formal conține semnele unei fapte prevăzute de Codul penal, dar fiind lipsită de importanță, nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni;
- e) există cel puțin unul din cazurile prevăzute în art. 35 din C. pen., care înlătură caracterul penal al faptei.

Soluția încetării pe temeiurile menționate mai sus constituie reabilitarea copilului cu consecințele prevăzute de Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești din 25.02.1998, fapt care trebuie adus la cunoștința copilului și a reprezentantului legal la înmânarea copieii de pe ordonanța de încetare a urmăririi penale, conform art. 285 alin. (7) C. proc. pen.

Temeiurile de nereabilitare ce împiedică urmărirea penală sunt:

- a) copilul n-a atins vârsta la care poate fi tras la răspundere penală;
- b) plângerea prealabilă a fost retrasă de către partea vătămată sau părțile s-au împăcat, în cazurile în care urmărirea penală poate fi pornită numai în baza plângerii prealabile sau legea penală permite împăcarea;
- c) fapta copilului constituie o contravenție;
- d) copilul anterior a fost sancționat contravențional pentru aceeași faptă;
- e) a expirat termenul de prescripție;
- f) a intervenit un act de amnistie;
- g) în privința copilului există o hotărâre definitivă a procurorului sau a instanței de judecată în legătură cu aceeași acuzație sau prin care s-a constatat imposibilitatea urmăririi penale pe aceleași temeiuri;

- h) copilul a săvârșit o faptă prejudiciabilă în stare de iresponsabilitate și nu este necesară aplicarea măsurilor de constângere cu caracter medical;
- i) în cazurile prevăzute de Partea specială a Codului penal.

Temeiurile de liberare de răspundere penală la discreția procurorului:

- a) în cazul prevăzut de art. 54 C. pen., cu sau fără aplicarea măsurilor educative de către procuror;
- b) în cazul prevăzut de art. 56 C. pen., liberarea de răspundere penală în legătură cu renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii;
- c) în cazul prevăzut de art. 55 C. pen., cu tragere la răspundere administrativă;
- d) în cazul prevăzut de art. 57 C. pen., liberarea de răspundere penală în legătură cu căința activă;
- e) în cazul prevăzut de art. 58 C. pen., liberarea de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației.

2.4.5. Concursul temeiurilor de încetare în cauze penale cu copii

În cauza penală privind fapta unui copil pot exista două sau mai multe temeiuri de încetare.

Ce soluție urmează să adopte procurorul în cazul concursului de temeiuri de încetare în privința unui copil?

- a) în cazul existenței unui temei de reabilitare și a unui temei de nereabilitare se aplică obligatoriu cel de reabilitare, cu consecințele respective prevăzute de Legea din 25.02.1998;
- b) în cazul existenței acordului de împăcare a părților și a unui temei de încetare cu aplicarea sancțiunii contravenționale, prioritate va avea împăcarea părților;
- c) în cazul existenței concursului între temeiul prevăzut de art. 54 C. pen. (liberarea de răspundere penală a copilului de către procuror

cu sau fără aplicarea măsurilor educative) și temeiul prevăzut de art. 55 C. pen. (liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspunderea administrativă) se va aplica primul temei.

În același mod se va proceda în cazul concursului între temeiul prevăzut de art. 54 și temeiul prevăzut de art. 57, ambele din C. pen.

Condiții generale privind liberarea de răspundere penală a copilului

Condițiile liberării de răspundere penală a copilului de către procuror, potrivit art. 54 C. pen.:

- a) săvârșirea pentru prima dată numai a unei singure infracțiuni ușoare sau mai puțin grave. Condiția nu este îndeplinită dacă au fost săvârșite două sau mai multe infracțiuni ușoare sau mai puțin grave;
- b) corectarea copilului este posibilă fără aplicarea sancțiunii penale;
- c) repararea prejudiciului cauzat de copil nu este o condiție obligatorie, dar facultativă;
- d) procurorul poate aplica una sau mai multe măsuri educative prevăzute de art. 104 C. pen., cu excepția măsurii de plasare într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare.

2.4.6. Ordonanța de încetare a urmăririi penale în privința copilului

Ordonanța de încetare a urmăririi penale trebuie să fie legală, temeinică și motivată cu următoarele mențiuni:

- a) data și locul întocmirii ordonanței, numele și gradul de clasificare al procurorului care o întocmește;
- b) confirmarea de către procurorul ierarhic superior;
- c) descrierea faptei ce a constituit obiectul urmăririi penale și a circumstanțelor ce se încadrează într-un temei prevăzut de art. 285 alin. (1) și alin. (2) C. proc. pen.;
- d) motivele faptice și cadrul legislației procesual penale privind soluția adoptată;

- e) dispoziția de încetare a urmăririi penale cu indicarea temeiurilor prevăzute de lege;
- f) acordul copilului și al reprezentantului legal în cazul temeiurilor de nereabilitare;
- g) dispoziția de revocare a măsurii preventive dacă asemenea măsură a fost aplicată copilului;
- h) dispoziția de remitere a copiei ordonanței de încetare pe temei de nereabilitare inspecției pentru problemele copiilor din cadrul MAI.

În cazul încetării urmăririi penale pe temei de reabilitare, procurorul care a efectuat urmărirea penală va anexa un înscris, potrivit art. 12 din Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești din 25.02.1998.

2.5. Suspendarea condiționată a urmăririi penale cu liberarea de răspundere penală a copilului

Când poate fi aplicată procedura de suspendare condiționată a urmăririi penale față de un copil în raport cu liberarea prevăzută de art. 54 din C. pen.?

Atât temeiul de liberare de răspundere penală a copiilor, conform art. 54 din C. pen., cât și temeiul prevăzut de art. 59 din C. pen. – liberarea condiționată de răspundere penală, sunt pasibile de aplicare pentru infracțiunile ușoare sau mai puțin grave, unde făptuitorul poate fi corectat fără a fi supus răspunderii penale. În unele cauze copilul poate fi liberat de răspundere penală, conform art. 54 din C. pen., iar în alte cauze copilul este eliberat de răspundere numai după expirarea termenului de probă în cadrul suspendării condiționate a urmăririi penale.

Procurorul în cauza unui copil va examina în primul rând posibilitatea liberării acestuia fără suspendarea condiționată a urmăririi penale și doar în cazul în care din circumstanțele cauzei rezultă că numai după un termen de probă, cu respectarea unor condiții și obligații de către copil, liberarea de răspundere penală va fi posibilă.

La determinarea procurorului de a aplica procedura de suspendare a urmăririi penale față de un copil pot fi luate în considerare următoarele circumstanțe:

- a) copilul anterior a săvârșit și alte fapte antisociale, dar solicită acordarea unei șanse de corectare;
- b) fapta săvârșită de către copil nu prezintă o rezonanță socială în localitatea respectivă;
- c) mediul social (familia, locul de studii, locul de trai) al copilului permite respectarea obligațiilor impuse de către procuror.

2.5.2. Condițiile suspendării condiționate a urmăririi penale în privința unui copil și liberarea de răspundere penală

Potrivit art. 510-511 din C. proc. pen., pentru suspendarea condiționată a urmăririi penale în privința unui copil sunt necesare să fie întrunite cumulativ următoarele condiții:

- a) copilul să fie acuzat pentru săvârșirea numai a unei singure infracțiuni ușoare sau mai puțin grave;
- b) copilul a recunoscut vinovăția;
- c) paguba cauzată în urma infracțiunii să fie reparată;
- d) copilul învinuit nu prezintă pericol social și poate fi reeducat fără aplicarea pedepsei penale;
- e) copilul nu este dependent de alcool sau droguri;
- f) copilul nu are antecedente penale;
- g) copilul a respectat obligațiile stabilite de către procuror în termenul de probă de un an.

Din natura juridică a acestei instituții de liberare de răspundere penală se prezumă că există și acordul copilului și al reprezentantului legal de a fi aplicată suspendarea condiționată a urmăririi penale și, în consecință, încetarea procesului penal.

Suspendarea condiționată a urmăririi penale în privința unui copil poate fi dispusă atât în cazul în care copilul a săvârșit fapta de unul singur, împreună cu alți copii sau în cauze cu adulți. În cazul coparticipării copi-

lului cu o persoană adultă la săvârșirea infracțiunii, în privința acestuia se va dispune disjungerea cauzei și examinarea posibilității de a fi aplicată procedura discreționară de liberare condiționată de răspundere penală.

2.5.3. Recunoașterea vinovăției de către copil

În cadrul procedurii de suspendare condiționată a urmăririi penale, recunoașterea vinovăției este o condiție obligatorie ce determină atitudinea copilului față de fapta comisă și posibilitatea acestuia de a fi reeducat fără aplicarea pedepsei penale. La îndeplinirea acestei condiții procesuale obligatorii se va ține cont de următoarele criterii:

- a) recunoașterea vinovăției de către copil se face benevol în fața procurorului în prezența reprezentantului legal, apărătorului, pedagogului sau psihologului, după înaintarea acușării în cadrul audierii copilului în calitate de învinuit;
- b) înainte de recunoașterea vinovăției, procurorul trebuie să explice copilului învinuit dreptul de a tăcea și de a nu mărturisi împotriva sa;
- c) recunoașterea vinovăției trebuie să fie confirmată de către alte probe administrate în cauză;
- d) dacă recunoașterea vinovăției este făcută până la înaintarea învinuirii, este necesară colectarea de probe ce confirmă vinovăția copilului, după care se va fixa acest fapt în procesul-verbal de audiere a copilului și în calitate de învinuit;
- e) procurorul nu are cum să aprecieze recunoașterea vinovăției de către copilul acuzat, atunci când aceasta nu este confirmată de alte probe.

2.5.4. Copilul învinuit nu prezintă pericol pentru societate și poate fi reeducat fără aplicarea pedepsei penale

În cadrul procedurii de suspendare condiționată a urmăririi penale pot fi invocate diverse circumstanțe ce fundamentează convingerea procurorului că anume copilul nu prezintă pericol social:

- a) copilul a săvârșit infracțiunea pentru prima dată;
- b) copilul a săvârșit fapte penale, dar a fost liberat de răspundere penală sau nu are antecedente penale potrivit art. 111 alin. (2) lit. a, b, c, d, e din Codul penal. În acest caz se cer a fi luate în considerare și alte circumstanțe ce motivează faptul corectării copilului fără aplicarea pedepsei;
- c) copilul s-a autodenunțat;
- d) copilul a contribuit activ la descoperirea infracțiunii;
- e) se caracterizează pozitiv la locul de muncă sau de studii;
- f) este angajat în câmpul muncii sau își face studiile;
- g) a săvârșit fapta penală ca urmare a unui concurs de împrejurări grele;
- h) regretă fapta comisă, se căiește sincer de comiterea infracțiunii și față de victimă;
- i) părinții, tutorii, curatorii sau rudele apropiate ale copilului și-au luat angajamentul de a-l reeduca;
- j) copilul compensează de bună voie dauna materială cauzată sau repară în alt mod prejudiciul picinuit prin infracțiune.

Concluzia că persoana nu prezintă pericol social poate fi bazată și pe alte împrejurări, invocându-se una sau mai multe circumstanțe.

2.5.5. Aspecte procedurale la suspendarea condiționată a urmăririi penale

Suspendarea condiționată a urmăririi penale poate fi dispusă din oficiu de către procuror sau la cererea apărătorului, a reprezentantului legal. Dacă cererea este înaintată de către părinți, rude, tutori sau curatorii, prin care își asumă angajamentul de a reeduca copilul, procurorul verifică capacitatea acestora de a-și îndeplini obligațiile pe care și le asumă. În cazul dispunerii din oficiu de către procuror, se obține acordul copilului și al reprezentantului legal la aplicarea acestei instituții. După acumularea documentelor procedurale ce atestă condițiile întrunite cumulativ, se va întocmi ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale ce urmează a fi confirmată de procurorul ierarhic superior, stabilindu-se

și obligațiile copilului în termenul de probă prevăzut de art. 511 alin. (1) C. proc. pen. Termenul de probă de un an curge din momentul confirmării ordonanței de suspendare condiționată a urmăririi penale de către procurorul ierarhic superior. Acest termen nu poate fi nici micșorat, nici prelungit.

Ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale se înmânează copilului în prezența apărătorului și a reprezentantului legal, explicându-se esența și consecințele nerespectării obligațiilor stabilite. Aceste acțiuni urmează a fi atestate prin semnăturile procurorului, apărătorului, reprezentantului legal și a copilului. Despre adoptarea acestei hotărâri se înștiințează victima sau partea apărată.

Procurorul va solicita, din partea organelor de poliție, controlul respectării obligațiilor de către copil și va cere informații de la locul de muncă, de studii și de trai al copilului.

La încălcarea ordinii publice sau la comiterea unei fapte antisociale de către copil în cadrul termenului de probă, procurorul va examina minuțios circumstanțele pentru a decide dacă a avut loc o încălcare cu rea-credință a obligațiilor de către minor, care ar duce la invalidarea instituției liberării condiționate de răspundere penală a copilului.

2.5.6. Ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale în privința unui copil

Ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale trebuie să fie legală, temeinică și motivată cu următoarele mențiuni:

- a) data și locul întocmirii ordonanței, numele și gradul de clasificare al procurorului care o întocmește;
- b) confirmarea de către procurorul ierarhic superior;
- c) descrierea faptei ce a constituit obiectul urmăririi penale și mijloacele de probă ce confirmă vinovăția copilului;
- d) faptul recunoașterii benevole a vinovăției în prezența persoanelor indicate în lege și acceptarea soluției de suspendare condiționată a urmăririi penale cu liberarea ulterioară de răspundere penală;
- e) descrierea circumstanțelor ce motivează soluția suspendării condiționate a urmăririi penale;

- f) dispoziția de suspendare condiționată a urmăririi penale pe un termen de un an, cu indicarea obligațiilor prevăzute de art. 511 alin. (1) C. proc. pen.;
- g) faptul privind explicarea consecințelor încălcării obligațiilor de către copilul învinuit, atestat prin semnăturile procurorului, apărătorului, reprezentantului legal și a copilului învinuit.

2.5.7. Ordonanța de încetare a urmăririi penale cu liberarea de răspundere penală

La expirarea termenului de probă procurorul va întocmi ordonanța de încetare a urmăririi penale cu liberare de răspundere penală dacă:

- a) copilul a respectat obligațiile stabilite în cadrul suspendării condiționate a urmăririi penale;
- b) nu s-a descoperit faptul săvârșirii altor infracțiuni până la suspendarea condiționată a urmăririi penale;
- c) ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale nu a fost declarată nulă de către judecătorul de instrucție în urma contestației acesteia de către victimă, partea vătămată sau partea civilă.

Ordonanța de încetare a urmăririi penale cu liberare de răspundere penală va cuprinde următoarele mențiuni:

- a) data și locul întocmirii ordonanței, numele și gradul de clasificare al procurorului care o întocmește;
- b) confirmarea de către procurorul ierarhic superior;
- c) faptul adoptării suspendării condiționate a urmăririi penale și respectării obligațiilor de către copilul învinuit;
- d) temeiurile juridice materiale penale și procesuale penale ce permit adoptarea liberării de răspundere penală a copilului;
- e) dispoziția de încetare a urmăririi penale cu liberarea de răspundere penală a copilului;
- f) faptul aducerii la cunoștință și înmânării în copie a ordonanței copilului și reprezentantului legal, atestate prin semnăturile acestuia și a procurorului.

2.6. Încetarea urmăririi penale cu plasarea copilului într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, la demersul procurorului

2.6.1. Determinarea procedurii opționale de încetare a urmăririi penale în privința unui copil

Procurorul, în funcție de circumstanțele cauzei, va analiza posibilitatea aplicării instituției liberării de răspundere penală a unui copil în următoarea ordine:

- a) încetarea urmăririi penale cu aplicarea măsurilor educative de către procuror și cu liberare de răspundere penală;
- b) încetarea urmăririi penale după suspendarea condiționată a urmăririi penale;
- c) încetarea urmăririi penale cu plasarea copilului într-o instituție specială de învățământ și reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare de către judecătorul de instrucție, la demersul procurorului.

Când reeducarea copilului nu poate fi făcută decât prin neplasarea acestuia într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, procurorul poate dispune încetarea urmăririi penale cu liberarea de răspundere penală, dacă copilul și reprezentantul legal sunt de acord cu adoptarea unei asemenea hotărâri.

La determinarea soluției de încetare a procesului penal cu plasarea copilului într-o instituție specială se va ține cont de recomandările serviciilor de resocializare, expuse în raportul anchetei sociale.

2.6.2. Competența procurorului și judecătorului de instrucție în cazul încetării procesului penal cu plasarea copilului într-o instituție specială

Procurorul pregătește materialele cauzei pentru liberare de răspundere penală a copilului cu plasarea într-o instituție specială, adoptând o ordonanță de încetare a procesului cu următoarele mențiuni:

- a) data și locul întocmirii ordonanței, numele și gradul de clasificare al procurorului ce o întocmește;
- b) confirmarea de către procurorul ierarhic superior;
- c) descrierea faptei ce a constituit obiectul urmăririi penale și a mijloacelor de probă ce confirmă vinovăția copilului;
- d) descrierea circumstanțelor care motivează soluția încetării procesului penal cu plasarea copilului într-o instituție specială;
- e) dispoziția de încetare a procesului penal cu liberare de răspundere penală și plasarea copilului într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare;
- f) temeiurile juridice material penale și procesual penale ce permit liberarea de răspundere penală a copilului;
- g) acordul copilului și al reprezentantului legal după explicarea esenței instituției liberării de răspundere penală cu plasarea într-o instituție specială;
- h) informarea organului specializat de stat care are sarcina de a efectua controlul asupra comportamentului copilului.

Pentru plasarea copilului într-o instituție specială este necesară autorizația judecătorului de instrucție. În acest scop procurorul, după adoptarea ordonanței de încetare a procesului penal, înaintează un demers privind liberarea copilului de răspundere penală cu plasarea acestuia într-o instituție specială. Demersul va cuprinde următoarele mențiuni:

- a) data și locul întocmirii demersului, numele și gradul de clasificare al procurorului care îl întocmește;
- b) descrierea condițiilor faptice și juridice privind încetarea procesului penal cu liberare de răspundere penală a copilului și plasarea acestuia într-o instituție specială;
- c) propunerea de a înceta procesul penal cu plasarea copilului într-o instituție specială.

La demers se anexează ordonanța procurorului privind încetarea procesului penal cu liberarea de răspundere penală și plasarea copilului într-o instituție specială, alte materiale ce confirmă temeinicia și legalitatea liberării de răspundere penală cu plasarea copilului într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare.

Demersul procurorului privind liberarea de răspundere penală a copilului cu plasarea într-o instituție specială se examinează, conform art. 308 C.proc.pen., fără întârziere și cu participarea:

- procurorului;
- apărătorului;
- copilului și reprezentantului legal.

Judecătorul de instrucție verifică temeinicia și legalitatea demersului de liberare de răspundere penală în baza materialelor prezentate de către procuror, după ascultarea argumentelor invocate de către acesta și după audierea celorlalți participanți. Judecătorul de instrucție adoptă o încheiere prin care admite demersul procurorului privind liberarea de răspundere penală a copilului cu plasarea într-o instituție specială. Astfel, actele executorii privind liberarea copilului de răspundere penală cu plasarea într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau curativă și de reeducare sunt:

- ordonanța procurorului confirmată de către procurorul ierarhic superior;
- încheierea judecătorului de instrucție prin care s-a admis demersul procurorului privind liberarea de răspundere penală a copilului cu plasarea într-o instituție specială.

În cazul în care demersul procurorului privind liberarea de răspundere penală a copilului cu plasarea acestuia într-o instituție specială este respins de către judecător, procurorul anulează ordonanța de încetare a procesului penal cu liberarea de răspundere penală și plasarea copilului într-o instituție specială.

2.7. Măsurile preventive neprivative de libertate și reținerea în cauze penale cu copii

2.7.1. Aplicarea prioritara a măsurii speciale preventive – transmiterea sub supraveghere a copilului

Deși art. 447 alin. (1) din C. proc. pen. prevede că „la soluționarea chestiunii privind aplicarea măsurii preventive în privința minorului, în

fiecare caz se discută, în mod obligatoriu, posibilitatea transmiterii lui sub supraveghere conform dispozițiilor art. 184”, în practica organelor procuraturii și instanțelor judecătorești față de copiii învinuiți sau inculpați sunt aplicate alte măsuri preventive neprivative de libertate, cât și cele privative de libertate.

Pentru respectarea dispozițiilor art. 447 alin. (1) C. proc. pen., procurorul, la aplicarea altei măsuri preventive decât transmiterea sub supraveghere a copilului, urmează să motiveze în ordonanța respectivă imposibilitatea măsurii preventive speciale, prevăzute de art. 184 C. proc. pen.

2.7.2. Aspecte organizaționale la aplicarea măsurii preventive – transmiterea sub supraveghere a copilului

Transmiterea sub supraveghere a copilului unuia dintre părinți, unui tutore, unui curator sau unei alte persoane demne de încredere, în raport cu măsura preventivă – obligarea de a nu părăsi localitatea (care se aplică mai frecvent față de copii), necesită efectuarea următoarelor acțiuni organizaționale:

- a) solicitarea de la autoritatea tutelară a informației despre persoanele ce vor asigura supravegherea copilului;
- b) explicarea persoanelor care pot asigura supravegherea copilului despre importanța, oportunitatea și necesitatea aplicării acestei măsuri față de cel bănuit sau învinuit;
- c) obținerea cererii scrise de la persoana demnă de încredere care își asumă obligația de a supraveghea copilul;
- d) întocmirea procesului-verbal privind luarea la cunoștință cu fondul cauzei de către persoana ce va asigura supravegherea copilului, precum și a faptului explicării consecințelor nerespectării obligațiilor asumate de supraveghere a copilului, consemnat de cel ce va efectua supravegherea;
- e) întocmirea de către procuror a ordonanței privind aplicarea măsurii preventive față de copil și aducerea la cunoștință acestuia și reprezentantului legal cu înmânarea copiei respective.

2.7.3. Aplicarea obligării copilului de a nu părăsi localitatea

Obligarea de a nu părăsi localitatea este o măsură preventivă de influență psihologică bazată pe încrederea că copilul bănuit/învinuit sau inculpat va respecta interdicțiile și obligațiile impuse prin această măsură.

Obligarea de a nu părăsi localitatea poate fi aplicată față de un copil numai în cazul în care nu există persoane capabile să asigure o supraveghere eficientă a celui bănuit/învinuit ori acestea refuză, din motive obiective, propunerea procurorului de a-și asuma obligația de supraveghere.

Înainte de adoptarea unei hotărâri privind aplicarea măsurii preventive, procurorul va explica esența, obligațiile și consecințele nerespectării obligațiilor de nepărăsire a localității. În cazul în care, conform legii, este posibilă aplicarea unei măsuri preventive privative de libertate, procurorul va atenționa și acest fapt în cazul în care copilul bănuit/învinuit va încălca obligațiile ce rezultă din măsura preventivă.

Dacă măsura preventivă privativă de libertate (reieșind din condițiile legii) nu poate fi aplicată, iar copilul bănuit/învinuit încălcă obligarea de nepărăsire a localității, o altă măsură preventivă neprevăzută de libertate care să asigure prezența copilului la urmărirea penală (de exemplu, garanția personală) este de o eficiență redusă. În acest caz, unica măsură eficientă ce va asigura prezența copilului bănuit/învinuit la urmărirea penală este aducerea silită.

Prin urmare, aplicarea, față de un copil bănuit/învinuit, a obligării de a nu părăsi localitatea este o măsură preventivă cu o eficiență condiționată de comportamentul acestuia, fiind totodată o modalitate de verificare și încercare a celui bănuit/învinuit dacă poate fi reeducat fără aplicarea pedepsei penale, în situația în care acesta se căiește sincer și dacă avem încredere pe viitor în comportamentul lui adecvat.

2.7.4. Garanția personală și garanția unei organizații în cauza penală a unui copil bănuit/învinuit

Măsurile preventive – garanția personală și garanția unei organizații, sunt măsuri cu trăsături comune măsurii privind transmiterea sub supraveghere a copilului prin faptul că atât garanții organizația,

cât și persoana fizică care își asumă angajamentul, conform art. 184 alin. (1) C. proc. pen., trebuie să fie demne de încredere și să aibă capacitatea de a influența pozitiv asupra copilului bănuit/învinuit, ca cel din urmă să respecte obligațiile ce rezultă din regimul măsurii preventive. Totodată, garanția personală și garanția unei organizații se aplică numai la cererea acestuia. Garanția personală și garanția unei organizații au următoarele particularități, care, în practica organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești, reduc la minim aplicarea acestor măsuri preventive neprivative de libertate în privința unui copil bănuit/învinuit:

- a) acordul persoanei în privința căreia se dă garanția;
- b) depunerea unei sume bănești de la 50 la 300 și de la 300 la 500 de unități convenționale pe contul de depozit al procuraturii.

În practică aceste măsuri preventive se aplică foarte rar, iar în cazul copiilor bănuiți/învinuiți practic nu se întâlnesc, deși garanția personală și garanția unei organizații asigură eficient prezența celui implicat în fața organelor de justiție.

2.7.5. Comportamentul copilului bănuit/învinuit în cadrul măsurilor preventive – indice important la liberarea de răspundere penală, în condițiile legii

La aprecierea condiției necesare pentru liberarea de răspundere penală a copilului care „nu prezintă pericol pentru societate și poate fi reeducat fără aplicarea pedepsei penale”, procurorul va ține cont de comportamentul copilului în cadrul măsurii preventive. Aici respectarea obligațiilor de către copil, impuse prin aplicarea măsurii preventive neprivative de libertate, constituie în esență o procedură suplimentară de probațiune. În cazul în care copilul bănuit/învinuit încalcă din rea-credință obligațiile ce rezultă din măsura preventivă, procedura de liberare de răspundere penală a acestuia devine anevoioasă.

2.7.6. Reținerea copilului bănuit – măsură în cazuri excepționale

Ținând cont de condițiile stipulate în art. 477 alin. (2) din C. proc. pen., procurorul, în cazul reținerii unui copil bănuit, va indica în procesul-verbal existența:

- a) Temeiurilor generale privind reținerea persoanei;
- b) Bănuielei rezonabile privind săvârșirea unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave;
- c) Aplicării violenței de către copil în cazul unei infracțiuni grave.

De asemenea, este de menționat că în procesul-verbal de reținere este necesar ca procurorul să indice existența vătămarilor corporale, precum și caracterul violenței în funcție de categoria infracțiunii:

- a) violența fizică nepericuloasă pentru viața și sănătatea persoanei;
- b) violența psihică ce constă într-o amenințare asupra psihicului persoanei sub influența căreia victima nu-și dirijează voința în mod liber și săvârșește o activitate la dorința făptuitorului;
- c) violența periculoasă pentru viața și sănătatea fizică sau psihică a persoanei;
- d) tortura;
- e) tratamentul inuman;
- f) tratamentul degradant;
- g) amenințarea cu deteriorarea ori distrugerea bunurilor;
- h) deteriorarea ori distrugerea bunurilor;
- i) răpirea persoanei, a rudelor sau a apropiaților acesteia.

2.8. Aplicarea față de copilul bănuیت/învinuit a măsurilor alternative arestării preventive

2.8.1. Condiții generale privind liberarea provizorie a copilului bănuیت/învinuit

La liberarea provizorie sub control judiciar sau pe cauțiune a bănuیتului/învinuitului arestat sau în privința căruia s-a înaintat demers privind arestarea sunt necesare următoarele condiții generale:

- a) existența unei cereri de liberare provizorie depuse de către reprezentantul legal sau de apărătorul bănuیتului/învinuitului la judecăt-

torul de instrucție sau la instanța de judecată, conform art. 309 alin. (2) C. proc. pen.;

- b) fapta săvârșită să fie o infracțiune gravă cu aplicarea violenței, o infracțiune deosebit de gravă sau excepțional de gravă;
- c) lipsa antecedentelor penale nestinse pentru infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave;
- d) lipsa datelor că bănuitul/învinuitul ar putea să săvârșească o altă infracțiune, să influențeze martorii, să distrugă mijloacele de probă sau să fugă.

2.8.2. Condiții speciale privind liberarea provizorie pe cauțiune a copilului bănuित/învinuit

Pe lângă condițiile generale menționate mai sus, pentru liberarea provizorie sunt necesare următoarele condiții speciale:

- a) prejudiciul cauzat de infracțiune să fie asigurat sau reparat;
- b) cauțiunea stabilită de către judecătorul de instrucție sau de instanța de judecată în funcție de starea materială a familiei copilului bănuित/învinuit și de gravitatea infracțiunii să fie depusă.

2.8.3. Rolul procurorului în procedura soluționării cererii de liberare provizorie a copilului bănuित/învinuit

Reieșind din faptul că procedura de liberare provizorie sub control judiciar sau pe cauțiune este declanșată numai la cererea părții apărării, procurorul ca reprezentant al părții acuzării este în postura de oponent al acestei cereri, prezentând probele necesare privind imposibilitatea admiterii unei asemenea cereri. Astfel, procurorul are obligația să prezinte probe privind imposibilitatea liberării provizorii, în caz contrar condițiile liberării sunt îndeplinite și, deci, cererea urmează a fi admisă de judecătorul de instrucție sau de instanța de judecată. Totodată, pot exista cazuri când procurorul poate susține sau nu se opune cererii de liberare provizorie, reieșind din circumstanțele cauzei.

2.8.4. Dificultăți instituționale la soluționarea cererii de liberare provizorie

La aprecierea condițiilor generale de liberare provizorie este dificilă realizarea în practică a condiției „lipsa datelor că bănuitul/învinuitul poate să săvârșească o altă infracțiune, să influențeze martorii, să distrugă mijloacele de probă sau să fugă”. În cazul în care sunt asemenea date, acestea constituie temei de aplicare a arestării și, respectiv, de respingere a cererii de liberare provizorie. Dacă lipsesc aceste date, atunci persoana nu poate fi arestată și urmează a fi lăsată în libertate fără anumite condiții, dar nicidecum provizoriu. Prin urmare, liberarea provizorie este posibilă în situațiile în care arestarea a fost dispusă pentru alte temeiuri decât cele analizate în cadrul condiției menționate, iar izolarea bănuितului/învinuitului nu este oportună, fie după o anumită durată arestarea nu mai este necesară, iar anumite garanții de prezentare a persoanei în fața organului de justiție se cer a fi acordate.

2.9. Arestarea la domiciliu și arestarea preventivă a bănuितului/învinuitului minor

2.9.1. Oportunitatea arestării la domiciliu a copilului bănuित/învinuit în raport cu arestarea preventivă

Pentru infracțiuni grave cu aplicarea violenței, pentru infracțiuni deosebit de grave și excepțional de grave, când copilul are domiciliu și familie, iar izolarea lui totală nu este rațională, poate fi dispusă, de către judecătorul de instrucție, la demersul procurorului, arestarea la domiciliu.

În cazul infracțiunilor grave cu aplicarea violenței, a infracțiunilor deosebit de grave sau excepțional de grave, procurorul, la determinarea măsurii preventive, va examina circumstanțele cauzei dacă este posibilă arestarea la domiciliu, până a decide înaintarea demersului privind arestarea preventivă a copilului bănuित/învinuit. În cazul soluționării chestiunii privind aplicarea arestării la domiciliu se va lua în considerare:

- a) starea sănătății copilului;
- b) condițiile în care trăiește copilul;
- c) componența familiei.

La aplicarea arestării la domiciliu, copilului bănuit/învinuit i se va explica regimul juridic și consecințele nerespectării acestei măsuri preventive, conform art. 188 C. proc. pen.

Arestarea la domiciliu poate fi aplicată de către judecătorul de instrucție la soluționarea demersului procurorului privind arestarea preventivă a copilului bănuit/învinuit, când pentru măsura izolării la domiciliu optează reprezentatul legal și apărătorul său, din inițiativa judecătorului, conform art. 185 alin. (3) C. proc. pen.

Arestarea la domiciliu a copilului învinuit poate fi dispusă la soluționarea demersului privind prelungirea arestării preventive, conform art. 186 alin. (7) C. proc. pen., fie la soluționarea cererii de înlocuire a măsurii arestării preventive cu altă măsură.

2.9.2. Arestarea preventivă a copilului bănuit/învinuit – măsură excepțională

În cazul infracțiunilor grave cu aplicarea violenței, a infracțiunilor deosebit de grave și excepțional de grave, judecătorul de instrucție examinează în mod prioritar posibilitatea liberării provizorii a copilului reținut. Doar în cazul în care acest lucru nu este posibil, poate fi aplicat arestul preventiv.

Durata arestării învinuiților copii, potrivit art. 186 alin. (4) C. proc. pen., nu poate depăși 4 luni, dacă urmărirea penală în privința acestei categorii de învinuiți urmează a fi finisată în termenul prevăzut, fie confirmată prin înlocuirea acestei măsuri cu liberarea provizorie ori cu altă măsură preventivă neprivativă de libertate. În termenul limită de 4 luni de arestare preventivă a copilului învinuit se include și durata de reținere, de arest la domiciliu și de internare într-o instituție medicală, conform art. 186 alin. (1) C. proc. pen.

2.9.3. Particularitățile procedurii de examinare a demersului privind arestarea la domiciliu, arestarea preventivă sau de prelungire a acestor măsuri față de bănuitul/învinuitul minor

Reieșind din dispozițiile Codului de procedură penală (art. 307, 308, 311, 312), procedura aplicării și prelungirii arestării la domiciliu sau arestării preventive se evidențiază prin următoarele particularități:

- a) participarea obligatorie în ședința de judecată a procurorului, a apărătorului, a reprezentantului legal și a bănuितului/învinuitului minor. Examinarea demersului privind aplicarea măsurii preventive față de bănuित se face numai la prezența acestuia, prezumându-se că este reținut sau adus forțat. Examinarea demersului în privința învinuitului poate fi făcută și în lipsa acestuia, când copilul se eschivează să se prezinte în fața judecătorului de instrucție, dar cu participarea obligatorie a reprezentantului legal și a apărătorului;
- b) procurorul prezintă un demers motivat la care anexează materialele respective ce confirmă temeinicia acestuia. Demersul privind aplicarea sau prelungirea arestării la domiciliu, arestării preventive trebuie să cuprindă date privind bănuiala rezonabilă sau învinuirea persoanei, date privind probabilitatea sustragerii de la urmărirea penală, împiedicării aflării adevărului sau săvârșirea altor infracțiuni, date privind circumstanțele indicate în art. 185 alin. (2) C. proc. pen. În cazul infracțiunilor grave se evaluează gravitatea leziunilor corporale, precum și datele privind criteriile complementare prevăzute de art. 176 alin. (3) C. proc. pen.;
- c) copilul învinuit, reprezentantul legal și apărătorul sunt în drept să ia cunoștință de materialele trimise în judecată pentru confirmarea arestării la domiciliu, arestării preventive, potrivit art. 66 alin. (2) pct. 21) C. proc. pen. Deși legea procesuală penală nu prevede expres acest drept și pentru cel bănuित, considerăm prevederile arătate mai sus aplicabile și pentru acest subiect, prin prisma art. 5 al CEDO;
- d) examinarea demersului este contradictorială, fiecare parte având posibilitatea să-și expună și să-și argumenteze poziția, conform art. 307 alin. (3), art. 308 alin. (8) C. proc. pen.;

- e) încheierea judecătorului de instrucție privind soluționarea demersului sus-menționat se execută imediat, deși părțile sunt în drept să înainteze recurs în termen de 3 zile, care nu suspendă executarea încheierii.

2.10. Plasarea copilului în Centrul Republican de Plasament al Copiilor

În practica organelor procuraturii, atunci când copilul bănuit/învinuit nu se prezintă la citație pentru efectuarea acțiunilor procedurale, încălcând măsura preventivă neprivativă de libertate prin sustragerea de la urmărirea penală și de la judecată, iar măsura arestării preventive nu poate fi aplicată în condițiile legii, se recurge la plasarea temporară a copilului în Centrul Republican de Plasament al Copiilor, în baza Legii cu privire la poliție, art. 13 pct. 8), care prevede dreptul poliției „să rețină și să dețină în instituțiile de primire provizorie, în cazurile stabilite de lege, persoanele care nu au împlinit vârsta de 18 ani, dacă este necesară izolarea lor urgentă, precum și persoanele care urmează să fie trimise în instituțiile speciale de educare prin muncă”.

Întrucât cauzele penale cu copiii bănuiți/învinuiți se află în competența procurorului, demersul privind plasarea provizorie a copilului în centrul de plasament urmează să fie întocmit de către acesta și să fie autorizat de către judecătorul de instrucție. Deși regimul juridic al plasării copilului bănuit/învinuit în centrul de plasament nu este reglementat detaliat de legislație, este evident faptul că aceasta este o măsură privativă de libertate care îngrădește inviolabilitatea persoanei și, conform dreptului procesual, este de competența instanței de judecată să decidă prin hotărâre motivată aplicarea acesteia.

2.11. Acordul de recunoaștere a vinovăției în cauze penale cu copii învinuiți/inculpați

2.11.1. Oportunitatea și condițiile încheierii acordului de recunoaștere a vinovăției în cauzele penale cu copii învinuiți/inculpați

În cauzele penale privind infracțiunile grave cu învinuiți/inculpați copii este oportună încheierea, în condițiile legii (art. 504-509 C. proc. pen.), a acordului de recunoaștere a vinovăției.

Acordul de recunoaștere a vinovăției poate fi încheiat și în cazul infracțiunilor ușoare sau mai puțin grave, dar aceasta este oportună în situațiile în care celelalte proceduri discreționare de liberare de răspundere penală a copilului învinuit nu sunt posibile, reieșind din circumstanțele cauzei.

Acordul de recunoaștere a vinovăției este semnat de procuror, învinuitul/inculpatul minor, reprezentantul legal, apărătorul acestuia, astfel ca semnăturile să fie pe fiecare pagină a acordului.

La examinarea de către instanța de judecată a acordului de recunoaștere a vinovăției în cauze cu un copil inculpat participă și pedagogul sau psihologul.

Considerăm oportună acceptarea de către instanțele judecătorești a acordului de recunoaștere a vinovăției încheiat în cauze penale cu copii inculpați în vârstă de 16 ani, cu respectarea condițiilor legale (art. 504-509 C. proc. pen.). În practică unele instanțe judecătorești nejustificat refuză acceptarea acordului de recunoaștere a vinovăției încheiat de inculpații copii, cu participarea reprezentanților legali, a apărătorilor și a procurorului pe motivul vârstei inculpatului. Examinarea cauzei în ședința de judecată cu participarea minorului inculpat în procedură generală constituie uneori o tergiversare a procesului cu consecințe negative asupra minorului. Din aceste considerente, procedura restrânsă privind acordul de recunoaștere a vinovăției cu respectarea tuturor condițiilor legale este benefică atât pentru copil, cât și pentru organele de justiție ale statului.

2.11.2. Rolul procurorului la încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției

Dreptul de discreție al procurorului se manifestă și în cazul încheierii acordului de recunoaștere a vinovăției. Procurorul nu are numai obligația să învinuiască și să obțină condamnarea unei persoane, dar și obligația să asigure o echitate socială, urmând totodată să fie respec-

tate pe cât este posibil nu numai interesele publice, ci și cele de ordin particular.

La determinarea opțiunii procurorului pentru încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției, toate condițiile arătate în art. 505 alin. 1 C. proc. pen. prezintă importanță. Circumstanțele menționate în art. 505 C. proc. pen. pot fi clasificate, prin caracterul acestuia, în următoarele categorii:

- a) circumstanțe privind voința și atitudinea învinuitului:
 - voința învinuitului, inculpatului de a coopera la efectuarea urmăririi penale sau la acuzarea altor persoane;
 - atitudinea învinuitului, inculpatului față de activitatea sa criminală și de antecedentele penale;
 - căința sinceră a învinuitului, inculpatului și dorița lui de a-și asuma responsabilitatea pentru cele comise de el;
 - voința liberă și benevolă a învinuitului, inculpatului de a-și recunoaște vinovăția cât mai prompt și de a accepta o procedură restrânsă;
- b) circumstanța privind fapta, faptele săvârșite – natura și gravitatea acuzației înaintate;
- c) circumstanța privind suficiența probelor de acuzare – probabilitatea de a obține o condamnare;
- d) circumstanța-motivație, interesul public de a obține o judecare mai operativă cu cheltuieli mai reduse.

Din circumstanțele expuse mai sus sunt necesare și obligatorii de a fi întrunite cumulativ următoarele:

- a) voința liberă și benevolă a învinuitului, inculpatului de a-și recunoaște vinovăția prompt și de a accepta o procedură restrânsă;
- b) natura și gravitatea acuzației înaintate;
- c) probabilitatea de a obține o condamnare.

Rolul procurorului este de a acumula probe suficiente în aspect calitativ și cantitativ, care determină capacitatea de a convinge judecata de vinovăția inculpatului. Prin urmare, procurorul nu poate să încheie un acord dacă acesta este determinat de lipsa probelor în dosar, fie că

probele sunt puține sau inadmisibile și condamnarea în cadrul judecății este îndoielnică.

2.11.3. Rolul părții apărării la încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției

Învinuitul, inculpatul minor în vârstă de la 16 ani și reprezentantul legal participă nemijlocit la negocierea unui acord de recunoaștere a vinovăției. Un rol decisiv îl are apărătorul care apreciază cu responsabilitate întrunirea circumstanțelor ce pot determina învinuitul minor și reprezentantul lui legal să accepte încheierea unui acord.

Încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției poate fi făcută atât până la luarea la cunoștință cu materialele cauzei, până la terminarea urmăririi penale, cât și după aceasta. Oricum, apărătorul trebuie să consulte clientul său despre o probabilă condamnare în baza probelor evaluate de dânsul, fie despre insuficiența sau inadmisibilitatea unor probe ce determină voința celui învinuit să accepte o procedură restrânsă, în scopul unei pedepse reduse, sau să pledeze pentru procedura generală ori pentru o altă procedură. Apărătorul, atât în cazul în care procedura acordului de recunoaștere a vinovăției este inițiată de procuror, cât și din inițiativa învinuitului, a inculpatului sau de el însuși are obligația să discute în condiții de confidențialitate chestiunile prevăzute de art. 505 alin. 2 C. proc. pen. Pentru garantarea respectării acestor condiții, părțile consemnează circumstanțele discutate confidențial, iar apărătorul certifică suplimentar și separat o declarație că acordul de recunoaștere a vinovăției de către învinuit/inculpat a fost examinat de el personal.

În cazul infracțiunilor ușoare sau mai puțin grave, apărătorul, după estimarea probelor din dosar, poate propune clientului său minor și reprezentantului lui legal încheierea unui acord de recunoaștere a vinovăției, dacă procedurile discreționare de liberare de răspundere penală a învinuitului minor au eșuat.

2.11.4. Felurile sentinței în procedura privind acordul de recunoaștere a vinovăției

Potrivit art. 509 C. proc. pen. analizat în corelație cu art. 389 C. proc. pen., instanța adoptă o sentință de condamnare:

- a) cu stabilirea pedepsei care urmează să fie executată;
- b) cu stabilirea pedepsei și cu liberarea de executare a ei;
- c) fără stabilirea pedepsei, cu liberarea de la răspunderea penală, fie cu liberarea de la pedeapsă.

Totodată, nu se exclude posibilitatea adoptării de către instanța de judecată a unei sentințe de încetare, conform art. 391 alin. 1 pct. 7 – în cazurile prevăzute de art. 54-56 din Codul penal. Pornind de la raționamentul că încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției se admite pentru infracțiuni ușoare, mai puțin grave și grave, economisindu-se timp și resurse umane pentru înfăptuirea justiției, instanța de judecată, din oficiu sau la cererea părților, poate decide aplicarea art. 54-56 din Codul penal și aceasta este posibil procesual prin sentința de încetare.

Capitolul 3

AUDIEREA COPILULUI

3.1. Aspecte generale

Dreptul copilului de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește reprezintă un element central al **Convenției Organizației Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului**.

Conform art. 3 din Convenție:

- a) în toate acțiunile care îi privesc pe copii, întreprinse de instituțiile publice sau private de protecție socială, de instanțele judecătorești, de autoritățile administrative sau de organele legislative, interesul suprem al copilului va avea o importanță prioritară;
- b) statele părți se angajează să asigure protecția și îngrijirea necesare pentru bunăstarea copilului, luând în considerare drepturile și obligațiile părinților săi, ale reprezentanților săi legali sau ale altor persoane responsabile din punct de vedere legal pentru copil și, în acest scop, vor lua toate măsurile legislative și administrative corespunzătoare;
- c) statele părți vor veghea ca instituțiile, serviciile și unitățile responsabile de îngrijirea și protecția copilului să respecte standardele stabilite de către autoritățile competente, în special în ceea ce privește siguranța, sănătatea, numărul și calificarea personalului, precum și asigurarea unei supervizări competente.

Principiul în discuție presupune respectarea, cu ocazia ascultării, a drepturilor fundamentale ale copilului: inter alia, dreptul său de informare care reprezintă unul dintre drepturile-garanții ale dreptului fundamental de a-și exprima opinia; dreptul său de a beneficia de asistență de specialitate care presupune servicii de asistență psihologică, iar, după caz, asistență medicală, legală și aducerea la cunoștință a modului concret în care poate aplica pentru ele.

Din punct de vedere psihologic, ascultarea copiilor ridică probleme speciale. În absența unei specializări și instruirii adecvate a procurorilor, asemenea audieri pot avea consecințe nefaste asupra unui copil. Audiarea unui copil reprezintă un act procedural pentru a cărui reușită este necesară respectarea mai multor reguli de bază.

3.2. Posibilitatea copilului de a fi ascultat de unul singur, în absența reprezentanților legali

Pentru exercitarea drepturilor copiilor, **Convenția Europeană** permite din acest punct de vedere posibilitatea ca minorul să fie ascultat de unul singur. Aceasta nu se identifică însă cu confidențialitatea rezultatului ascultării. Părțile pot avea acces la anumite informații. Legea procesual penală a Republicii Moldova permite accesul la informația prezentată de copil. Prezența unui psiholog/pedagog în procesul de ascultare a copilului este obligatorie. El poate furniza, în această calitate, informații importante referitoare la gradul de dezvoltare al copilului, cât și cu privire la perspectiva psihologică a comportamentului și informațiilor furnizate, pe perioada ascultării.

La ascultarea copilului, psihologul/pedagogul va avea o prezență discretă, urmărind comportamentul și interacțiunile acestuia. Procurorul care realizează audierea trebuie să aibă în vedere că procesul de formare a declarațiilor este asemănător adulților (percepție, memorare, expunere), însă va fi marcat de următorii factori: sugestibilitatea ridicată (din acest motiv redarea liberă trebuie urmată de întrebări directe, simple, neechivoce) și lipsa experienței de viață coroborată cu nivelul scăzut de cunoștințe.

Din aceste raționamente, legislatorul în art. 480 alin. (3) C. proc. pen. a reglementat posibilitatea înlăturării reprezentantului legal al copilului în cazul în care sunt temeiuri de a considera că acțiunile lui aduc prejudicii intereselor acestuia.

3.3. Ascultarea copiilor aflați în conflict cu legea penală

3.3.1. Aspecte generale

Ascultarea de către procuror a copiilor aflați în conflict cu legea penală constituie o activitate diferită în esență de ascultarea inculpaților sau învinuiților majori. Ascultarea copilului aflat în conflict cu legea penală presupune un contact permanent și nemijlocit, în cadrul procesului penal, între copil, apărătorul său, părinții copilului (în calitate de reprezentanți legali sau/și părți civilmente responsabile), procuror și, după caz, instanța de judecată. Atât în fața procurorului, cât și în fața instanței de judecată, etapele de ascultare a copilului aflat în conflict cu legea se referă la: pregătirea ascultării, ascultarea propriu-zisă și evaluarea declarației copilului. Potrivit art. 20 din **Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru copii (Regulile de la Beijing)**: „Orice chestiune trebuie de la început să fie tratată rapid, fără nici o întârziere”. Așadar, legislatorul național a dezvoltat norma internațională prevăzând în art. 20 C. proc. pen. două norme distincte: alin. 3 care prevede că urmărirea și judecarea cauzelor penale în care sunt bănuți, învinuiți, inculpați copii se face de urgență și în mod preferențial și prevederea din alin. 1 pct.4, introdusă în 2007, potrivit căreia drept criteriu de apreciere a termenului rezonabil de soluționare a cauzei penale este vârsta de până la 18 ani ai victimei.

Reglementările impun rapiditatea procedurilor în chestiunile privitoare la copiii delincvenți. Faptul că nu răspunde penal și că nu-i va putea fi aplicată o pedeapsă sau o altă măsură, nu absolvă procurorul de obligativitatea respectării tuturor cerințelor referitoare la audierea copiilor, luând în considerare în special vârsta acestuia.

Nu există o normă imperativă care să dispună cu privire la locul în care ar trebui să se desfășoare ascultarea copilului. În acest mod, se poate admite că audierea se poate face în mai multe locuri, dacă sunt îndeplinite celelalte condiții referitoare la persoanele care trebuie să fie prezente la ascultarea acestuia. De regulă, ascultarea copilului se realizează în biroul procurorului. Este indicat însă ca, în vederea audierii copiilor, în cadrul acestor instituții să existe spații special amenajate, unde audierea să se facă în condiții respective.

3.3.2. Ascultarea relatării libere

Copilul va fi invitat să relateze liber cu privire la infracțiunea presupusă. Este necesar ca în timpul în care copilul relatează faptele acesta să nu fie întrerupt. Aceasta, deoarece copilul își pierde concentrarea mai repede decât adultul.

Există totuși posibilitatea ca minorul să se abată de la cele întrebate ori să relateze aspecte nepertinente. Procurorul trebuie să-i readucă atenția asupra chestiunilor care interesează cauza. Readucerea trebuie făcută cu atenție, pentru a evita blocajul copilului. Copiii aflați în conflict cu legea pot folosi un vocabular nepotrivit. De regulă, copiii spun adevărul. În situația unui copil în conflict cu legea, există șanse mai mari ca acesta să relateze adevărul decât un adult, de aceea audierea copilului ar trebui să înceapă cu acesta, ascultat separat de adulți și de ceilalți copii. Este evident că copilul trebuie să cunoască esența învinuirii ce i se aduce, pentru a avea posibilitatea de a relata circumstanțele.

Nu există o ordine prestabilită a întrebărilor, procurorul determinând succesiunea acestora.

Copiii pot avea atitudini diferite față de învinuirea care li se aduce. Acesta poate recunoaște integral sau parțial că a săvârșit fapta sau nu recunoaște că este vinovat și în ambele cazuri depune declarații veridice; copilul recunoaște că poartă în întregime sau în parte vina, dar declară neadevărat, luând asupra sa vina altcuiva sau ascunzând împrejurările cele mai grave ale infracțiunii pe care a săvârșit-o. Mai există și probabilitatea ca copilul să-și ascundă complicități.

3.3.3. Anumite particularități la audierea copilului

La audierea copilului este rațional ca în prealabil să fie studiat referatul prezentențial în cazul în care a fost întocmit. Totuși, de regulă, copilul trebuie audiat până la întocmirea referatului. Dacă după întocmirea referatului apar anumite întrebări, acestea pot fi puse la audierea repetată.

De exemplu, întrebările cu caracter biografic trebuie adresate în așa fel încât să fie evitate aspectele despre situația familială.

Se recomandă ca procesul-verbal de audiere să fie întocmit după relatarea liberă, pentru a evita întreruperea copilului.

Copilul trebuie informat că poate oricând spune dacă nu înțelege o întrebare; că poate oricând să ceară clarificări cu privire la orice întrebare sau activitate care se desfășoară în timpul audierii, că este puțin probabil să-și amintească toate lucrurile care i s-au întâmplat și că nu este nicio problemă dacă nu-și amintește unele detalii. Copilul poate cere mai mult timp pentru unele răspunsuri sau poate cere o pauză ori de câte ori simte nevoia.

În ceea ce privește copilul victimă, este necesar a lua în calcul că victima și familia acesteia trebuie să fie informate cu privire la păstrarea confidențialității faptelor relatate. Victima poate fi întrebată dacă are nelămuriri până la această etapă, dacă este de acord să participe la audiere.

Recomandarea Rec (2002) a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei către Statele Membre referitoare la protecția femeilor împotriva violenței impune a se face tot posibilul ca minorul/ii să fie însoțit/i în timpul oricărei audieri de reprezentantul legal sau de un adult desemnat de el/ei, cu excepția unei decizii contrare motivate. **Recomandarea (85) 11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și procedurii penale** menționează despre necesitatea ca, ori de câte ori este posibil și recomandat, copiii să fie chestionați doar în prezența părinților lor ori a reprezentanților legali sau a altor persoane calificate să îi asiste.

În anumite situații nu poate fi admisă prezența unuia dintre părinți.

Există, de asemenea, situații în care audierea copilului nu poate fi făcută decât după o pregătire prealabilă și în prezența unui psiholog,

datorită faptului că exprimarea copilului cu privire la evenimentul traumatic nu poate fi transpusă în forma unei declarații decât cu sprijinul specialiștilor.

3.3.4. Audierea repetată

Dacă apare necesitatea de a lămuri anumite aspecte care erau necunoscute sau cunoscute eronat, se poate efectua o audiere repetată. Totuși, este necesar a lua în considerare că audierea copilului, îndeosebi a victimei, poate provoca anumite afecțiuni psihologice. Astfel, se va aprecia dacă este oportună și utilă ascultarea repetată a copilului.

3.4. Aprecierea declarației copilului

Potrivit **Rezoluției 2005/20 a Consiliului Economic și Social**, greutatea opiniei unui copil va fi evaluată de judecător, în baza vârstei și a maturității sale, putându-se chiar apela la un psiholog expert în asistență calificată cu privire la copii sau la un alt specialist în domeniu. Evaluând interviul luat copilului, procurorul sau instanța trebuie să stabilească gradul de relevanță al declarației, importanța acesteia în contextul probator, problemele pe care le lămurește, menținerea sau schimbarea situației în drept ca urmare a precizărilor făcute pe situația de fapt.

Declarațiile copilului trebuie verificate prin compararea conținutului acestora cu celelalte mijloace de probă administrate în cauză.

Capitolul 4

MEDIEREA PENALĂ

4.1. Particularitățile medierii penale

Dejudiciarizarea procesului penal în privința unui copil presupune aplicarea unor proceduri extrajudiciare, în care medierea dispune de o poziție prioritară.

Medierea penală poartă un caracter specific, diferit de alte tipuri de mediere. De acest raționament s-a condus și legiuitorul moldovean în Legea cu privire la mediere, plasând-o într-o secțiune separată. Legea stabilește o procedură de mediere extrajudiciară. Potrivit art. 32 alin. (6) al Legii cu privire la mediere, procesul de mediere nu substituie procesul penal. Medierea are efecte mai pronunțate dacă se utilizează în faze incipiente ale procesului, evitând astfel efectul psihologic negativ care îl lasă acestea asupra persoanelor, îndeosebi asupra copiilor. De asemenea, restaurarea, pe cât se poate de urgent, a unui drept încălcat este un obiectiv determinant în justiția restaurativă. În așa mod, cu cât mai repede părțile vor găsi numitor comun, cu atât victima va obține o reparație echitabilă. Astfel, rolul procurorului în aspect de utilizare a instituției medierii este semnificativ, îndeosebi în cauzele cu copii. Importantă este și economia de resurse în cazul efectuării medierii pe cât se poate de urgent după producerea conflictului penal.

Așadar, în procesul penal apare un nou subiect procesual – mediatorul, care însă are atribuții decizionale limitate, neavând autoritatea de a lua o hotărâre.

Medierea penală nu împiedică persoana de a renunța în orice moment la această procedură și de a apela la justiția tradițională până la emiterea de către procuror a ordonanței de încetare a procesului, fie de către instanță a sentinței de încetare. După emiterea hotărârilor menționate, soluția este guvernată de autoritatea de lucru judecat. Totuși, în situația în care victima a fost dusă în eroare, fie în alte împrejurări care pot constitui un viciu fundamental, procurorul este în drept să reia urmărirea. Echitatea procesului în cadrul medierii este asigurată de garanțiile procedurale prevăzute atât în Codul de procedură penală, cât și în Legea cu privire la mediere. Aceste două acte se completează și nu se exclud reciproc. Art. 3 al Legii cu privire la mediere enumeră principiile de bază ale medierii, acestea fiind: accesul liber și egal la această procedură, principiul liberului consimțământ, al confidențialității, al imparțialității, al neutralității, al independenței și al liberei alegeri a mediatorului – principii generale pentru toate tipurile de mediere, inclusiv cea penală.

Art. 18 C. proc. pen. stabilește, *inter alia*, că accesul publicului la ședințe poate fi interzis când, datorită unei împrejurări speciale, publicitatea ar putea să prejudicieze interesele justiției. Confidențialitatea medierii asigură drepturile ambelor părți, deci și interesele justiției. Oricare ar fi rezultatul medierii, acesta nu poate fi obiectul relatărilor publice. După cum se menționează în art. 32 alin. (8) al Legii cu privire la mediere, „nesemnarea unui acord de împăcare nu poate prejudicia situația părților”. Având în vedere caracterul confidențial al medierii în asigurarea echității procesului, în sarcina mediatorului trebuie pusă responsabilitatea de a asigura egalitatea părților, imparțialitatea sa, caracterul proporțional al obligațiilor luate de către părți. Informarea părților privind drepturile acestora în procesul de mediere rămâne a fi, de asemenea, o obligație impusă mediatorului, precum și asigurarea participării pedagogului sau psihologului. Participarea părților în cadrul procesului de mediere determină acceptarea de către acestea a faptelor care constituie obiectul litigiului penal. În acest aspect, recunoașterea faptelor respective poate afecta o altă garanție a procesului echitabil – prezumția de nevinovăție. În scopul garantării acestui principiu, Legea cu privire la mediere (art. 32 alin. (7) stabilește că „faptul participării la mediere nu poate servi ca dovadă a recunoașterii vinovăției”. Aceasta

Înseamnă atât excluderea oricărei informații din dosarul penal privind procesul de mediere în cazul eșuării acestuia, cât și excluderea oricărei informații pentru dosarul penal aflat în gestiune, fie pentru alte eventuale dosare, comunicate de părți în cadrul procesului de mediere. Potrivit acestui principiu, se interzice de a utiliza informațiile obținute în procesul de mediere în cadrul dosarului penal, ca și interdicția de a asimila acceptul de a participa la procesul de mediere cu recunoașterea vinovăției. În acest aspect, procurorului, pe lângă faptul că i se interzice categoric de a audia în calitate de martor mediatorul, i se interzice și de a efectua oricare altă acțiune care ar putea provoca afecțiune acestui principiu. Pornind de la faptul că părțile sunt acelea care decid destăinuirea unei informații oarecare din procesul de mediere, acestea pot solicita sau accepta, în situații excepționale, audierea mediatorului în calitate de martor. Audierea în calitate de martor determină înlăturarea din procesul de mediere a mediatorului.

Principiul confidențialității procesului de mediere împiedică destăinuirea oricărei informații obținute în cadrul medierii. Procurorul comunică mediatorului că acesta poate atenționa părțile la procesul de mediere asupra obligației de a păstra confidențialitatea informației, fiind în drept să solicite semnarea unui acord de confidențialitate. Totuși, mediatorul este obligat să informeze autoritățile competente referitor la o infracțiune iminentă, despre care ia cunoștință în procesul de mediere.

O problemă controversată este și cea a respectării termenelor rezonabile ca o garanție a unui proces echitabil. Art. 32 alin. (6) al Legii cu privire la mediere stabilește că procesul de mediere nu suspendă procesul penal.

4.2. Instituțiile procesual penale conexe cu medierea penală

4.2.1. Precizări preliminare

Instituția medierii este într-o legătură organică cu alte instituții procesuale, cum sunt: plângerea prealabilă și împăcarea.

Instituția plângerii prealabile constituie o excepție de la principiul oficialității potrivit căruia organele de urmărire penală sunt obligate de a porni urmărirea penală în toate cazurile în care se constată că a fost comisă o infracțiune. În baza acestui principiu urmărirea penală trebuie pornită în toate cazurile, indiferent de care interese au fost prejudiciate: cele generale sau unele particulare. În cea mai mare parte de cazuri, atunci când se comite o infracțiune se aplică principiul oficialității și organul de urmărire penală este obligat să pornească urmărirea chiar dacă victima nu a depus o plângere. Totuși, există situații când voința victimei este determinantă la pornirea urmăririi penale, aplicându-se în acest caz principiul disponibilității în procesul penal. Instituția are ca scop acordarea victimelor infracțiunilor a unor drepturi discreționare în a determina pornirea și încetarea procesului penal.

4.2.2. Plângerea prealabilă

Instituția plângerii prealabile reglementată de art. 276 C. proc. pen. stabilește că pentru anumite infracțiuni urmărirea penală poate fi pornită doar la plângerea prealabilă a victimei.

Este necesar a distinge plângerea de plângerea prealabilă. Dacă plângerea, în sensul art. 263 C. proc. pen., este ca un mod de sesizare, plângerea prealabilă, în sensul art. 276 C. proc. pen., este o condiție de pornire a urmăririi penale. Cu alte cuvinte, dacă victima nu va depune plângere, iar organul de urmărire penală va constata că s-a comis o infracțiune, acesta din urmă va avea dreptul să pornească urmărirea penală pentru majoritatea infracțiunilor, cu excepția celor menționate în art. 276 C. proc. pen. În ceea ce privește infracțiunile enumerate în art. 276 C. proc. pen., urmărirea nu poate fi declanșată dacă însăși victima nu va înainta o plângere prealabilă în formă scrisă, spre deosebire de plângerea care poate fi înaintată și în mod verbal. Codul de procedură penală în art. 276 enumeră o categorie de infracțiuni pentru care urmărirea penală poate fi pornită doar la plângerea prealabilă a victimei: vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății (art. 152 alin. 1 C. pen.); amenințarea cu omor ori cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății (art. 155 C. pen.); vătămarea gravă ori medie a integrității corporale cauzate din imprudență (art. 157

C. pen.); efectuarea fecundării artificiale sau implantării embrionului fără consimțământul scris al pacientei (art. 161 C. pen.); hărțuire sexuală (art. 173 C. pen.); încălcarea inviolabilității vieții private (art. 177 C. pen.); violarea domiciliului (art. 179 alin. 1 și 2 C. pen.); încălcarea dreptului asupra obiectelor de valoare industrială (art. 185² C. pen.); tulburarea de posesie (art. 193 C. pen.); însușirea sau utilizarea ilicită a energiei electrice, termice sau a gazelor naturale (art. 194 C. pen.); distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor (art. 197 alin. 1 C. pen.); divulgarea secretului adopției (art. 204 alin. 1 C. pen.); concurența neloială (art. 246 C. pen.), cât și furtul săvârșit de soț, rude în paguba tutorelui ori de persoana care locuiește împreună cu victima sau este găzduită de aceasta (art. 186 C. pen.).

Odată cu înaintarea plângerii prealabile, urmărirea se supune unor reguli generale ale procedurii. Procurorul efectuează aceleași acțiuni procesuale, aplică aceleași măsuri procesuale etc., care le-ar fi aplicat în cazul pornirii urmăririi din oficiu.

Depunerea unei plângeri prealabile determină pornirea urmăririi penale, chiar dacă în cauză sunt mai multe victime și unele dintre acestea nu au depus plângere. Cu alte cuvinte, prezența unei plângeri determină pornirea urmăririi penale, indiferent de numărul victimelor unei infracțiuni. Regula se aplică și în situația în care la săvârșirea unei infracțiuni au participat mai mulți făptuitori. Adică, dacă victima a înaintat o plângere prealabilă indicând în aceasta un singur faptuitor, urmărirea penală va fi pornită împotriva tuturor făptuitorilor dacă la infracțiune au participat mai multe persoane.

Plângerea prealabilă este o expresie a independenței voinței victimei de a porni sau nu urmărirea penală. Există situații specifice când aceasta nu este în stare să-și realizeze dreptul său. Situațiile acestea pot fi determinate de incapacitatea sau de capacitatea de exercițiu limitată a stării de neputință sau de dependența față de bănuît ori din alte motive.

Incapacitatea sau capacitatea de exercițiu limitată sunt instituții ale dreptului civil. Art. 24 C. civ. stabilește că persoana care în urma unei tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale) nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale poate fi declarată de către instanța de judecată ca incapabilă. Asupra ei se instituie tutela.

În categoria persoanelor cu capacitatea de exercițiu limitată, în sensul art. 276 C. proc. pen., se includ și copiii.

Starea de neputință se caracterizează prin imposibilitatea victimei de a-și apăra de sine stătător drepturile. Acestea pot fi și anumite maladii, handicapuri, în cazul în care persoana nu a fost recunoscută ca iresponsabilă. Poate fi recunoscută ca stare de neputință și alte situații care în viziunea procurorului împiedică persoana de a-și realiza drepturile sale.

Starea de dependență poate fi manifestată prin faptul că persoana se află în grija, sub ocrotirea, protecția, educarea sau tratamentul făptuitorului.

După cum se observă, copiii victime pot fi atribuiți la oricare din situațiile enunțate mai sus.

Plângerea prealabilă poate fi întocmită în formă liberă. Totuși, este important ca în aceasta să fie menționate informații privind infracțiunea, faptul că persoana este o potențială victimă a acestei infracțiuni și datele acesteia. La depunerea plângerii, persoanei i se comunică drepturile sale, inclusiv dreptul de a se împăca sau de a-și retrage plângerea.

4.2.3. Împăcarea și retragerea plângerii prealabile

Instituția plângerii prealabile este în directă legătură cu instituția împăcării. În legislație împăcarea capătă efect de instituție a dreptului material, fiind prevăzută în art. 109 C. pen., care prevede împăcarea ca un act de înlăturare a răspunderii penale pentru o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă. Legea penală, însă, admite împăcarea doar pentru anumite categorii de infracțiuni prevăzute în capitolele II-IV ale Codului penal:

- a) Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei;
- b) Infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei;
- c) Infracțiuni privind viața sexuală.

În situația în care infracțiunea a fost săvârșită de un copil, împăcarea poate avea loc și pentru o infracțiune gravă specificată în capitolele II-IV.

Prin împăcare conflictul se stinge nu ca urmare a unui act de voință unilateral din partea persoanei vătămate, ci printr-un act bilateral, prin voința comună a victimei și a făptuitorului. Există condiții exprese care necesită a fi respectate la aplicarea instituției împăcării. Astfel:

- împăcarea părților se poate realiza doar în cazul infracțiunilor pentru care legea prevede această modalitate de înlăturare a răspunderii penale;
- împăcarea trebuie să se facă între bănuît, învinuit, inculpat și partea vătămată;
- ea trebuie să fie exprimată în mod clar, și nu presupusă pe baza anumitor situații sau împrejurări, părțile consimțind liber acest fapt, exprimându-și în mod benevol voința;
- împăcarea este personală, totală, necondiționată și definitivă și trebuie să intervină până la retragerea completului de judecată pentru deliberare.

Codul de procedură penală utilizează două noțiuni, care, în unele cazuri, se confundă în practică. Este vorba despre noțiunea de împăcare și cea de retragere a plângerii prealabile. Enumerând cazurile de încetare a urmăririi penale, art. 285 alin. (1) pct. 1) C. proc. pen. stabilește că încetarea urmăririi penale are loc în cazurile prevăzute în art. 275 C. proc. pen., precum și în cazul în care se constată că: plângerea prealabilă a fost retrasă de către partea vătămată sau părțile s-au împăcat, în cazurile în care urmărirea penală poate fi pornită numai în baza plângerii prealabile sau legea penală permite împăcarea.

Referințe la prevederile art. 285 C. proc. pen. sunt prevăzute și în art. 332 alin. (1) C. proc. pen., care stabilește condițiile de încetare a procesului penal în ședința de judecată. Reglementând cazurile de adoptare a sentinței de încetare a procesului, art. 391 alin. (1) pct. 1) C. proc. pen. stabilește că aceasta se adoptă dacă lipsește plângerea părții vătămate, fie plângerea a fost retrasă sau părțile s-au împăcat.

Distincția se evidențiază în funcție de apartenența instituției la dreptul penal sau la dreptul procesual penal. Împăcarea este o instituție ce-și găsește originea în dreptul penal, realizându-se în dreptul procesual penal. Împăcarea este personificată, fiind aplicabilă *in personam*. Retragerea plângerii este o instituție procesuală ce poate fi caracterizată ca

o renunțare la dreptul de a trage o persoană sau mai multe persoane la răspundere penală, fiind aplicată *in rem*.

Altfel spus, împăcarea poate avea loc în mod direct între partea vătămată și făptuitor. Dacă sunt mai mulți făptuitori, împăcarea are loc cu fiecare dintre aceștia în mod personal. Victima este în drept să se împace cu un făptuitor, iar în privința altora din același episod să considere că este necesară judecarea lor. Victima poate cu un făptuitor dintr-un episod (de exemplu, furt) să se împace, iar cu alți făptuitori din alte episoade să refuze împăcarea. În cazul în care sunt mai mulți făptuitori, iar victima se împacă doar cu unii, față de persoanele cu care victima s-a împăcat se încetează urmărirea penală potrivit art. 285 alin.(1) pct.1 C. proc. pen. În cazul în care victima (partea vătămată) s-a împăcat cu toți făptuitorii, se aplică de asemenea soluția încetării urmăririi penale în baza art. 285 alin. (1) pct. 1 C. proc. pen.

Retragerea plângerii prealabile nu este personificată, adică persoana nu-și poate retrage plângerea față de o persoană și o menține față de alta. Odată cu retragerea plângerii, urmărirea penală încetează ca atare, potrivit art. 285 alin. (1) pct. 1 C. proc. pen.

Plângerea prealabilă pune în mișcare cauza de acuzare privată care poate fi încetată odată cu retragerea plângerii. În acest sens, faptele respective pot constitui atât infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, cât și grave, având însă o arie limitată de aplicare. Împăcarea, la rândul său, poate avea și implicație publico-privată, în cazul în care urmărirea penală a fost pusă în mișcare din oficiu de către procuror, iar în urma împăcării procesul încetează dacă este vorba despre o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă.

În cazul retragerii plângerii prealabile se prezumă că persoana a primit satisfacția solicitată care, desigur, nu este evaluată în mod obligatoriu pecuniar și care se poate manifesta în sentimentul de iertare.

În activitatea practică s-a constatat o poziție greșită în unele procuraturi unde împăcarea sau retragerea plângerii se admite doar după ce persoanei i se înaintează acuzarea. Această practică intră în mod evident în contradicție cu art. 276 C. proc. pen.

4.3. Procedura medierii

Actualmente în activitatea practică a organelor de drept naționale nu există mecanismul negocierii între părțile procesului penal. Cu titlu de exemplu remarcăm că în sistemul englez, după recunoașterea persoanei vinovate și până la stabilirea pedepsei, serviciul de probațiune încearcă să medieze între victimă și inculpat, convingând ultimul să repare prejudiciul. În cazul în care o asemenea activitate s-a încununat de succes, judecătorul ia în considerare acest fapt la stabilirea pedepsei. Potrivit par. 155 lit. b) C. proc. pen. german, procuratura și instanța de judecată sunt obligate, la orice fază a procesului penal, de a evalua posibilitatea împăcării între inculpat și victimă. Atunci când există o asemenea posibilitate, procuratura și instanța de judecată sunt obligate să contribuie la acest fapt. Potrivit par. 155 lit. b) C. proc. pen. german, procuratura și instanța, cu scopul de a contribui la împăcarea părților, transmit din oficiu organului competent sau la cererea acestuia orice informație cu caracter personal. Informația poate fi utilizată doar în scopul obținerii acordului între victimă și inculpat.

În continuare vom menționa eventuala procedură ce urmează a fi instituită în Republica Moldova, actualmente aceasta fiind aplicată doar în unele procuraturi.

4.3.1. Subiecții procesuali

În cadrul procedurii penale privind un copil în conflict cu legea, procurorul este subiectul activ în procesul de mediere.

Mediatorul capătă statutul de subiect al procesului penal și, evident, în raporturile dintre procuror și mediator ambii subiecți dispun de drepturi și obligații. Sarcina mediatorului constă în asistarea părților procesului penal în scopul soluționării conflictului. În acest context, procurorul nu poate să asimileze mediatorul cu un reprezentant al organelor de stat sau cu o persoană cu funcții de răspundere. Deci, procurorul nu poate da indicații sau utiliza alte modalități de intervenție, ordonanțe etc. Mediatorul, de asemenea, nu poate fi asimilat cu părțile din proces. Mediatorul este o persoană privată cu funcții specifice procesuale. În acest aspect, mediatorul ca și apărătorul nu poate fi asimilat și cu caracterul cauzei examinate.

Mediatorul dispune de o totalitate de drepturi procesuale. În cauzele penale, potrivit art. 33 din Legea cu privire al mediere, mediatorul este în drept:

- a) să ia cunoștință de informația privind fondul cauzei;
- b) să ia cunoștință de informațiile privind părțile participante la mediere;
- c) să aibă întreveneri cu părțile, inclusiv cu partea privată de libertate, fără a i se limita numărul și durata întrevenerilor.

4.3.2. Informația prezentată mediatorului

Art. 36 din Legea cu privire la mediere stabilește că organul de urmărire penală sau instanța judecătorească, în procedura cărora se află cauza penală, până la începerea procesului de mediere, cu acordul părților, pun la dispoziția mediatorului materialele necesare, fără a prejudicia desfășurarea urmăririi penale sau judecarea cauzei. Mediatorul poartă răspundere, în condițiile legii, pentru divulgarea informației puse la dispoziția sa în etapa de urmărire penală sau de judecare a cauzei. Mediatorul poate lua cunoștință de anumite informații privind fondul cauzei și cu părțile participante la mediere. Procurorul decide care volum de informație trebuie prezentat mediatorului, în funcție de caz. În același timp, procurorul nu poate limita nejustificat volumul de informație solicitat. În caz de situație de conflict privitor la volumul informației solicitat de mediator, acesta va avea dreptul de a face o plângere procurorului ierarhic superior potrivit art. 2991 C. proc. pen. Procurorul poate atenționa mediatorul asupra obligației acestuia de a nu da publicității anumite informații puse la dispoziția mediatorului dacă va considera că aceasta poate afecta principiul confidențialității din cadrul urmăririi penale. În acest sens, în procesul-verbal de transmitere a materialelor cauzei către mediator, acesta va semna și avertizarea de răspundere penală, în conformitate cu art. 315 C. pen., în cazul divulgării datelor urmăririi penale.

La judecarea cauzei, informația este pusă integral la dispoziția mediatorului, cu excepția cazurilor în care ședința este declarată închisă. Judecătorul, în cadrul ședinței închise, va decide care este volumul informației necesare a fi pusă la dispoziția mediatorului.

4.3.3. Întrevederile cu părțile din proces

Mediatorul are dreptul de a solicita informații privind părțile: adresele, ocupația, vârsta etc., în funcție de caz. Informația trebuie prezentată mediatorului în cel mai scurt timp posibil. În cazul în care ofițerul de urmărire penală sau procurorul consideră necesar de a nu pune la dispoziția mediatorului o asemenea informație, acest fapt trebuie motivat.

Mediatorul este în drept de a avea întrevederi atât cu victima, cât și cu făptuitorul, inclusiv cu cel supus arestării preventive. Potrivit art. 187 pct. 7) C. proc. pen., administrația instituțiilor de detenție a persoanelor reținute sau arestate este obligată să admită întrevederi libere ale persoanelor deținute cu mediatorul, în condiții confidențiale, fără a limita numărul și durata întrevederilor. În acest sens, la solicitarea mediatorului, procurorul sau instanța de judecată trebuie să transmită informația privind mediatorul, respectiv, administrației locului de detenție.

4.3.4. Obligațiile și incompatibilitățile mediatorului

Pe lângă drepturile procesuale, mediatorul are și anumite obligații. Instanța de judecată sau procurorul sunt obligați de a reacționa în cazul în care consideră că mediatorul a încălcat în activitatea sa principiile medierii sau Codul deontologic. În asemenea situații, procurorul sau judecătorul informează Consiliul de mediere. Dacă se constată că mediatorul este în relații de rudenie sau în relații de dependență personală cu persoana care participă la urmărirea penală sau la judecarea cauzei, dacă el sau rudele lui sunt direct sau indirect interesate în proces, dacă a participat în această cauză ca ofițer de urmărire penală, procuror sau consultantul procurorului, judecător (inclusiv de instrucție), grefier, interpret, traducător, expert, reprezentant al uneia din părți – procurorul sau instanța de judecată are atribuția de a-l înlătura din proces, dacă mediatorul nu a înaintat de sine stătător o cerere de abținere.

Mediatorul necesită a fi înlăturat din proces și dacă acestuia i-a fost cauzat un prejudiciu prin infracțiunea imputată făptuitorului, chiar dacă nu este victimă sau parte vătămată, sau dacă este declarat incapabil. Mediatorul nu poate participa în proces dacă a acordat anterior asistență juridică în cauza penală, precum și dacă se află în relații de rudenie sau

în relații de dependență personală cu persoana care a acordat asistență juridică. Părțile, de asemenea, pot înainta cerere de recuzare dacă stabilesc asemenea circumstanțe.

În cazurile în care mediatorul a înaintat cerere de abținere, fie părțile au înaintat cerere de recuzare, procurorul este obligat în cel mai scurt timp de a lua o hotărâre cu privire la înlăturarea mediatorului din proces. Hotărârea privind recuzarea mediatorului, în cazul în care circumstanțele au fost constatate din oficiu, se ia din momentul depistării unor asemenea împrejurări. Procurorul trebuie să aducă hotărârea respectivă la cunoștința mediatorului și a părților.

4.3.5. Desemnarea mediatorului

În procesul de mediere, mediatorul participă la inițiativa părților fie prin numire din oficiu de către organul de urmărire penală, fie la numirea din oficiu ofițerul de urmărire penală înaintează un demers prin care solicită desemnarea unui mediator de către biroul de mediatori. Organul de urmărire penală și procurorul înaintează demersul doar în cazul în care părțile nu au convenit de sine stătător asupra unui mediator și când, potrivit legii penale, împăcarea părților are drept rezultat înlăturarea răspunderii penale.

Organul de urmărire penală nu poate recomanda cuiva un anumit mediator.

Pe lângă dreptul de a recuza mediatorul, organul de urmărire penală are dreptul de a solicita de la biroul de mediatori înlocuirea mediatorului ales sau a mediatorului numit din oficiu în situația în care se constată că acesta nu poate să participe la desfășurarea procesului, în decurs de 5 zile din momentul înștiințării acestuia, fie nu este în stare să asigure părților medierea eficientă. În asemenea cazuri, ofițerul de urmărire penală sau, după caz, procurorul emite o ordonanță în care se indică motivele unei asemenea hotărâri cu expunerea tuturor circumstanțelor.

În situațiile respective, organul de urmărire penală sau instanța poate propune părților ca acestea să invite un mediator la alegerea lor. În cazul în care părțile declară că nu au posibilitate de a identifica un mediator, organul de urmărire penală solicită desemnarea unui mediator de către biroul de mediatori.

În cazul admiterii mediatorului, organul de urmărire penală emite o ordonanță care se aduce la cunoștința mediatorului și părților, cu explicarea dreptului de a solicita în orice moment al procesului înlocuirea lui cu un alt mediator sau înlăturarea acestuia din proces.

La admiterea în proces, organul de urmărire penală solicită de la mediator copia licenței de mediator și mandatul biroului de medieri.

După admiterea mediatorului în proces, ofițerul de urmărire penală informează părțile despre hotărârea respectivă și despre faptul că cooperarea lor cu mediatorul este principiul de bază al medierii; despre avantajele împăcării pentru părți, inclusiv despre faptul că semnarea acordului de împăcare poate avea drept rezultat înlăturarea răspunderii penale în cazurile prevăzute de lege; despre faptul că procesul de mediere nu substituie și nu suspendă procesul penal. De asemenea, părțile sunt anunțate că ele pot renunța benevol la mediere în orice moment al procesului, iar nesemnarea acordului de împăcare nu poate prejudicia situația uneia sau ambelor părți.

4.3.6. Procesul de mediere

Medierea propriu-zisă are loc, de regulă, în sediul mediatorului. Părțile pot solicita de comun acord desfășurarea medierii și în alte locuri, în funcție de caz. Acestea pot fi locuri publice, spitale, școli etc. Mediatorul trebuie să nu împiedice alegerea locului sau să insiste asupra desfășurării medierii în sediul său, fie în alt loc. Mediatorul este liber de a alege tehnicile și metodele de efectuare a medierii. Procurorul nu este în drept să indice o tehnică sau o metodă concretă și poate interveni doar când părțile declară că medierea este inefficientă.

Procurorul informează participanții că medierea poate avea loc între două sau mai multe părți și se poate realiza de către unul sau mai mulți medieri. Copiii sunt informați despre faptul că sunt asistați obligatoriu de către reprezentantul legal. Așadar, la mediere participă obligatoriu pedagogul sau psihologul și, după caz, reprezentantul legal al părții vătămate, al părții civile sau al făptuitorului. Pe parcursul medierii părțile pot fi asistate, la cererea sau cu acceptul lor, de avocat, interpret și de alte persoane. Părților li se aduce la cunoștință că pot semna un acord de împăcare.

Procurorul decide asupra volumului materialelor puse la dispoziția mediatorului. La luarea hotărârii privind punerea la dispoziție a materialelor cauzei penale, ambii subiecți procesuali trebuie să ia în considerare două aspecte.

În primul rând, procurorul trebuie să pună la dispoziția mediatorului, cu acceptul părților, toate materialele care vor facilita împăcarea părților. Dacă părțile se vor opune, procurorul sau organul de urmărire penală nu vor avea dreptul de a pune aceste materiale la dispoziția mediatorului.

În al doilea rând, procurorul din oficiu poate să refuze motivat prezentarea anumitor materiale dacă va considera că aceasta va prejudicia urmărirea. De regulă, toate ordonanțele procurorului se pun la dispoziția mediatorului.

În legătură cu prezentarea materialelor mediatorului se întocmește un proces-verbal în care se indică numele mediatorului. Acesta este preîntâmpinat despre răspunderea pe care o poartă în cazul divulgării materialelor urmăririi penale. În acest sens, mediatorul prezintă o declarație în scris.

În urma medierii părțile pot încheia un acord de împăcare. Acordul de împăcare este întocmit de mediator și este semnat de către părți. Cu toate că nu există o formă strictă a acordului, acesta trebuie să conțină date care confirmă decizia luată liber și conștient de ambele părți. De regulă, acordul de împăcare conține date privind: locul și data întocmirii, date despre mediator; date despre părți, inclusiv despre alte persoane; date generale despre cauza penală; organul care efectuează urmărirea ș. a.

Este important ca acordul de împăcare să conțină informații despre faptul că părților le-au fost explicate drepturile și obligațiile în procesul de mediere, consecințele încheierii acordului, caracterul benevol al încheierii acordului și obligațiile părților în urma încheierii acestuia. În situația în care o parte își asumă responsabilitatea de a repara prejudiciul material, moral sau fizic, este indicat și cuantumul despăgubirilor pe care și le-a asumat partea, cât și termenul de reparare. De regulă, din momentul semnării acordul este executoriu dacă părțile nu vor conveni altfel. Mediatorul nu are dreptul să indice părților care trebuie să fie poziția lor sau ce despăgubiri acestea pot solicita. Totuși, când în acordul de împăcare

părțile vor introduce unele prevederi care contravin legii, ordinii publice sau bunelor moravuri, mediatorul, până la semnarea acordului, poate solicita opinia specialiștilor în domeniul respectiv. Dacă se va constata o asemenea eroare, mediatorul trebuie să informeze părțile și de comun acord să identifice o soluție adecvată situației.

În urma încheierii acordului, acesta este prezentat procurorului.

Procurorul este obligat să verifice toate aspectele încheierii acordului de împăcare, cele mai importante fiind acceptul benevol și conștientizarea rezultatelor împăcării. Procurorul sau ofițerul de urmărire penală admit sau resping acordul printr-o hotărâre motivată. Respingerea acordului poate fi în situații excepționale, când s-a constatat că acesta prejudiciază drepturile unei părți, iar partea nu a conștientizat acest fapt. Procurorul nu poate refuza acceptarea acordului pe temeiuri de oportunitate sau din alte motive. Dacă părțile după înștiințare insistă benevol și expres asupra împăcării, în cazurile prevăzute de lege, procurorul nu are dreptul să refuze acceptarea acordului.

Încetarea procesului, care de fapt este un obiectiv al medierii, poate avea loc și fără întocmirea unui acord de împăcare. Părțile pot de sine stătător să înainteze o cerere de împăcare, fapt ce obligă procurorul să emită o ordonanță de încetare a urmăririi penale.

Ca și procesul penal, procesul de mediere poate înceta în anumite împrejurări: fie că părțile au încheiat un acord sau au refuzat la mediere, fie nu ajung la un numitor comun. Procesul de mediere poate înceta și în situația în care o parte și-a pierdut calitatea sa procesuală de parte vătămată sau parte civilă.

Capitolul 5

EXPERTIZA JUDICIARĂ ÎN CAUZELE PENALE CU IMPLICAREA COPIILOR

5.1. Aspecte procesuale pentru expertiza judiciară

În activitatea practică de judiciarizare a procesului penal în privința unui copil este posibilă luând în considerare rezultatele unei expertize fie medico-legale, psihiatrice sau psihologice.

Articolul 6 al **Convenției Europene pentru Drepturile Omului** nu menționează expres regulile de apreciere a concluziilor experților depuse în cadrul unui proces penal. Prevederile art. 6 alin. 3 litera d) se referă doar la martori, și nu la experți. Fiindcă experții dețin un statut deosebit în raport cu statutul procesual al martorului, jurisprudența CtEDO a elaborat anumite norme în baza prevederilor din alin. 1 și 3 ale art. 6 al Convenției.

Curtea a constatat că dreptul la un proces echitabil nu prescrie obligația instanțelor naționale de a numi experți la solicitarea apărării, atunci când opinia expertului numit de judecată susține constatările procurorului. Cu toate acestea, Curtea Europeană nu ezită să aplice art. 6 alin. 3 lit. d) analogic cu modalitatea de aplicare a expertizelor dacă aparențele sugerează în mod obiectiv că expertul are un rol de martor al învinuirii. CEDO a interpretat astfel această analiză: un expert poate fi considerat drept martor dacă există dubii în privința neutralității sale. Aceste îndoieli trebuie justificate obiectiv; opinia acuzatului poate avea importanță, dar nu poate fi decisivă. Rolul expertului în timpul procesului și maniera în

care-și îndeplinește funcția sunt elemente decisive, având o deosebită importanță.

5.1.1. Legislația internă și practica

Potrivit art. 143 al Codului de procedură penală, în anumite situații expertiza este obligatorie. Cu referință la cauzele cu copii pot fi utile unele recomandări practice. Pentru constatarea capacității sexuale a părții vătămate se dispune efectuarea expertizei medico-legale sau medico-psihologice complexe. Soluționând cauza privind aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical alcoolicilor și narcomanilor (art. 103 C. pen.), este necesar actul de constatare medico-legală. În cazul în care actul amintit nu conține date suficiente, poate fi dispusă expertiza medico-psihiatrică. Pentru stabilirea stării psihice se efectuează o expertiză psihiatrică, în care pot fi utilizate și cunoștințele în domeniul psihologiei.

La constatarea stării psihice a bănuیتului, învinuitului, inculpatului urmează să fie analizat caracterul și motivul infracțiunii, comportamentul persoanei în timpul comiterii infracțiunii și după aceasta. Totodată, este necesar a lua în considerare datele ce caracterizează comportamentul făptuitorului în perioada de până la comiterea infracțiunii, precum și cele privind maladiile de care a suferit acesta. În asemenea situații, expertul poate cere diferite acte, certificate de boală etc. din instituțiile medicale unde s-a tratat persoana. În cazuri de necesitate, de exemplu, atunci când există date că persoana obosește repede, are o atenție dispersată, o stare emoțională instabilă, se efectuează expertiza psihiatrico-psihologică complexă.

Expertiza în ceea ce privește vârsta bănuیتului, învinuitului, inculpatului sau a părții vătămate se realizează de către un medic și un psiholog. La constatarea vârstei se va lua în considerare faptul că, în urma expertizei, ziua de naștere se consideră ultima zi a anului stabilit de expertiză. Dacă expertiza determină un număr maxim sau minim de ani, ziua de naștere se consideră ultima zi a anului care corespunde numărului minim de ani. Se consideră că persoana a împlinit vârsta de 14, 16, 18 ani la expirarea orei 24 a zilei stabilite drept zi de naștere, adică începând cu următoarea zi, ora 00.

Expertiza psihiatrică sau medico-legală în privința părții vătămate și a martorului se efectuează fără acordul acestora și, neapărat, în condiții de

ambulator. De notat că procurorul trebuie să constate în mod obligatoriu atitudinea acestor persoane față de expertiza ce va fi efectuată și acceptul sau refuzul lor de a fi supuse unei asemenea expertize. În caz de refuz, este necesar de a constata motivele urmând ca în ordonanța de dispunere a expertizei să fie indicate respectivele împrejurări. Expertiza fără acordul părții vătămate și al martorului se efectuează doar în cazurile în care prin alte probe nu pot fi constatate împrejurările importante pentru cauză. Constatarea stării psihice sau fizice a părții vătămate și a martorului se efectuează fără acordul persoanei doar în cazurile în care declarațiile lor vor fi puse ulterior, în mod exclusiv sau principal, în baza hotărârilor în cauza penală, iar alte probe nu există sau acestea sunt insuficiente.

La constatarea stării psihice și fizice a părții vătămate și a martorului este necesar a lua în considerare particularitățile comportamentului persoanei, datele despre condițiile în care a fost perceput fenomenul, datele despre maladiile de care a suferit aceasta, datele privind dezvoltarea persoanei respective, capacitatea memoriei etc. Gravitatea vătămărilor psihice cauzate victimei se stabilește de către expertiza psihiatrică.

Atât bănuitul, învinuitul, inculpatul, cât și partea vătămată și martorul pot fi supuși expertizei pentru constatarea stării organelor receptive, în cazul în care este necesar a verifica declarațiile acestor persoane.

În unele cazuri poate fi dispusă o expertiză psihologică pentru a constata starea persoanei la momentul comiterii faptei respective, spre exemplu dacă aceasta era predispusă la sinucidere.

5.2. Metodologia de efectuare a anumitor expertize¹

5.2.1. Expertiza medico-legală

Expertiza medico-legală a persoanelor se poate dispune și pentru soluționarea următoarelor probleme: stabilirea prezenței, caracterului și gradului incapacității generale și profesionale de muncă, aprecierea

¹ Material inspirat din: Gheorghe Baci, Andrei Pădure, Ion Coșciug, *Particularitățile expertizei psihiatrice legale a minorului în procesul penal*; Svetlana Rîjicova, *Expertiza psihologică judiciară în cadrul sistemului judiciar*, în lucrarea *Expertiza judiciară în cauzele privind copii*, colectiv de autori, Chișinău, IRP, 2005.

stării sănătății, a simulării, a disimulării, a agravării, a maladiilor artificiale și a automutilării, determinarea maturității sexuale, a virginității, a capacității de reproducere; diagnosticarea sarcinii, a avortului, a nașterii, a contaminării venerice, stabilirea semnelor unui raport sexual în caz de viol, a raportului sexual cu copiii; stabilirea pervertirii copiilor, a raporturilor homosexuale prin constrângere.

Gravitatea vătămării corporale

Potrivit „Regulamentului de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale” în vigoare (2003), există următoarele grade de gravitate a vătămării corporale și sănătății:

- vătămări grave;
- vătămări medii;
- vătămări ușoare;
- leziuni corporale fără cauzarea prejudiciului sănătății.

Bătăile și torturile

Dacă în urma bătăilor și torturilor sunt provocate vătămări corporale, gravitatea acestora este apreciată în conformitate cu prevederile Regulamentului existent menționat mai sus. În cazurile în care pe corpul victimei nu se constată vătămări corporale, medicul legist notează acuzele persoanei examinate în Raportul de expertiză medico-legală (Raportul de examinare medico-legală), iar în concluzii menționează că n-au fost identificate semne obiective de vătămări corporale.

În obligația medicului legist nu intră constatarea torturii propriu-zise, ci doar constatarea prezenței, caracterului și vechimii vătămarilor corporale, cauzate de acțiunile menționate și modul de producere a vătămarilor în baza datelor medicale.

Starea sănătății

- Simularea reprezintă o stare de boală inexistentă. Simulanții sunt, de regulă, persoane sănătoase care prin diverse metode și mijloace imită unele semne obiective sau subiective ale unei maladii, fără a provoca daune sănătății proprii.

Simularea poate fi voluntară și patologică. Simularea poate fi diagnosticată în baza unor semne, precum: anamneza instabilă

(confundarea timpului apariției primelor simptome), acuze vagi și sporadice, lipsa unor simptome obiective ce nu pot fi reproduse de simulat, discordanță dintre semnele subiective și cele obiective, evoluție atipică a maladiei, insistența de a fi scutit de orice activitate din cauza maladiei ș. a.

- Disimularea reprezintă, dimpotrivă, ascunderea unei maladii de care suferă persoana. În unele cazuri, copiii agresati pot încerca să ascundă urmele din frică față de agresor, din jenă sau din alte motive.
- Agravarea reprezintă o exagerare a simptomelor unei maladii sau traume. Agravarea se înregistrează mai frecvent decât simularea.
- Maladiile artificiale. Prin comparație cu simularea, în maladiile artificiale, prin diverse metode, se produce o adevărată vătămare a sănătății, deseori cu o evoluție gravă, cu caractere și manifestări stabile, care necesită tratament. Există mai multe metode de provocare a maladiilor artificiale. De regulă, se recurge la bolile artificiale ale pielii și ale țesuturilor subcutanate moi, ale organului văzului, auditiv etc.
- Automutilarea presupune cauzarea intenționată a leziunilor corporale propriului organism. În cauzele cu copiii victime, agresorul poate pretinde că a fost comisă o automutilare, iar copilul din frică poate disimula.

În cadrul expertizei medico-legale a automutilării mecanice sunt inadmisibile concluziile pripite. Numai după cercetarea minuțioasă, efectuarea expertizei balistice și a altor acțiuni de anchetă se vor formula concluziile definitive.

Expertiza medico-legală pentru determinarea stării de sănătate este efectuată numai după examinarea clinică și paraclinică minuțioasă a minorului. Expertului i se vor prezenta toate documentele medicale în original.

Starea sexuală

Expertiza se efectuează pentru soluționarea unor probleme ce țin de stabilirea sexului, a maturității sexuale, a concepției, a sarcinii, a nașterii, a avortului recent sau a altor stări și infracțiuni sexuale.

La examinarea propriu-zisă a copilului se înregistrează datele anatomo-constituționale (talie, masa corpului, constituția, nutriția, dimensiunile bazinului etc.), gradul de dezvoltare a caracterelor sexuale secundare (starea glandelor mamare, caracterul depunerii țesutului celulo-adipos, caracterul și gradul de dezvoltare a pilozității corpului), starea organelor genitale externe, caracterul morfologic al leziunilor corporale ș. a.

În funcție de caz poate fi efectuată expertiza pentru stabilirea maturității sexuale, adică a nivelului de dezvoltare a organismului uman, când activitatea sexuală reprezintă o normă fiziologică, fără a provoca unele dereglări ale sănătății și fără a dăuna dezvoltării ulterioare a organismului în creștere. Expertiza maturității sexuale se dispune frecvent în privința copiilor în cazurile conviețuirii sexuale precoce, în infracțiuni sexuale. Maturitatea sexuală include funcții sexuale concrete. La femei aceste funcții sunt reprezentate prin capacitatea de copulare, de concepere, de a purta sarcina până la termen și de naștere pe căi naturale. Capacitatea de a alăpta și a îngriji copilul nu se referă direct la semnele maturității sexuale. La bărbați funcțiile sexuale se manifestă prin capacitatea de copulare și de fecundare.

De asemenea, poate fi efectuată expertiza pentru constatarea virginității. Drept motive pentru astfel de expertize servesc violul sau tentativa de viol, pervertirea copiilor și alte infracțiuni cu caracter sexual sau pentru constatarea violului, adică a raportului sexual și pentru evidențierea semnelor de constrângere fizică a victimei sau a imposibilității acesteia de a se apăra ori de a-și exprima voința, cât și în cazuri de perversiuni sexuale, adică orice raport sexual care depășește limitele fiziologice ce presupun un raport heterosexual intravaginal, având drept scop procrearea. Pervertirea persoanelor care nu au atins vârsta de 16 ani se manifestă prin diverse forme de satisfacere a instinctului sexual, exceptând raportul sexual fiziologic sau pervers, și include: copularea sau masturbarea în prezența copiilor, familiarizarea acestora cu perversiunile sexuale, cu literatura și filmele pornografice ș. a.

Expertiza vârstei

În privința copiilor cele mai frecvente cazuri țin de constatarea vârstei de 14, 16 și 18 ani.

Expertiza vârstei se efectuează în baza datelor antropometrice, antroposcopice și a altor modificări anatomo-fiziologice ale organismului. Cu cât omul este mai tânăr, cu atât mai ușor este apreciată vârsta. În acest scop se utilizează o serie de indicii ale modificărilor țesuturilor, organelor și funcțiilor fiziologice, care survin o dată cu vârsta.

Expertiza vârstei la copii se efectuează cu participarea medicilor pedi-atru, stomatolog și radiolog. Cei mai informativi pentru estimarea acestei vârste sunt indicii antropometrici, stomatologici și gradul de dezvoltare a caracterelor sexuale secundare.

Întrucât condițiile de viață și de mediu au o influență hotărâtoare asupra aspectului persoanei, o importanță decisivă pentru determinarea vârstei copiilor are examenul radiologic. Drept indice radiologic poate servi orice segment al scheletului.

5.2.2. Expertiza psihiatrică legală

Scopul expertizei psihiatrico-legale

În activitatea practică, în dosarele penale cu implicarea copiilor pot apărea situații când expertizele psihiatrico-legale sunt determinante pentru încetarea procesului.

Expertiza psihiatrico-legală are ca scop constatarea stării psihice a subiectului și evaluarea impactului acesteia asupra calității percepției și reflectării realității ambientale, precum și asupra capacității de a dirija volițional comportamentul, prevăzând consecințele acțiunilor proprii.

În cadrul expertizei se studiază:

- a) tulburările psihice prezente la copii atât în aspect de etiopatogenie, manifestări clinice, măsuri profilactice și terapeutice, cât și în sensul influenței acestora asupra discernământului;
- b) impactul tulburărilor psihice diagnosticate la copii asupra capacității persoanei de a-și da seama de acțiunile sau inacțiunile sale, de a le dirija și de a le prevedea consecințele;
- c) eventualele măsuri de tratament, de recuperare, de constrângere cu caracter medical, necesare a fi aplicate;
- d) capacitatea martorilor și părții vătămate de a face declarații;

- e) corespunderea vârstei cronologice cu cea psihologică;
- f) manifestările de simulare, agravare, disimulare.

Particularitățile personalității copilului

În aspectul expertizei psihiatrico-legale a copiilor se constată manifestări: imature (infantile), nevrotice, dizarmonice (psihopatie), psihotice și deteriorate, demențiale (retardate mintal). Tulburarea specifică de personalitate sau cea având ca substrat patologic organicitatea cerebrală (personalitatea dizarmonică, psihopatul) este entitatea nosologică cea mai frecvent întâlnită în procesul de expertiză psihiatrico-legală. Această categorie de tulburări psihice se manifestă preponderent prin devieri caracteriale și de comportament pe fundalul facultăților intelectuale și cognitive relativ păstrate. Persoanele psihopatie, în general, acționează cu discernământ și, de regulă, sunt responsabile de acțiunile săvârșite.

Eventuale întrebări incluse în ordonanța de efectuare a expertizei psihiatrico-legale:

- a) suferă persoana supusă expertizei de o maladie psihică sau nu; dacă suferă, atunci
- b) indicați diagnosticul tulburării psihice de care suferă persoana supusă expertizei;
- c) concretizați dacă este vorba de o maladie psihică cu evoluție cronică sau de una temporară (tranzitorie);
- d) suferă oare această persoană în momentul comiterii infracțiunii de o tulburare psihică sau nu?; dacă da, atunci
- e) putea oare această tulburare psihică să influențeze capacitatea persoanei în cauză de a-și da seama de acțiunile sau inacțiunile sale, de a le dirija și de a le prevedea consecințele;
- f) indicați momentul debutului (momentul de început) al acestei maladii ș. a.

5.2.3. Expertiza psihologică a copiilor

Scopul expertizei psihologice

În cadrul procesului penal în care sunt implicați copii în calitate de acuzat, victimă sau martor se pot efectua expertize psihologice în situ-

ația în care nu sunt observate anumite patologii care ar ridica problema iresponsabilității². Expertizele psihologice au scopul de a stabili:

- a) particularitățile psihologice individuale ale persoanelor care ar fi putut să influențeze esențial comportamentul lor într-o situație extremă sau psihotraumatizantă:
 - nivelul dezvoltării intelectuale;
 - prezența anumitor stări psihofiziologice (anxietate, sugestibilitate înaltă, impulsivitate etc.) care pot influența considerabil comportamentul și mărturiile depuse;
- b) diagnosticul stărilor de tensiune psihică nepatologică (anxietate, fobie, stres, afect etc.), care au cauzat comiterea crimei, comportamentul inadecvat manifestat în situații extreme etc.;
- c) sfera motivațională a personalității, a tendințelor care au stimulat săvârșirea faptelor criminale;
- d) capacitatea subiectului de a conștientiza importanța acțiunilor proprii și de a le controla (în special, în cazul copiilor inculpați și al persoanelor cu semne de retard mintal);
- e) capacitatea victimelor, martorilor de a percepe corect circumstanțele importante pentru dosar și de a depune mărturii corecte (pe dosare penale și civile).

Circumstanțe examinate în cadrul expertizei psihologice în funcție de caracterul cauzei penale

Drept chestiuni generale în dosarele cu implicarea copiilor pot apărea întrebări ce țin de:

- a) capacitatea copilului de a percepe și a reproduce adecvat evenimentele;
- b) capacitatea copilului de a conștientiza cele întâmplate;
- c) predispoziția copilului de a exagera cele percepute;
- d) sugestibilitate mărită a copilului, care condiționează posibilitatea de a influența din exterior mărturiile lui;

² Noțiunea de *expertiză psihologică* este utilizată convențional. La moment, în Republica Moldova sunt utilizate în practică doar constatările specialistului psiholog.

- e) prezența agresivității și demonstrativității în comportamentul copilului;
- f) prezența unor particularități psihologice individuale care ar putea influența esențial comportamentul copilului. Prin „influență esențială” se subînțelege limitarea substanțială a capacităților subiectului de a conștientiza și de a-și controla propriile acțiuni;
- g) faptele comise în stare de afect sau în altă stare de tensiune psihică. Concluziile expertizei psihologice indică posibilitatea prezenței afectului sau a altei stări de tensiune psihică (stres, frustrare etc.).

În cazul dosarelor de viol expertiza poate fi dispusă atât în privința victimei, cât și în privința făptuitorului:

- în privința victimei poate fi analizată capacitatea ei de a percepe și a reproduce adecvat evenimentele, de a conștientiza acțiunile săvârșite cu ea și de a opune rezistență activă;
- în privința violatorului se analizează capacitatea lui de a percepe și de a aprecia adecvat acțiunile proprii, prezența particularităților psihologice individuale care ar fi putut să influențeze esențial comportamentul lui în situația analizată.

Incapacitatea victimei de a opune o rezistență activă violatorului poate fi condiționată de mai mulți factori:

- a) neînțelegerea de către victimă a conținutului real al situației (se analizează în cazul victimei minore sau cu retard mental);
- b) apariția fobiei puternic manifestate care blochează reacțiile de apărare, capacitatea de a opune rezistență în situațiile de abuz fizic și psihologic.

Pasivitatea victimei violului poate fi explicată prin particularitățile psihologice individuale, explicabile în situația respectivă: astenie, introversiune, timiditate, neîncredere în sine, predispunere către poziția victimară, lipsa voinței de a căuta posibilități de ieșire din situație, biziurea pe ajutorul altor persoane etc. Totodată, pasivitatea victimei poate fi cauzată de asocierea abuzului fizic și al celui psihologic și de particularitățile situației (lipsa ajutorului din exterior, prezența mai multor violatori etc.).

În cazul în care apar confuzii referitoare la starea de normă (sănătate) psihică (responsabilitate/iresponsabilitate), este indicat a realiza mai întâi expertiza medico-psihiatrică și, dacă se constată că respondentul nu are patologii psihice, se efectuează expertiza psihologică care stabilește, la rândul ei, un eventual afect.

Informațiile de natură psihologică sunt utile și pentru organizarea activităților psihoprofilactice și educaționale cu diverse categorii de persoane.

Eventuale întrebări puse în fața expertului

1. Constatarea prezenței sau lipsei afectului sau a altor stări de tensiune psihică la persoană, care au putut să influențeze esențial conștiința și comportamentul ei în momentul comiterii faptei:

- Ținând cont de particularitățile psihologice individuale ale personalității, precum și de specificul situației analizate, s-a aflat oare subiectul în momentul săvârșirii acțiunilor incriminate în stare de afect? Care au fost cauzele apariției afectului?
- Ținând cont de particularitățile psihologice individuale ale personalității, precum și de particularitățile situației analizate, s-a aflat oare respondentul în momentul săvârșirii acțiunilor incriminate într-o stare emoțională (tensiune psihică, frustrare, confuzie) care ar fi putut să influențeze esențial conștiința și starea lui psihică? În caz că da – în ce mod a putut să se întâmple acest lucru?
- S-a aflat oare inculpatul în stare de tensiune neuropsihică maximă în perioada premergătoare acțiunilor săvârșite?
- Există o legătură causală între starea psihică a subiectului, premergătoare acțiunilor, și starea lui psihică în momentul comiterii acțiunilor analizate?
- În cazul în care în momentul săvârșirii acțiunilor subiectul s-a aflat în stare de tensiune neuropsihică și emoțională maximă, în ce măsură această stare a influențat capacitatea lui de a conștientiza importanța propriilor acțiuni și capacitatea de a le controla?
- Ținând cont de starea psihică a subiectului, de particularitățile lui psihologice și de circumstanțele cazului, a putut el să coreleze

corect acțiunile proprii de autoapărare cu cerințele obiective ale situației în care s-a aflat?

- Care particularități psihologice individuale ale subiectului au putut să influențeze esențial comportamentul acestuia în situația analizată?

II. Depunerea declarațiilor

- Ținând cont de particularitățile individuale și de vârstă, precum și de condițiile concrete în care s-a produs acțiunea, a putut oare subiectul să perceapă corect circumstanțele importante pentru cauză?
- Ținând cont de starea psihică în care s-a aflat subiectul în momentul percepției, a putut el să conștientizeze corect circumstanțele importante pentru cauză?

III. Victimele violurilor

- Posedă oare respondentă (-ul) unele particularități psihologice individuale care ar fi putut să influențeze esențial comportamentul în situația analizată?
- Luând în calcul particularitățile psihologice, starea psihică și conținutul situației analizate, a putut respondentă (-ul) să înțeleagă corect caracterul și conținutul acțiunilor săvârșite cu ea (el)?
- Ținând cont de particularitățile psihologice individuale, starea psihică și conținutul situației analizate, a putut respondentă (-ul) să opună rezistență?

IV. Capacitățile psihice

- Ținând cont de particularitățile dezvoltării psihice a respondentului, a putut el să conștientizeze acțiunile proprii și să le controleze?
- Luând în calcul particularitățile individuale și de vârstă, precum și de condițiile concrete în care s-a produs acțiunea, a putut respondentul să perceapă corect circumstanțele importante pentru dosar, să le memorizeze și să le reproducă adecvat?

V. Dezvoltarea psihică

- Manifestă copilul semne de retard în dezvoltarea psihică, necondiționate de boală psihică?
- În cazul prezenței respectivelor semne, prin ce anume se manifestă ele și cum au influențat acestea comportamentul respondențului în situația analizată?
- Ținând cont de nivelul dezvoltării psihice, a fost în stare minorul să conștientizeze importanța acțiunilor proprii?
- Luând în calcul nivelul dezvoltării psihice, a putut minorul să-și dirijeze propriile acțiuni?

VI. Predispoziția de suicid

- Ținând cont de particularitățile psihologice individuale și de caracterul situației, s-a aflat respondentul în perioada premergătoare decesului într-o stare psihică ce a predispus la suicid?
- Care au fost cauzele acestei stări?

Capitolul 6

PROTECȚIA COPILULUI VICTIMĂ ȘI MARTOR

6.1. Copilul în sistemul protecției procesual penale

Codul de procedură penală prevede norme cu caracter general care sunt aplicabile în situațiile în care securitatea copilului victimă sau martor poate fi pusă în pericol. Pe plan european, instrumente de protecție a drepturilor martorului se conțin în **Recomandarea R (97) 13 a Consiliului Europei privind intimidarea martorilor și dreptul apărării din 10 septembrie 1997**, în **Rezoluția Consiliului Uniunii Europene din 20 decembrie 1996 privind persoanele care cooperează în procesul judiciar în lupta împotriva crimei organizate** și în **Rezoluția Consiliului Uniunii Europene din 23 noiembrie 1995 privind protecția martorilor în lupta împotriva criminalității internaționale organizate**.

Unul dintre drepturile de care beneficiază martorul ar putea fi și dreptul la păstrarea anonimatului pe parcursul probatoriului. Anonimatul martorului poate fi păstrat prin aplicarea măsurilor de protecție generale prevăzute de art. 215 C. proc. pen., fie de art. 110 C. proc. pen. Garanțiile prevăzute de art. 110 C. proc. pen. țin atât de asigurarea anonimatului datelor de identitate, care, potrivit alin. (3) art. 110 C. proc. pen., se vor păstra în plic sigilat la sediul instanței, în condiții de maximă siguranță a confidențialității, cât și a anonimatului, prin audierea martorului prin intermediul unei teleconferințe, cu imaginea și vocea distorsionate, astfel ca persoana să nu poată fi recunoscută (art. 110 alin. (5) C. proc. pen.).

Totuși, procedeele menționate trebuie să respecte în toate cazurile dreptul acuzatului de a audia persoana, asigurând echitatea procesului declarată de art. 6 par. 1 al **Convenției Europene a Drepturilor Omului**.

Atât Codul de procedură penală, cât și Legea Republicii Moldova cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nu stabilește o diferență de aplicabilitate față de martorul minor și martorul major, ceea ce înseamnă că martorul minor se bucură de drepturi similare cu privire la aplicarea măsurilor de protecție.

6.2. Programul de protecție

Codul de procedură penală limitează posibilitatea aplicării modalităților speciale de audiere a martorului doar în cazul unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave (art. 110 C proc. pen.).

Prin art. 215 C. proc. pen. legiuitorul obligă organul de urmărire penală și instanța de judecată de a lua măsuri pentru asigurarea securității participanților la proces sau a altor persoane.

În lumina art. 94 C. proc. pen. se interzice a i se propune unui martor un anumit avantaj pentru a-l determina să facă anumite declarații. Din punct de vedere tactic, organele ar putea promite acordarea de avantaje, chiar dacă această problemă este mult mai delicată, având în vedere că garantarea comparării martorilor anonimi în fața autorităților nu trebuie să justifice, sub nici o formă, utilizarea acestei posibilități ca o „promisiune” de natură să vizeze declarația martorului, adică să o facă necredibilă. De remarcat că aplicarea unor măsuri de protecție este o obligație pozitivă a autorităților, determinată de art. 215 C. proc. pen., și nu doar un drept al persoanei.

6.3. Curtea Europeană a Drepturilor Omului despre protecția martorului

Un impact evident asupra legislației și practicii judiciare europene în materie de protecție a martorilor îl are jurisprudența Curții Europene a

Drepturilor Omului. Art. 6 par. 3 lit. d) din **Convenția Europeană** conferă persoanei dreptul de a întreba sau a solicita audierea martorilor acuzării, precum și de a obține citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării. Curtea în mai multe hotărâri a constatat că esența acestei prevederi este de a asigura poziții de egalitate între acuzat și acuzare în ceea ce privește audierea martorului. După natura sa, acest drept se include în principiile „contradictorialității” și „egalității armelor”.

Constatând că art. 6 al **Convenției Europene** prevede că autoritățile judiciare trebuie să creeze o contrabalansare a măsurilor de protecție, suficientă pentru a asigura și dreptul acuzatului la contrainterogatoriu. Curtea, în cauza *Doorson*, susține însă că și în ipoteza în care acest echilibru ar fi atins, mărturiile obținute de la un martor, în condițiile în care drepturile acuzatului nu sunt securizate în măsura cerută de Convenția Europeană, trebuie tratate cu extremă prudență și că aceste mărturii nu pot sta „singure și în mod decisiv” la baza unei condamnări. Aceasta se datorează și faptului că menținerea anonimatului confruntă apărarea cu multiple dificultăți și, în mod normal, nu ar trebui să fie folosită într-un proces penal. Este posibil, însă, să se ajungă la concluzia că dispozițiile art. 6 par. 1 nu sunt încălcate dacă, într-o asemenea situație, se poate stabili că procedura urmată de autoritățile judiciare a compensat suficient obstacolele de care s-a lovit apărarea. Curtea accentuează că nu se pune la îndoială faptul că este preferabil ca reclamantul să asiste la interogatoriul martorilor. Nu este exclusă situația în care, la o examinare cu atenție, să se poată aprecia de instanțele interne că interesele reclamantului sunt mai puțin importante decât cele ale garantării securității martorilor. În orice caz, este necesară tratarea cu extremă prudență a declarațiilor obținute în condițiile în care drepturile apărării nu au putut fi garantate în măsura impusă de Convenție și este de dorit ca martorii să identifice în mod direct persoana bănuită de săvârșirea unei infracțiuni, dacă există cea mai mică bănuială cu privire la identitatea ei.

În cauza *Unterpertinger*, Curtea accentuează asupra imposibilității acuzatului de a pune întrebări martorului ale cărui declarații au fost citite în ședință.

Asupra practicii europene a influențat și cauza *Kostovski*, în care Curtea a trasat unele criterii de asigurare a echității procesului în lupta statelor cu marea criminalitate.

În cauza *Kostovski* se accentuează că „dacă apărarea ignoră identitatea unui individ pe care încearcă să-l interogheze, riscă să fie privată de precizările care îi promet să stabilească că este parțial, ostil sau nedemn de crezare”. Așadar, Curtea Europeană s-a pronunțat asupra admisibilității mărturiilor anonime în procesul penal, cu condiția ca apărarea să nu se ciocnească de obstacole de nedepășit în realizarea principiului „egalității armelor”. Este necesar ca apărarea să aibă toate posibilitățile reale și suficiente de a contesta o mărturie a acuzării și de a interoga martorul acuzării chiar în momentul declarației sau mai târziu. În jurisprudența sa Curtea Europeană își pune ca scop să împiedice recunoașterea unei persoane ca fiind vinovată doar în baza mărturiilor anonime.

Un caz relevant care a avut impact asupra practicii este și cauza *Lüdi v. Elveția*, în care Curtea a constatat încălcarea dreptului la un proces echitabil prin privarea acuzatului de dreptul de a confrunta agentul sub acoperire.

6.4. Legislația națională

Legiuitorul a prevăzut în art. 389 alin. (2) C. proc. pen. că sentința de condamnare nu poate fi bazată pe presupuneri sau, în mod exclusiv ori în principal, pe declarațiile martorilor depuse în timpul urmăririi penale și citite în instanța de judecată în absența lor. Dreptul la ascultarea martorilor nu este un drept absolut, el fiind în subordonare dreptului la un proces echitabil. În asemenea condiții, instanța este competentă de a admite sau a respinge declarațiile anonime în funcție de relevanța și concludența acestora într-o cauză penală concretă. Art. 95 alin. (1) C. proc. pen. determină că sunt admisibile probele pertinente, concludente și utile, iar chestiunea admisibilității datelor în calitate de probe o decide organul de urmărire penală, din oficiu sau la cererea părților, ori, după caz, instanța de judecată.

Problema celor mai mari derogări în privința mărturiilor anonime o face nu atât prezența acuzatului atunci când martorii depun mărturii, cât

posibilitatea efectivă a apărării de a contesta declarațiile martorilor prin orice mijloc și în orice stadiu al procesului. Acuzatul nu participă în timpul urmăririi la audierea martorului, însă trebuie să aibă ulterior posibilitatea de a participa la o confruntare. Există câteva condiții cumulative de admitere a martorilor anonimi. Acestea constau în faptul că pentru utilizarea mărturiilor anonime este necesar, în primul rând, să existe motive suficiente de a ține în secret identitatea unui martor; în al doilea rând, este necesar ca dificultățile cu care eventual se poate confrunta apărarea să fie compensate de procedura urmată în fața instanțelor; în al treilea rând, condamnarea nu trebuie fondată nici în mod exclusiv și nici într-o măsură determinantă pe declarații anonime.

Motivele invocate de către acuzare privind păstrarea anonimatului martorului trebuie să nu se bazeze doar pe gravitatea infracțiunilor, respectându-se principiul proporționalității, care guvernează întreg probatoriul penal.

Potrivit art. 110 alin. (6) C. proc. pen., acest fapt a fost luat în considerare de legiuitor, prevăzându-se că învinutului, inculpatului și apărătorului acestuia, părții vătămate i se asigură posibilitatea de a adresa întrebări martorului audiat prin aplicarea modalităților speciale de audiere. Deci, „mărturia anonimă” rămâne totuși ca una excepțională, care poate fi viabilă în cumul cu alte probe.

Necesitatea de a proteja copilul martor și de a asigura echitatea procesului își pot găsi o soluție relevantă în fiecare caz concret. În faza de urmărire audierea martorului poate determina elaborarea de noi versiuni pentru asigurarea unei urmăririi efective.

Mărturia anonimă nu poate fi comparată cu mărturia propriu-zisă. Așadar, procurorul nu ar avea libertatea de a alege între ambele forme de mărturie fără argumente convingătoare, având în vedere caracterul de excepționalitate al mărturiei anonime. Motivarea acceptării mărturiei anonime rămâne o obligație primară, iar evitarea poate provoca constatarea inechității procesului. Judecătorul, în orice caz concret, va fi obligat să motiveze imposibilitatea audierii martorului în condiții generale. Totuși, pornind de la interesele superioare ale copilului, îndeosebi ale victimei, audierea acestuia prin utilizarea instituției anonimatului este justificată.

Potrivit art. 110 alin. (8) C. proc. pen., „declarațiile martorului audiat în condițiile prezentului articol pot fi utilizate ca mijloc de probă numai în măsura în care ele sunt confirmate de alte probe”. Din prevederile legale ar rezulta că declarațiile martorului sub protecție nu pot servi ca unică probă care confirmă vinovăția, în același timp fiind posibilă și unica declarație. Este un fapt cert care rezultă din jurisprudența Curții Europene că o condamnare nu se poate baza în exclusivitate pe declarații anonime.

În aspect de cooperare internațională se cere de remarcat că Legea cu privire la protecția martorilor conține prevederi care deschid perspective de protecție a persoanelor în afara țării. Potrivit art. 33 alin. (2) al Legii, organul abilitat cu atribuție de protecție a martorilor este abilitat de a încheia acorduri de trimitere a persoanei protejate în țara respectivă sau de acceptare a unor persoane străine pe teritoriul Republicii Moldova.

Art. 110 C. proc. pen. prevede o nouă modalitate de audiere a martorului – prin aplicarea unor modalități speciale de distorsionare a imaginii și vocii. În acest aspect, un impact evident asupra legislației procesual penale a avut sistemul anglo-saxon. Din conținutul art. 110 alin. (5) C. proc. pen. rezultă că audierea martorului prin modalitatea de distorsionare a imaginii și vocii este posibilă atât la urmărirea penală, cât și la judecarea cauzei. Legătura prin intermediul teleconferinței are un avantaj față de simpla înregistrare video, atât prin faptul că martorului i se pot pune întrebările imediat după ce acesta a făcut declarația, cât și prin faptul că judecătorul de instrucție sau instanța are posibilitatea de a observa reacțiile martorului la eventualele întrebări ale apărării. Totuși, impactul mărturiei directe în fața instanței este mai mare datorită faptului că mărturia poate fi direcționată și în favoarea apărării.

6.5. Dreptul comparat

În multe țări au fost căutate soluții pentru asigurarea protecției atât în funcție de fazele procesului, cât și de volumul datelor care trebuie ținute în secret. Spre exemplu, în legea belgiană din 8 aprilie 2002 s-a determinat posibilitatea ascultării martorului sub acoperirea unui

anonimat parțial, prin omisiunea anumitor date de identitate, precum și prin indicarea adresei de serviciu în locul celei de la domiciliu, iar art. 75 al Codului de instrucțiune criminală belgian acordă judecătorului dreptul de a nu face mențiuni în procesul-verbal de audiere asupra anumitor date de identitate.

Legea spaniolă privind protecția martorilor aflați în pericol în cauzele penale, nr. 19 din 23 decembrie 1994, prevede măsuri de păstrare a identității persoanei.

De asemenea, prin legea din 30 aprilie 1998 în sistemul german a fost inclusă confidențialitatea ca un principiu al protecției martorului, fiind aplicabil, de regulă, în cazul crimelor periculoase. O situație similară se întâlnește și în Canada, unde judecătorul poate dispune sau acuzatul poate cere ca proba obținută să nu fie publicată în presă sau să nu fie divulgată identitatea anumitor persoane. În procedura americană, acuzatului, în faza de urmărire, poate să nu i se divulge toate datele personale ale martorului, avându-se în vedere faptul că acuzarea nu este obligată să folosească la urmărire date care dovedesc vinovăția. În asemenea condiții, acuzarea poate să se dezică de anumiți martori, care, prin declarațiile lor, ar putea fi puși în pericol. În această categorie pot fi incluși și informatorii. În sistemul american există o diferențiere de la stat la stat privind dreptul acuzatului de a lua cunoștință de datele personale ale martorului. În plan federal, acuzatul nu se poate informa referitor la identitatea martorului.

Potrivit art. 68 din Statutul Curții Penale Internaționale, Curtea întreprinde măsuri necesare pentru asigurarea protecției fizice și psihice a victimelor și martorilor. Măsurile se aplică în funcție de infracțiune și persoană, însă nu trebuie să afecteze o justiție echitabilă și imparțială. Statutul prevede posibilitatea ședințelor *in camera* sau posibilitatea prezentării probelor prin intermediul mijloacelor electronice sau al altor mijloace speciale. De asemenea, se iau în considerare opiniile victimelor fără a afecta o justiție echitabilă și imparțială. Măsurile de protecție pot fi recomandate Curții și Procurorului de către Grupul de asistență a victimelor și martorilor. De asemenea, până la începutul audierilor, procurorul poate să nu prezinte probele integral, ci doar rezumatul, fără a afecta dreptul inculpatului.

6.6. Măsurile de protecție

Potrivit Capitolului V al Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, există trei categorii de măsuri aplicabile în funcție de circumstanțe: urgente, de protecție și de asistență, aplicate de diferiți subiecți. Cât privește măsurile urgente enumerate în art. 13, acestea sunt aplicate de către organul de urmărire și administrația locului de detenție. Aplicarea măsurilor este simplificată cu scopul de a facilita reacția în caz de pericol.

Măsura de protecție trebuie aplicată reieșind din circumstanțele cauzei, pericolul iminent, cu acceptul de către persoană a unei asemenea măsuri și cu respectarea proporționalității între măsura aplicată și pericol.

Măsurile de protecție, în cea mai mare parte, țin de identitatea persoanei. Art. 15 C. proc. pen. stabilește modalitatea de protecție a datelor de identitate; art. 16 – audierea persoanei cu aplicarea modalităților speciale; art. 18 – schimbarea identității, schimbarea înfățișării. Se cere de menționat, cu referință la schimbarea identității, că măsura necesită asigurarea excluderii oricărei identificări în viitor de către cei care înconjoară persoana, cu excepția unui cerc limitat de persoane ca membrii familiei ș.a., fie excluderea identității acestora de anumiți subiecți. De remarcat că, potrivit art. 18, schimbarea identității constă atât în schimbarea datelor personale, cât și, după caz, în modificări de natură socială, juridică, etnică etc. În acest sens, se invocă necesitatea definirii noțiunii de „date personale”.

Obiectivul măsurii de protecție necesită a fi determinat în funcție de circumstanțele reale ale cauzei. Spre exemplu, în cazul schimbării identității se impune necesitatea fie de a exclude orice identificare în viitor de către toți cei ce înconjoară persoana (excepție în acest caz fiind un cerc limitat de persoane, cum ar fi membrii familiei etc.), fie de a exclude identificarea de către anumite persoane care ar putea pune în pericol martorul. În acest caz se va lua în considerare volumul și natura tănuirii, este aceasta o tănuire totală sau parțială, care subiecți procesuali pot cunoaște identitatea martorului? De asemenea, este necesar a determina perioada de tănuire a datelor: pe parcursul întregului proces sau și în timpul executării hotărârii etc.? Toate aceste elemente trebuie

să constituie partea componentă a hotărârii de aplicare a măsurilor de protecție.

Procedura de schimbare a identității nu presupune doar schimbarea actelor de identitate sau a exteriorului, aspectul respectiv este mai larg, incluzând în sine multitudinea posibilităților de schimbare. Pe lângă cea fizică, la care se referă legea, schimbarea identității presupune și modificări de natură socială, juridică, culturală, etnică etc.

Schimbarea identității presupune o procedură extrajudiciară. În legislația națională nu există vreo reglementare a procedurii respective, fapt ce poate crea obstacole serioase în ceea ce privește garantarea confidențialității datelor personale. Legea nr. 100-XV din 26.04.2001 privind actele de stare civilă stabilește în art. 49 că persoana care a împlinit vârsta de 16 ani are dreptul să-și schimbe numele și/sau prenumele. Potrivit art. 102, secțiunea 5 din Instrucțiunea din 21.01.2004 a Ministerului Dezvoltării Informaționale cu privire la modul de înregistrare a actelor de stare civilă, numele de familie și/sau prenumele se pot schimba pe cale administrativă de către organele stării civile. În esență, Instrucțiunea vine să detalizeze prevederile legale, nepronunțându-se asupra situației de schimbare a numelui și prenumelui în cazul aplicării protecției de stat.

De remarcat și procedura schimbării domiciliului persoanei care se află în cadrul unui program de protecție. Această măsură este o derogare de la procedura generală privind evidența populației, cât și de evidență a domiciliului. Sub aspect organizațional, aplicarea măsurii, în opinia noastră, se ciocnește de problemele determinate de teritoriul limitat al țării.

Legislația determină și anumite măsuri de siguranță la domiciliu. Este rațional ca aceste măsuri să nu fie expres prevăzute în lege, ele purtând un caracter polițienesc. Totuși, trebuie să existe o încredere că ele vor proteja persoana nu numai până la momentul când va depune declarații.

Legea prevede și anumite măsuri de asistență care, totuși, nu sunt suficient de variate, putând fi aplicabile în funcție de situația de fapt concretă.

6.7. Imunitățile și privilegiile martorului

Imunitățile și privilegiile martorului constituie un drept esențial în cadrul probatorului. Este semnificativ faptul că imunitățile martorului în cadrul procesului penal protejează anumite relații în care se solicită sinceritate. Imunitățile protejează aceste relații și au un impact extraprocésual asupra dreptului persoanei, îndeosebi a copilului.

Așadar, este necesar a lua permanent în calcul prevederile art. 21 C. proc. pen. care garantează libertatea de a mărturisi împotriva sa și prevederile art. 90 C. proc. pen. care enumeră categoriile de persoane care dispun de privilegiul de a nu depune mărturii.

6.8. Protecția victimelor violenței în familie

O altă categorie de măsuri aplicate în anumite cauze penale cu un obiect distinct sunt măsurile de protecție aplicate victimelor violenței în familie.

Potrivit art. 215¹ C. proc. pen., măsurile de protecție aplicate victimelor violenței în familie sunt următoarele:

- a) obligarea de a părăsi temporar locuința comună ori de a sta departe de locuința victimei, indiferent de dreptul de proprietate asupra bunurilor;
- b) obligarea de a sta departe de locul aflării victimei, la o distanță ce ar asigura securitatea victimei;
- c) obligarea de a nu contacta victima, copiii acesteia, alte persoane dependente de ea;
- d) interzicerea de a vizita locul de muncă și de trai al victimei;
- e) limitarea dispunerii unilaterale de bunurile comune;
- f) obligarea de a face un examen medical privind starea psihică și dependența de droguri/alcool și, dacă există avizul medical care confirmă dependența de droguri/alcool, de a face un tratament medical forțat de alcoolism/narcomanie;
- g) obligarea de a participa la un program special de tratament sau de consiliere dacă o asemenea acțiune este determinată de instanța

de judecată ca fiind necesară pentru reducerea violenței sau dispariția ei;

h) interzicerea de a păstra și a purta armă.

Cererea victimei violenței în familie adresată, în cursul procesului penal, organului de urmărire penală, procurorului sau instanței de judecată privind amenințările cu moartea, cu aplicarea violenței, cu deteriorarea sau distrugerea bunului ori alte acte ilegale va fi examinată de instanța de judecată, care este obligată să ia măsuri de asigurare a protecției victimei față de bănuț, învinuit, inculpat membru de familie prin emiterea unei ordonanțe de protecție.

În cazul depunerii cererii la organul de urmărire penală sau la procuror, aceștia vor înainta imediat, printr-un demers, cererea în instanța de judecată pentru a fi examinată.

Instanța de judecată, prin încheiere, emite, în 24 de ore de la primirea cererii, o ordonanță de protecție. Măsurile de protecție se aplică pe un termen de pînă la 3 luni. Termenul măsurilor de protecție poate fi prelungit de instanță la cererea repetată, ca urmare a comiterii faptelor de violență în familie sau ca rezultat al nerespectării condițiilor prevăzute în ordonanța de protecție. Ordonanța de protecție este expediată imediat organului afacerilor interne și organului de asistență socială de la locul aflării bănuțului, învinuitului, inculpatului și a victimei. Încheierea judecătorului privind aplicarea sau prelungirea ordonanței de protecție este executorie imediat, cu drept de recurs în instanța ierarhic superioară.

Capitolul 7

ACTORI COMUNITARI

7.1. Aspecte generale

În opera privind tratamentul copilului implicat într-un proces penal un rol deosebit îl joacă comunitatea. Procurorul, instrumentând un caz penal cu implicarea copilului, îndeosebi când se pune în discuție subiectul dejudiciarizării, trebuie să implice și alte resurse comunitare în această activitate. Există mai multe acte internaționale privind rolul comunității în activitatea de prevenire a delincvenței. Astfel, se presupune instituirea Planurilor de prevenire a delincvenței juvenile la fiecare nivel al conducerii de stat presupunând: analiza atentă a problemei și identificarea de programe, servicii, facilități și resurse avute la dispoziție; definirea clară a responsabilităților pentru agențiile, instituțiile și persoanele implicate în eforturile de prevenție; desfășurarea și monitorizarea, evaluarea cu grijă și, bineînțeles, aplicarea politicilor, programelor și strategiilor bazate pe studii de previziuni; implementarea de metode pentru reducerea efectivă a producerii de acte criminale; oferirea de către comunitate a unei game largi de servicii și programe; cooperarea apropiată între națiuni, state, autorități locale și centrale cu implicarea celor din sectorul particular, reprezentanților cetățenilor și comunității pentru a oferi asistență și educație sănătoasă copiilor; adoptarea unor legi și crearea unor agenții judiciare pentru inițierea acțiunilor de prevenire a delincvenței juvenile și a celei tinere; participarea tinerilor în politica de prevenție a delincvenței, incluzând apelul la resursele comunității, autoajutorarea tinerilor, precum

și programe de asistență și compensare a victimei; specializarea personalului la toate nivelurile.

Accentul trebuie pus pe politicile de prevenire care facilitează socializarea și integrarea tuturor copiilor și tinerilor, mai ales prin intermediul familiei, comunității, grupurilor compatibile, școlilor, pregătirii profesionale și angajării în câmpul muncii, precum și cu ajutorul organizațiilor de voluntari.

Fiecare societate va acorda prioritate satisfacerii nevoilor, creșterii bunăstării familiei și a tuturor membrilor ei. Societatea are răspunderea de a ajuta familia să asigure asistența și protecția copiilor, precum și bunăstarea fizică și mintală a acestora. Familiile care au nevoie de asistență în rezolvarea problemelor, cum ar fi instabilitatea sau conflictele, vor beneficia de servicii adecvate pentru soluționarea lor.

Recomandarea Nr. R 11 (80) a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către Statele Membre cu privire la detențiunea în așteptarea judecării menționează expres importanța considerării caracteristicilor psihosociale la determinarea măsurii preventive, inclusiv caracterul, antecedentele și situația personală și socială ale persoanei respective și, mai ales, legăturile sale cu comunitatea; comportamentul persoanei respective, mai ales modul în care și-a îndeplinit orice obligație care i-a fost impusă în cursul procedurilor penale anterioare.”

Recomandarea Nr. R (92) 16 a Comitetului de Miniștri către Statele membre referitoare la regulile europene asupra sancțiunilor aplicate în comunitate menționează: „... Considerând că aceste sancțiuni și măsuri constituie mijloace importante de luptă împotriva criminalității și că ele evită efectele negative ale închisorii...” și reiterează în preambul necesitatea de protecție a victimei, a societății, dar și luarea în considerare a intereselor infractorului. Astfel, aplicarea sancțiunilor și măsurilor în comunitate trebuie să vizeze menținerea unui echilibru necesar și de dorit, pe de o parte, între exigențele apărării societății în dublul său aspect – de protecție a ordinii publice și de aplicare a normelor vizând repararea prejudiciului cauzat victimelor, și, pe de altă parte, indispensabila luare în considerare a nevoilor delincventului în condițiile inserției sociale”.

Recomandarea Rec (2003) 21 cu privire la parteneriatul în prevenirea infracțiunii menționează că trebuie să se țină cont de ciclul de dezvoltare a relațiilor de parteneriat, de la inițiere până la posibila finisare a unei cauze penale.

7.2. Serviciul de probațiune

7.2.1. Principiile de activitate a serviciului de probațiune

Conform Legii nr. 8-XVI din 14. 02. 2008 cu privire la probațiune, principalele direcții ale activității de probațiune sunt:

- a) reflectarea tabloului psihosocial al persoanei aflate în conflict cu legea penală;
- b) formularea de propuneri, pentru instanța de judecată, referitor la principalele activități care trebuie desfășurate cu persoana aflată în conflict cu legea penală în vederea facilitării procesului de soluționare a problemelor psihosociale;
- c) oferirea de informații referitor la persoana aflată în conflict cu legea penală, la familia ei și la mediul social din care provine;
- d) asigurarea cooperării persoanei aflate în conflict cu legea penală și conformării ei la condițiile care i s-au stabilit prin hotărâre judecătorească;
- e) consilierea subiectului probațiunii în rezolvarea dificultăților personale care au condus la săvârșirea infracțiunii;
- f) desfășurarea programelor individuale și a programelor de grup, concentrarea resurselor din comunitate pentru soluționarea problemelor psihosociale ale subiecților probațiunii;
- g) controlul persoanei aflate în conflict cu legea penală;
- h) coordonarea programelor sociale și a celor terapeutice pentru copii.

7.2.2. Probațiunea presentențială

În cadrul probațiunii presentențiale, în privința bănuیتului, învinuitului, inculpatului se întocmește un referat presentențial de evaluare psihosocială a personalității. Referatul se întocmește la demersul organului de urmărire penală, al procurorului sau al instanței de judecată. În privința unui copil, referatul presentențial de evaluare psihosocială a personalității se întocmește în mod obligatoriu, conform legislației. Referatul presentențial este un document scris, cu caracter consultativ și de orientare, având rolul de a oferi organului de urmărire penală, procurorului, instanței de judecată date despre persoana bănuیتului, a învinuitului sau a inculpatului, despre nivelul de instruire școlară, comportamentul, mediul familial, cercul de prieteni și despre factorii care influențează sau pot influența conduita lui generală. La întocmirea referatului presentențial de evaluare psihosocială a personalității sunt contactați membrii familiei, prietenii, colegii, alte surse de informație, cum ar fi psihologi, cadre didactice, asistenți sociali, medici, alți specialiști, precum și persoanele care pot contribui realmente la reflectarea tabloului psihosocial al personalității bănuیتului, a învinuitului sau a inculpatului. Modul de întocmire a referatelor presentențiale de evaluare a personalității este stabilit de Ministerul Justiției.

7.2.3. Probațiunea sentențială

În temeiul unei hotărâri judecătorești, în cadrul probațiunii sentențiale în comunitate se exercită controlul:

- a) asupra persoanelor condamnate cu suspendarea condiționată a executării pedepsei; asupra persoanelor eliberate condiționat de pedeapsă penală înainte de termen; asupra persoanelor condamnate cu amânarea executării pedepsei; asupra persoanelor eliberate de pedeapsă cărora li se aplică măsuri de constrângere cu caracter educativ. Acestor beneficiari li se pot aplica acțiunile din programele de resocializare și de reintegrare, de corecție a comportamentului social etc.;
- b) asupra executării pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității, precum și a privării de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate.

7.2.4. Probațiunea penitenciară

În cadrul probațiunii penitenciare, și anume în perioada de pregătire către liberare, se elaborează și se aplică persoanelor aflate în locurile de detenție programe de educație civică, etică și morală, de instruire profesională și muncă educativă. Organul de probațiune, în colaborare cu administrația penitenciarului, poate contribui la:

- a) stabilirea de contacte oficiale preliminare cu instituții specializate în vederea creării unor posibilități de pregătire profesională, de reciclare și de perfecționare profesională, în conformitate cu cerințele pieței forței de muncă;
- b) stabilirea de contacte oficiale preliminare cu agențiile pentru ocuparea forței de muncă în vederea oferirii de informații veridice condamnaților despre locurile de muncă vacante și despre alegerea unui loc de muncă corespunzător, în vederea facilitării înregistrării lor la oficiul forței de muncă;
- c) stabilirea de contacte cu agențiile specializate pentru facilitarea închirierii de locuințe, la cererea persoanelor care nu au rude sau alte legături sociale;
- d) stabilirea de contacte cu agențiile specializate pentru facilitarea plasării persoanelor de vârstă înaintată și a invalizilor în instituții de plasament, la cererea lor;
- e) elaborarea și perfecționarea unor programe de scurtă și de lungă durată privind adaptarea socială a persoanelor care urmează a fi eliberate din locurile de detenție.

7.2.5. Probațiunea postpenitenciară

Probațiunea postpenitenciară are drept scop acordarea de asistență și de susținere persoanelor eliberate din locurile de detenție, reintegrarea lor socială, în conformitate cu legislația în vigoare.

7.2.6. Particularitățile privind copiii

Probațiunea în privința copiilor se desfășoară ținându-se cont de obligativitatea respectării interesului superior al copilului și de scopul protec-

ției temporare a copilului aflat în dificultate, al resocializării și al reintegrării lui în familia biologică sau adoptivă, în casă de copii de tip familial, precum și în comunitate. Acțiunile de probațiune în privința copiilor se axează pe:

- a) asigurarea procesului de reabilitare psihopedagogică a personalității;
- b) abordarea individuală și cu atenție sporită a fiecărui caz, ținându-se cont de particularitățile personale și de vârstă;
- c) stabilirea și menținerea relațiilor cu serviciile de protecție a drepturilor copilului;
- d) monitorizarea situației pre- și postintegrare a minorului în familie;
- e) dezvoltarea capacității familiei și a comunității de a asigura asistență minorului și de a preveni riscul intrării lui în dificultate;
- f) relațiile cu mass-media în aplicarea măsurilor de probațiune față de minor, în scopul abordării tuturor problemelor doar prin prisma respectării interesului superior al copilului.

În desfășurarea activităților de probațiune, personalul organului de probațiune poate participa la:

- elaborarea și aprobarea programelor sectoriale locale în domeniul protecției copilului și a familiei, la crearea de servicii comunitare de protecție socială;
- elaborarea și punerea în aplicare a sistemului de monitorizare și de evaluare a serviciilor de protecție a copilului și a familiei;
- crearea, la nivel național și la nivel local, a unui sistem informațional care să includă date despre copil și despre familia aflată în dificultate sau în situații de risc, precum și despre instituțiile de protecție a copilului și a familiei;
- dezvoltarea și la promovarea modelelor viabile de servicii comunitare de protecție a copilului și a familiei, de servicii de prevenire a intrării copiilor în dificultate și în sistemul rezidențial de îngrijire și educație, de servicii de asistență socială pentru copiii și familiile aflate în dificultate sau în situații de risc;
- elaborarea unui mecanism de implicare a sectorului privat în soluționarea problemelor copilului și ale familiei.

7.2.7. Competența organului de probațiune

Organul de probațiune are următoarele funcții:

- a) prezentarea de referate presentențiale de evaluare psihosocială a personalității;
- b) aplicarea programelor de corecție a comportamentului social;
- c) coordonarea executării unor anumite categorii de pedepse;
- d) exercitarea controlului asupra persoanelor condamnate cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, persoanelor liberate condiționat de pedeapsă penală înainte de termen, persoanelor condamnate cu amânarea executării pedepsei, persoanelor eliberate de răspundere penală;
- e) exercitarea controlului asupra aplicării măsurilor de constrângere cu caracter educativ;
- f) acordarea de asistență și de consiliere postpenitenciară;
- g) coordonarea activității reprezentanților autorităților publice centrale și locale, organizațiilor neguvernamentale a căror activitate are legătură directă sau tangențială cu probațiunea;
- h) implementarea programelor de corecție socială a subiecților probațiunii;
- i) colaborarea cu penitenciarele privind pregătirea deținuților pentru liberare.

Pentru optimizarea conlucrării organelor în realizarea unei politici unitare în sfera probațiunii a fost creat Consiliul consultativ al probațiunii. Componenta Consiliului consultativ al probațiunii și regulamentul lui se aprobă de Ministerul Justiției. Organele de probațiune, potrivit competenței lor, colaborează cu autorități publice și organizații neguvernamentale. Autoritățile administrației publice locale pot acorda ajutor organelor de probațiune prin punerea la dispoziție a spațiilor pentru desfășurarea activității de probațiune, prin crearea de centre de reabilitare socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție, prin finanțarea diverselor programe vizând probațiunea. Organizațiile neguvernamentale, inclusiv cele externe, pot acorda ajutor organelor de probațiune.

7.2.8. Consilierul de probațiune

În exercitarea atribuțiilor de serviciu, consilierul de probațiune:

- a) ține evidența și exercită controlul persoanelor condamnate cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, al persoanelor eliberate condiționat de pedeapsa penală înainte de termen și al persoanelor condamnate cu amânarea executării pedepsei;
- b) coordonează executarea pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității și a pedepsei privării de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate;
- c) exercită controlul asupra aplicării măsurilor de constrângere cu caracter educativ;
- d) întocmește referate prezentențiale de evaluare psihosocială a personalității, solicitate de instituțiile competente;
- e) transmite referatul către penitenciarul în care este deținută persoana;
- f) ține dosarele persoanelor aflate în conflict cu legea penală;
- g) desfășoară acțiuni de resocializare și de reintegrare a subiecților probațiunii;
- h) participă la ședințele de judecată, la solicitarea instanței, în momentul prezentării referatului prezentențial de evaluare psihosocială a personalității;
- i) inițiază procedura de stimulare sau de sancționare a persoanelor aflate în conflict cu legea penală și expediază demersurile respective în instanță de judecată;
- j) organizează implementarea programelor educative și de profilaxie în privința persoanelor minore aflate în conflict cu legea și a celor eliberate din locurile de detenție;
- k) întocmește rapoarte periodice privind acordarea de consultații și de asistență psihosocială, precum și privind exercitarea controlului asupra subiectului probațiunii;
- l) în baza activității practice și teoretice, formulează propuneri în vederea dezvoltării activităților de probațiune;

- m) păstrează confidențialitatea datelor de care a luat cunoștință în executarea obligațiilor de serviciu, chiar și după încetarea activității de probațiune, cu excepția interogatoriilor efectuate de către organul de urmărire penală sau de instanța de judecată;
- n) încheie contracte cu persoanele eliberate din locurile de detenție.

Consilierul de probațiune are următoarele drepturi:

- a) să citeze, pentru a desfășura activități de probațiune, subiecții probațiunii;
- b) să ceară persoanelor aflate în conflict cu legea penală îndeplinirea obligațiilor impuse;
- c) să i se asigure, în limita scopului activității sale, accesul la dosarele penale și la cele contravenționale ale subiecților probațiunii;
- d) să aibă acces liber în penitenciare dacă este necesar exercitării atribuțiilor de serviciu;
- e) să viziteze subiecții probațiunii la locul aflării lor, la locul de trai, de muncă sau de studii;
- f) să adreseze avertizări persoanelor aflate în conflict cu legea penală și celor care își încalcă obligațiile;
- g) să solicite autorităților publice centrale și locale, instituțiilor, întreprinderilor, organizațiilor sau persoanelor fizice informații necesare desfășurării activităților de probațiune;
- h) să înainteze propuneri referitor la programele guvernamentale de adaptare socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție;
- i) alte drepturi prevăzute de lege.

7.3. Administrația publică locală

7.3.1. Consiliul local

Conform Legii nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală, consiliul local este autoritatea reprezentativă și deliberativă a populației unității administrativ-teritoriale de nivelul întâi sau al doilea, aleasă în vederea soluționării problemelor de interes local. Consiliul local

are drept de inițiativă și decide, în condițiile legii, în toate problemele de interes local, cu excepția celor care țin de competența altor autorități publice.

Consiliul local realizează anumite competențe, dintre care:

- a) decide înființarea instituțiilor publice de interes local, organizează serviciile publice de gospodărie comunală, determină suportul financiar în cazul cheltuielilor bugetare, decide asupra regulilor de asigurare a curățeniei în localitate;
- b) decide stabilirea de legături de colaborare, cooperare, inclusiv transfrontalieră, și de înfrățire cu localități din străinătate;
- c) aprobă bugetul local, modul de utilizare a fondului de rezervă, precum și a fondurilor speciale, aprobă împrumuturile și contul de încheiere a exercițiului bugetar; operează modificări în bugetul local;
- d) aprobă studii, prognoze și programe de dezvoltare social-economică și de altă natură;
- e) contribuie la organizarea de activități culturale, artistice, sportive și de agrement de interes local; înființează și organizează târguri, piețe, parcuri și locuri de distracție și agrement, baze sportive și asigură buna funcționare a acestora;
- f) formează comisii administrative, conform legislației în vigoare;
- g) contribuie, în condițiile legii, la asigurarea ordinii publice, adoptă decizii privind activitatea poliției municipale, a pompierilor și formațiunilor de protecție civilă de interes local, propune măsuri de îmbunătățire a activității acestora;
- h) contribuie la realizarea măsurilor de protecție și asistență socială, asigură protecția drepturilor copilului; decide luarea în evidență a persoanelor socialmente vulnerabile care au nevoie de îmbunătățirea condițiilor locative; înființează și asigură funcționarea unor instituții de binefacere de interes local.

Ședințele consiliului local sunt publice. Orice persoană interesată poate asista la ședințele acestuia. Cetățenii și organizațiile acestora au dreptul: să participe, în condițiile legii, la orice etapă a procesului decizional; să aibă acces la informațiile privind bugetul localității și modul

de utilizare a resurselor bugetare, la proiectele de decizii și la ordinea de zi a ședințelor consiliului local și ale primăriei; să propună inițierea elaborării și adoptării unor decizii; să prezinte autorităților publice locale recomandări, în nume propriu sau în numele unor grupuri de locuitori ai colectivităților respective, privind diverse proiecte de decizie supuse dezbaterilor.

7.3.2. Primarul

Este autoritatea reprezentativă a populației din unitatea administrativ-teritorială și executivă a consiliului local, aleasă prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Primarul este șeful administrației publice locale. Primarul participă la ședințele consiliului local și are dreptul să se pronunțe asupra tuturor problemelor supuse dezbaterii. Primarul exercită în teritoriul administrat anumite atribuții de bază, dintre care:

- a) asigură executarea deciziilor consiliului local;
- b) numește, stabilește atribuțiile și eliberează din funcție șefii de subdiviziuni, de servicii, de întreprinderi municipale din subordine, personalul primăriei, conduce și controlează activitatea acestora, contribuie la formarea și reciclarea profesională;
- c) asigură elaborarea proiectului de buget local al unității administrativ-teritoriale pe următorul an bugetar și a contului de încheiere a exercițiului bugetar și le prezintă spre aprobare consiliului local;
- d) conduce, coordonează și controlează activitatea serviciilor publice locale, asigură funcționarea serviciului stare civilă, a autorității tutelare, contribuie la realizarea măsurilor de asistență socială și ajutor social;
- e) reprezintă colectivitatea locală în relațiile cu alte autorități publice, persoane fizice sau juridice din țară ori din străinătate, precum și în instanțele judecătorești, în condițiile legii; semnează actele și contractele încheiate în numele colectivității locale, cu excepțiile prevăzute de lege;
- f) coordonează activitatea de asistență socială privind copiii, persoanele în etate, invalizii, familiile cu mulți copii, alte categorii de persoane socialmente vulnerabile, sprijină activitatea asociațiilor

obștești de utilitate publică din teritoriul satului (comunei), orașului (municipiului);

- g) constată încălcările legislației în vigoare comise de persoane fizice și juridice în teritoriul administrat, ia măsuri pentru înlăturarea sau curmarea acestora și, după caz, sesizează organele de drept, acestea fiind obligate să reacționeze cu promptitudine, în condițiile legii, la solicitările lui.

7.3.3. Consiliul raional

Este autoritatea reprezentativă a populației raionului ce realizează în teritoriul administrat anumite competențe de bază, dintre care:

- a) decide luarea în evidență a persoanelor socialmente vulnerabile care au nevoie de îmbunătățirea condițiilor locative în conformitate cu Legea cu privire la locuințe;
- b) decide organizarea, în limitele competenței sale, a serviciilor publice de interes raional și aprobă tarifele la serviciile cu plată, prestate de acestea;
- c) aprobă strategii, prognoze, planuri și programe de dezvoltare social-economică a raionului, de refacere și protecție a mediului înconjurător, de utilizare a forței de muncă în teritoriu; monitorizează realizarea acestora.

7.4. Poliția

7.4.1. Sarcinile poliției

Conform Legii nr. 416 din 18.12.1990 cu privire la poliție, sarcinile principale ale poliției sunt:

- a) apărarea vieții, sănătății, onoarei, demnității, drepturilor, libertăților, intereselor și averii cetățenilor de atentate criminale și de alte atacuri nelegitime;
- b) prevenirea și curmarea crimelor și a altor infracțiuni;

- c) constatarea și descoperirea infracțiunilor, urmărirea persoanelor care le-au săvârșit;
- d) menținerea ordinii publice și asigurarea securității publice;
- e) acordarea de ajutor, conform condițiilor și modului stabilit de prezenta lege, cetățenilor, autorităților administrației publice, întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor în vederea ocrotirii drepturilor lor și exercitării atribuțiilor lor, stabilite de lege;
- f) efectuarea măsurilor de protecție de stat față de persoanele care acordă ajutor în procesul penal, în conformitate cu legislația în vigoare.

7.4.2. Obligațiile poliției

Poliția este obligată:

- a) să exercite măsurile de protecție de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor la depistarea, prevenirea, curmarea, cercetarea și descoperirea crimelor, la examinarea judiciară a dosarelor penale, în conformitate cu legislația în vigoare;
- b) să acorde sprijin persoanelor care au ispășit pedeapsa la adaptarea lor socială;
- c) să asigure securitatea personală și patrimonială a martorilor, a victimelor și a altor persoane a căror viață, sănătate și avere sunt amenințate de pericol în legătură cu ajutorul acordat de ei organelor de ocrotire a normelor de drept pentru prevenirea și descoperirea crimelor.

7.5. Organele de asistență socială

7.5.1. Misiunea asistenței sociale

Potrivit Legii asistenței sociale nr. 547 din 25.12.2003, asistența socială este componentă a sistemului național de protecție socială, în cadrul căruia statul și societatea civilă se angajează să prevină, să limi-

teze sau să înlăture efectele temporare sau permanente ale unor evenimente considerate drept riscuri sociale, care pot genera marginalizarea ori excluderea socială a persoanelor și a familiilor aflate în dificultate. Riscul social este un pericol pentru persoană sau familie de a fi afectată de consecințele economice negative ale pierderii potențialului fizic, statutului ocupațional sau social (boală, accident, dizabilitate, îmbătrânire, deces, maternitate, șomaj, inadaptare socială etc.). Se consideră persoană și familie defavorizată persoana și familia socialmente vulnerabile, aflate în situații care împiedică activitatea normală a acestora din punct de vedere economic, educativ, social etc. Reintegrarea socială reprezintă reabilitarea funcțiilor de bază (economică, educativă, socială etc.) ale unei persoane sau familii, care permite acestora să participe la viața socială.

7.5.2. Principiile asistenței sociale

Asistența socială se întemeiază pe următoarele principii: recunoașterea independenței și autonomiei personalității, respectarea demnității umane; universalitatea dreptului la asistență socială, garantarea accesibilității acesteia; solidaritatea socială; flexibilitatea măsurilor de asistență socială, aducerea lor în concordanță cu necesitățile reale ale persoanei sau ale familiei aflate în dificultate; parteneriatul social ca mijloc de realizare și evaluare a măsurilor de asistență socială; responsabilitatea personală a beneficiarului de asistență socială.

7.5.3. Aspectul instituțional al asistenței sociale

La nivel teritorial, funcționează direcții municipale asistență socială și secții raionale asistență socială și protecție a familiei, constituite de consiliile raionale (municipale) corespunzătoare, de comun acord cu Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului, și subordonate autorităților respective ale administrației publice locale și Ministerului Protecției Sociale, Familiei și Copilului. Direcțiile municipale asistență socială și secțiile raionale asistență socială și protecție a familiei, în comun cu autoritățile administrației publice locale și în colaborare cu reprezentanții

societății civile realizează politica de asistență socială și asigură aplicarea legislației la nivel teritorial.

Direcția municipală asistență socială exercită următoarele atribuții principale:

- a) coordonează și evaluează activitatea direcțiilor de sector asistență socială și protecție a familiei;
- b) asigură acordarea de servicii sociale în funcție de specificul local.

Secția raională asistență socială și protecție a familiei exercită următoarele atribuții principale:

- a) relevă problemele sociale locale, organizează și acordă asistență socială în funcție de solicitările locale;
- b) elaborează, în comun cu autoritățile administrației publice locale și cu antrenarea reprezentanților societății civile, programe locale de dezvoltare a asistenței sociale și exercită controlul asupra realizării acestora.

Autoritățile administrației publice locale analizează problemele sociale, inițiază studierea și analiza situației în sfera socială pe teritoriul subordonat și, în baza rezultatelor obținute și pornind de la posibilitățile financiare reale, adoptă și dezvoltă strategii locale de sprijin al persoanelor și familiilor defavorizate, aprobă programe de asistență socială și exercită controlul asupra realizării acestora, asigură resursele umane, materiale și financiare necesare pentru soluționarea problemelor sociale stringente. Autoritățile administrației publice locale pot înființa, independent sau în parteneriat cu reprezentanții societății civile, instituții și servicii specializate de asistență socială.

7.6. Asociațiile obștești

Conform Legii nr. 837 din 17.05.1996 cu privire la asociațiile obștești, republicată în Monitorul Oficial 2007, nr. 153-156 BIS, asociația obștească este o organizație necomercială, independentă de autoritățile publice, constituită benevol de cel puțin două persoane fizice și/sau juridice (asociații obștești). Asociațiile obștești se constituie și își desfășoară activitatea în scopul realizării și apărării drepturilor civile, econo-

mice, sociale, culturale, a altor drepturi și libertăți legitime; dezvoltării activismului social și spiritului de inițiativă al persoanelor, satisfacerii intereselor lor profesionale și de amatori în domeniul creației științifice, tehnice, artistice. Asociațiile obștești pot contribui, prin activitatea lor, la realizarea de către autoritățile publice a scopurilor și sarcinilor de importanță și utilitate publice. Potrivit art. 2 alin. (5) al Legii nr. 837, asociațiile obștești pot contribui, prin activitatea lor, la realizarea de către autoritățile publice a scopurilor și sarcinilor de importanță și utilitate publică.

7.7. Sistemul de învățământ

Conform Legii învățământului nr. 547 din 21.07.1995, cu modificările ulterioare, învățământul în Republica Moldova constituie o prioritate națională. Politica educațională a statului se întemeiază pe principiile umanitarizării, accesibilității, adaptivității, creativității și diversității. Învățământul este democratic și umanist, deschis și flexibil, formativ-dezvoltativ și se bazează pe valorile culturii naționale și universale. Drept obiective învățământul urmărește, *inter alia*, și cultivarea respectului pentru drepturile și libertățile omului, pregătirea copilului pentru a-și asuma responsabilitățile vieții într-o societate liberă, în spiritul înțelegerii, păcii, toleranței etc.